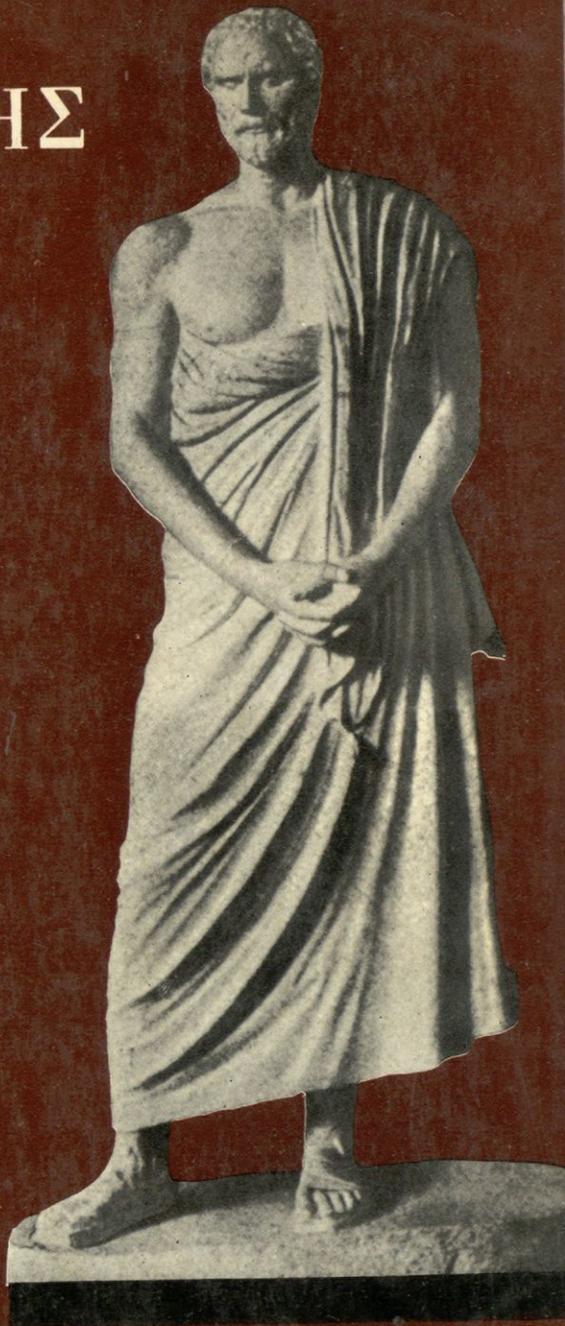

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ

Α' ΚΑΙ Γ'

ΦΙΛΙΠΠΙΚΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΛ. Θ. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑΙ 1966

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ
Α' ΚΑΙ Γ' ΦΙΛΙΠΠΙΚΟΣ

17015

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ

Α΄

ΚΑΙ

Γ΄ ΦΙΛΙΠΠΙΚΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΘΑΛ. Θ. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ
ΦΙΛΟΛΟΓΟΥ

Β΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ
ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1966

ΣΥΝΟΧΕΣ

ΣΟΛΩΜΟΣ

Καθηγητής Παιδείας

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΡΑΓΙΩΝΗ

ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗ

ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΩΣΗ

Ὁ Δημοσθένης γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 384 π.Χ. Ὁ πατέρας του λεγόταν καὶ αὐτὸς Δημοσθένης καὶ ἀνῆκε στὸ δῆμο τῆς Παιανίας, τὸ σημερινὸ Λιόπεσι. Ἦταν πλούσιος, εἶχε δυὸ ἐργαστήρια καὶ ἀπασχολοῦσε κάπου 50 δούλους, γιὰ νὰ κατασκευάζουν ξίφη καὶ κλίβες. Ὁ Δημοσθένης ὅμως δὲν πρόλαβε νὰ χαρῆ τὴν προστασία καὶ τὴν ἀνεση στὸ πατρικὸ του σπίτι· ἐφτάχρονο ἀκόμα παιδί ἔμεινε ὀρφανὸς μαζὶ μὲ τὴ μικρότερη ἀδελφὴ του. Ὁ πατέρας του πεθαίνοντας ἄφηγε κηδεμόνες τῶν παιδιῶν δυὸ ἀνιψιούς του καὶ κάποιον παιδικὸ του φίλο.

Αὐτοὶ κράτησαν γιὰ τὸν ἑαυτό τους τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς περιουσίας, χωρὶς νὰ φροντίσουν νὰ ἀξιοποιήσουν τὸ ὑπόλοιπο.

Ὁ Δημοσθένης ἔμενε κοντὰ στὴ μητέρα του. Ἐκείνη τὸν ἐβλεπε ἀδύνατο καὶ ἀσθενικὸ καὶ φοβόταν νὰ τὸν σκληραγωγῆσῃ· δὲν τὸν ἔστειλε στὶς παλαῖστρες, ἀλλὰ δὲν παραμέλησε νὰ τοῦ δώσῃ τὴν ἀπαραίτητη γιὰ τὴν τάξη του μόρφωση.

Ὁ Πλούταρχος διηγεῖται πῶς, ὅταν ἦταν ἀκόμα ἀνήλικος ὁ Δημοσθένης, παρακάλεσε τὸ δάσκαλό του νὰ τὸν περάσῃ κρυφὰ στὴ συνέλευση· ἤθελε νὰ ἀκούσῃ τὸ στρατηγὸ Καλλίστρατο, πού θὰ ἀγόρευε σὲ μιὰ σπουδαία ὑπόθεση. Πραγματικὰ ὁ δάσκαλος τὸν πῆρε μαζὶ του· τὸν ἔβαλε νὰ καθίσῃ σὲ μιὰ θέση, ἀπ' ὅπου θὰ μπορούσε νὰ παρακολουθῆ, χωρὶς νὰ φαίνεται. Τὸ παιδί ἄκουγε συνεπαρμένο ἀπὸ τὴ γοητεία τοῦ λόγου. Ὁ ρήτορας ἐκείνη τὴν ἡμέρα εἶχε μεγάλη ἐπιτυχία: τὸ ἀχροατήριό ἔμεινε κατάπληκτο καὶ οἱ φίλοι του ἔπαιρναν σειρά γιὰ νὰ τὸν συγχαροῦν. Ὅταν γύρισε σπίτι του ὁ Δημοσθένης, εἶχε πάρει πιά τὴν ἀπόφαση: Κάποτε θὰ γινόταν κι ἐκεῖνος ἓνας μεγάλος ρήτορας. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μέρα ρίχτηκε στὴ μελέτη. Μόλις ἔφτασε στὴ νόμιμη ἡλικία, ἄρχισε νὰ ζητῆ ἀπὸ τοὺς κηδεμόνες του νὰ τοῦ ἐπιστρέψουν τὴν πατρικὴ του περιουσία.

Ἐκεῖνοι δὲ συμμορφώθηκαν μὲ τις ἀξιώσεις του καὶ τότε ὁ Δημοσθένης ἀποφάσισε νὰ καταφύγῃ στὰ δικαστήρια.

Ἐπειδὴ, σύμφωνα μὲ τὴ συνήθεια τῆς ἐποχῆς, ἔπρεπε νὰ ὑποστηρίξῃ ὁ ἴδιος τὴν ὑπόθεσή του, ζήτησε τὴ βοήθεια τοῦ Ἰσαίου, ποὺ κατεῖχε ἰδιαίτερα τὸ κληρονομικὸ δίκαιο τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας καὶ χειριζόταν ἐπιδέξια τὸ δικανικὸ λόγος· τὸν ἔκανε δάσκαλό του καὶ νομικό του σύμβουλο. Ὡστόσο οἱ κηδεμόνες του, ποὺ εἶχαν μεγάλη πείρα σ' αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ συνδέονταν μὲ ἰσχυρὰ πρόσωπα, ἄρχισαν τὶς στρεψοδικίες καὶ πέτυχαν ν' ἀναβάλουν τὴ δίκη ποὺ θὰ ἔκρινε ἀποφασιστικὰ τὴν ὑπόθεση.

Ἔτσι, ὅταν ὕστερα ἀπὸ πέντε χρόνια ὁ Δημοσθένης δικαιοῦθηκε τελικὰ, δὲν εἶχε ἀπομείνει ἀπὸ τὴν πατρικὴ του περιουσία παρά ἓνα ἀσήμαντο μέρος.

Ὡστόσο ἡ ἰδιωτικὴ αὐτὴ περιπέτεια δὲν τοῦ στάθηκε ἄχρηστη· πλούτισε τὴ γνώση του γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ἄναψε τὸ μίσος του γιὰ τὴν ἀδικία καὶ ἀκόμα τοῦ ἔδειξε πόσο παντοδύναμος ἦταν ὁ λόγος ἐκείνη τὴν ἐποχὴ. Τὴ ρητορικὴ τέχνη ποὺ διδάχτηκε χρησιμοποιεῖ καὶ αὐτὸς πρῶτα γιὰ νὰ κερδίσῃ μιὰ θέση στὴ ζωὴ. Αὐτὴ τὴ στιγμή εἶναι ἀκόμα νέος, φτωχὸς καὶ ἀσήμαντος — ὅ,τι εἶχε ἀπομείνει ἀπὸ τὴν πατρικὴ του περιουσία τὸ δαπάνησε γιὰ νὰ ἐξοπλίσῃ μιὰ τριήρη. Θὰ χρειαστῇ πολύμοχθη προσπάθεια γιὰ νὰ ἀνέβῃ σκαλὶ σκαλὶ τὴν πυραμίδα τῆς πολιτικῆς ἐπιβολῆς.

Πρῶτα πρέπει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ μέσα γιὰ τὴ συντήρησή του. Γίνεται λοιπὸν λογογράφος — γράφει μὲ πληρωμὴ τοὺς λόγους ποὺ ἐκφωνοῦν οἱ διάδικοι στὸ δικαστήριον. Γιὰ νὰ πετύχῃ κανεὶς στὸ ἐπάγγελμα αὐτό, χρειάζεσθαι πολλὰς γνώσεις καὶ μεγάλη ἄσκηση· ὁ Δημοσθένης δὲν ἄργησε νὰ γίνῃ περιζήτητος στὸ εἶδος του.

Ὡστόσο τὸ ἰδανικὸ του δὲν ἦταν μιὰ ἄνετη ἀτομικὴ ζωὴ, ἀλλὰ ἡ ἀνάμειξή του στὰ κοινὰ. Ἐξω ἀπὸ τὰ πλαίσια τῆς πολιτείας ποῖο εὐγενικὸ ἔργο μποροῦσε κανεὶς ἐκείνη τὴν ἐποχὴ νὰ πραγματώσῃ;

Χωρὶς νὰ σταματήσῃ νὰ γράφῃ λόγους γιὰ τὶς ἰδιωτικὰς δίκες, μελετοῦσε παράλληλα, γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὶς γνώσεις ποὺ ἦταν ἀπαραίτητες σ' ἓνα πολιτικὸ.

Πίστευε πὼς τὸ ἄτομο καὶ ἀκόμη πιὸ πολὺ οἱ ἡγέτες μιᾶς πολιτείας πρέπει νὰ ἔχουν κάνει κτῆμα τοὺς ὀλόκληρο τὸν πολιτισμὸ τῆς.

Μελέτησε λοιπὸν βαθιὰ πρῶτα πρῶτα τὴν ἱστορία τοῦ τόπου του.

Τὴ διδάχτηκε ζωντανὰ ἀπὸ τὴν προφορικὴ παράδοση, ἀπὸ τὶς ἀναμνηστικὲς ἐπιγραφὰς καὶ τὶς μαρμάρινες στήλεις ποὺ μιλοῦσαν γιὰ συμμαχίες καὶ νίκες, γιὰ τιμὲς σὲ πρόσωπα ποὺ διακρίθηκαν, καὶ ἀπὸ τὰ μεγαλόπρεπα κτίρια ποὺ στόλιζαν τὴν πόλη ὀλόκληρη καὶ πού, καθὼς λέει σὲ ἓναν ἀπὸ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς του, «οἱ γενιὲς ποὺ θὰ ἔρθουν δὲ θὰ μπορέσουν νὰ τὰ ξεπεράσουν».

Τὸ νόημα τῆς ζωντανῆς αὐτῆς Ἱστορίας τοῦ φανερωνόταν σὲ ὅλο του τὸ βάθος, καθὼς μελετοῦσε τὸ ἔργο τοῦ Ἡροδότου καὶ τὸ σύγγραμμα τοῦ Θουκυδίδη γιὰ τὸν Πελοποννησιακὸ πόλεμο, ποὺ φαίνεται ὅτι τοῦ ἔκανε τεράστια ἐντύπωση. Μέσα στὸ κείμενο αὐτὸ ὁ νέος ποὺ ἐτοιμαζόταν γιὰ τὴν πολιτικὴ πράξη βρῆκε τὰ μεγαλύτερα ἱστορικὰ γεγονότα νὰ παρουσιάζονται σὲ ὅλη τους τὴ δραματικότητα καὶ τὸ ἔκανε τὸ ἀγαπημένο του βιβλίο. Διάβασε ἀκόμα τὸν Ξενοφῶντα, τὸν Ἰσοκράτη καὶ ὅλες τὶς πραγματεῖες γιὰ τὴ ρητορικὴ ποὺ ἔγραφαν οἱ σύγχρονοὶ του. Ἀλλὰ ὅπως ὅλοι οἱ μεγάλοι, δὲ στάθηκε σὲ κανένα βιβλίο, ἀλλὰ δημιούργησε ἓνα δικό του προσωπικὸ ὕφος, τὸ ὕφος τοῦ πιὸ μεγάλου ρήτορα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας.

Ἡ ζωηρὴ ἔκφραση καὶ ἡ κίνηση εἶναι οἱ μεγαλύτερες ἀρετὲς του. Ὁ Δημοσθένης δὲ δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι ἀπασχολεῖται μὲ τὴ μορφή, ἀλλὰ μὲ τὴν οὐσία τοῦ λόγου του. Καὶ ὅμως ἡ ἐπιτυχία του ἦταν ἀποτέλεσμα σκληρῆς δουλειᾶς, τόσο ποὺ οἱ ἐχθροὶ του ἔλεγαν περιγελαστικά: «Οἱ λόγοι του μυρίζουν λυχνάρι».

Καὶ ἀργότερα, ὅταν εἶχε πιὰ ἐξοικειωθῆ μὲ τὸ βῆμα, δὲν παρουσίαζόταν ποτὲ ἀνέτοιμος στὴ συνέλευση· σεβόταν τὸ ἀκροατήριό του καὶ δὲν ἤθελε νὰ τοῦ δῖνη αὐτοσχέδιες συμβουλές.

Καὶ ὅμως, αὐτοὶ οἱ τόσο καλογραμμένοι λόγοι, στὶς πρώτες του ἐμφανίσεις, δὲν ἔκαναν ἐντύπωση στὴ συνέλευση: ὁ ρήτορας εἶχε ἄσχημη ἄρθρωση καὶ ἀδύνατη φωνή· ἡ ἀναπνοή του κοβόταν καὶ στὴν ἀπαγγελία του ἦταν δειλὸς καὶ ἀδέξιος.

Χρειάστηκε ἐπίμονη ἄσκηση καὶ ἀγώνας σκληρός, ὥσπου νικῆση τὰ φυσικὰ αὐτὰ ἐλαττώματα.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗ

Μὲ τὴν ἀνάμειξή του στὴν πολιτικὴ μιὰ νέα ἐποχὴ ἀρχίζει γιὰ τὸ Δημοσθένη. Εἶναι τῶρα 30 χρονῶν. Τὸ ἐπάγγελμα τοῦ λογογράφου

δὲ θέλει πιά νὰ τὸ ἀσκή. Βρίσκει πὼς δὲν ταιριάζει σὲ ἕναν πολιτικό. Μόνο σὲ δημόσιες δίκες δέχεται νὰ παίρνη μέρος, ἐτοιμάζοντας λόγους πότε γιὰ τὴν κατηγορία καὶ πότε γιὰ τὴν υπεράσπιση. Ἔργο του ἔχει τώρα νὰ μελετᾷ τὴν ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ κατάστασι τῆς χώρας του. Καὶ διαπιστώνει βαθιὰ μεταβολὴ μέσα στὰ 100 χρόνια ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς ἡγεμονίας (455 - 355) : Ἡ Ἀθήνα δὲν εἶναι πιά ἡ ἀσύγκριτη πόλι τοῦ Περικλῆ — αὐτὸ φαίνεται καθαρὰ στὴ στρατιωτικὴ καὶ στὴν οἰκονομικὴ ὀργάνωσι. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶναι τώρα ἀφροσιωμένοι στὶς ἰδιωτικὰς τοὺς ὑποθέσεις. Πληρώνουν μισθοφόρους καὶ τοὺς βάζουν νὰ υπερασπίζωνται τὰ συμφέροντα τῆς πόλης.

Γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὶς ἔκτακτες πολεμικὰς δαπάνες, δὲ δίνουν πιά ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ τοὺς περιουσία ἀπεναντίας, ὅταν ὑπάρχουν περισσεύματα στὸ δημόσιον ταμεῖο, τὰ παίρνουν καὶ τὰ μοιράζονται ἀναμεταξύ τοὺς. Τόσο πολὺ ἔχει τώρα καταπέσει τὸ πνεῦμα τῆς πόλης ποὺ ἄλλοτε εἶχε δημιουργήσει ἀπὸ κάθε πολίτη καὶ ἕναν πολεμιστῆ.

Καὶ ὅλα αὐτὰ γίνονται τὴν ὥρα ποὺ ὁ Φίλιππος στὴ Μακεδονία ἔχει στῆ διάθεσὴ του μιὰ τέλεια ὀργανωμένη πολεμικὴ δύναμη. Ὁ Δημοσθένης εἶναι ὁ πρῶτος ποὺ βλέπει στὴν ἄνοδο τῆς Μακεδονίας ἕνα σοβαρὸ κίνδυνον γιὰ τὴν πόλιν καὶ ἔρχεται νὰ τὸν ἐπισημάνῃ στὴ συνέλευσι τοῦ λαοῦ. Τοῦ κάνει κατάπληξι ἢ ἀκοίμητη δραστηριότητα, ἢ ἄμετρη φιλοδοξία, ἢ ἄπιστη πολιτικὴ τοῦ Φιλίππου. Πιὸ πολὺ ἀπὸ τὴν ὕλικὴ ζημιὰ — τοῦ κοστίζει βέβαια ποὺ οἱ Ἀθηναῖοι ἔχασαν τὴν Ἀμφίπολιν, τὴν Πύδναν, τὴν Ποτεΐδαιαν, τὴ Μεθώνην — αἰσθάνεται τὴν ἠθικὴν μείωσι ποὺ γίνεται στὴν πόλιν : ἡ ἐλεύθερη δημοκρατία τῆς Ἀθήνας νὰ βγαίη ζημιωμένη καὶ ταπεινωμένη ἀπὸ ἕνα Μακεδόνα!

Ὡστόσο οἱ Ἀθηναῖοι δὲ συμμερίζονται τοὺς φόβους του καὶ δὲ συμμορφώνονται μὲ τὶς ὑποδείξεις του.

Στὸ μεταξύ τὸ ὀμοσπονδιακὸ κράτος τῆς Ὀλύμπου, βλέποντας πὼς ἦρθε ἡ σειρά του νὰ γίνῃ ἐπαρχία μακεδονικὴ, καλεῖ σὲ βοήθεια τοὺς Ἀθηναῖους (350). Ὁ Δημοσθένης χαίρεται ποὺ παρουσιάστηκε ἡ εὐκαιρία νὰ συναντήσῃ δυσκολίας ὁ Φίλιππος καὶ νὰ κρατηθῆ μακριὰ ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς.

Μόνο ὅταν ἡ Ὀλυμπός ἐπεσε μὲ προδοσία καὶ ὀλόκληρη ἢ Χαλκιδικὴν προσαρτήθηκε στὸ κράτος τῆς Μακεδονίας, οἱ Ἀθηναῖοι ἀνησύχησαν. Τώρα ἀρχίζουν νὰ δίνουν μεγαλύτερη σημασία στὰ λόγια τοῦ Δημοσθένη.

Στην 'Αθήνα εκείνη την εποχή είχαν σχηματιστή δυο πολιτικά κόμματα: στο ένα ανήκαν οι όπαδοί τῆς κυβερνητικῆς πολιτικῆς με ἀρχηγό τὸν Εὐβουλο. Αὐτὸς εἶχε κατορθώσει νὰ βάλῃ σὲ τάξη τὰ ἐσωτερικὰ ζητήματα τοῦ κράτους, ἀλλὰ στὶς ἐξωτερικὲς σχέσεις δὲν εἶχε κάνει καμιὰ προσπάθεια, γιὰ νὰ κρατήσῃ τὴν πόλιν στὸ ὕψος τῆς. Τὴν εὐνοία τοῦ λαοῦ ὁ Εὐβουλος καὶ οἱ όπαδοί του τὴ θεωροῦσαν ἀπαραίτητη, γιὰ νὰ κρατηθοῦν στὴν ἐξουσία· δὲν ἤθελαν λοιπὸν νὰ ἔρθουν σὲ σύγκρουση με τοὺς ψηφοφόρους των καὶ δὲν τοὺς πίεζαν νὰ διαθέσουν τὰ χρήματα τοῦ δημοσίου ποὺ μοιράζονταν μεταξύ τους, γιὰ νὰ ὀργανώσουν καλύτερα τὴν ἀμυνα τῆς χώρας. Ἔτσι, ἄς εἶναι καὶ χωρὶς ἐπίγνωση, ἐξυπηρετοῦσαν τὰ συμφέροντα τοῦ Φιλίππου.

Ἄσσοι Ἀθηναῖοι τώρα ἔβρισκαν ἀπαράδεκτη τὴν κατάσταση αὐτή, ὀργανώθηκαν πολιτικὰ με ἀρχηγό τὸ Δημοσθένη καὶ ἀγωνίζονταν γιὰ νὰ ξυπνήσουν στὸ λαὸ μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ κοινὰ καὶ πιὸ πολὺ γιὰ τὸ στρατιωτικὸ ἐξοπλισμό. Τὸ κόμμα αὐτὸ τὸ εἶπαν φιλοπόλεμο σὲ ἀντίθεση με τὸ κόμμα τοῦ Εὐβουλου, ποὺ ὑποστήριζε τὴν εἰρήνη με κάθε θυσία.

Ἄσστόσο ὁ Φίλιππος τὶς σχέσεις του με τοὺς Ἀθηναίους τὶς ἐρύθμιζε πιὸ πολὺ με τὴ διπλωματικὴ του ἱκανότητα παρά με τὴν ὠμὴ βία· ἀπέναντί τους ἤθελε πάντα νὰ κρατῆ κάποια ἐπίφαση δικαιοσύνης. Τώρα θέλει νὰ τοῦ ἀναγνωρίσουν με τρόπο ἐπίσημο ὅλες τὶς ἑλληνικὲς χώρες ποὺ ὡς τώρα κατάρκτησε. Οἱ Ἀθηναῖοι πάλι δὲν εἶναι αὐτὴ τὴ στιγμή σὲ θέση νὰ παρασύρουν καὶ ἄλλες πόλεις σὲ μιὰ συμμαχία. Ὁ ἴδιος ὁ Δημοσθένης ἀναγνωρίζει τὴν ἀνάγκη νὰ σταματήσουν τὶς ἐνέργειες τοῦ Φιλίππου με μιὰ συμφωνία. Καὶ γίνεται μέλος τῆς πρεσβείας ποὺ πῆγε στὴ Μακεδονία, γιὰ νὰ διαπραγματευθῆ τὴν εἰρήνη.

Τὰ δυὸ κράτη συμφώνησαν νὰ κρατήσουν τὶς πόλεις ποὺ εἶχαν ἐκείνη τὴ στιγμή στὴν κατοχὴ τους: ἀναγνώρισαν, ὅπως λένε, τὸ status quo. Στὸ κείμενο τῆς εἰρήνης, ποὺ τὸ ἔγραψε ὁ Φιλοκράτης, δὲν ἀνέφεραν ρητὰ γιὰ τοὺς Φωκεῖς ὅτι μένουν ἔξω ἀπὸ τὴν εἰρήνη, μιὰ ποὺ δὲν ανήκαν στὴν Ἀθηναϊκὴ συμμαχία. Ἔτσι, ὅταν ὁ Φίλιππος ὄρμησε στὴ χώρα τους, ἔμειναν ἀπομονωμένοι καὶ ὁ ἀρχηγός τους συνθηκολόγησε. Ὁ Φίλιππος τότε ἔβαλε τοὺς Ἀμφικτιόνες νὰ καταστρέψουν τὶς φωκιᾶδες πόλεις καὶ ἀξίωσε ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους νὰ τοῦ ἀναγνωρίσουν μιὰ θέση στὸ ἀμφικτιονικὸ συνέδριο. Ποιὰν ἀντίρρηση μποροῦσαν νὰ ἔχουν οἱ Ἀθηναῖοι, τὴν ὥρα ποὺ ὁ Φίλιππος με τὴν προέλασή του

είχε παραλύσει κάθε συνεννόηση ανάμεσα στους "Ελληνες;

‘Ο Δημοσθένης τους συμβουλεύει να κάνουν κι αυτή την παραχώρηση.

‘Εκείνη τή χρονιά ο Φίλιππος ασχολήθηκε με τους βάρβαρους γείτονές του και οι ‘Αθηναῖοι ανάσπασαν. ‘Επειτα ἔρχισε τὸν ψυχρὸ πόλεμο: κάνει παράπονα στους ‘Αθηναίους ὅτι τὸν κακολογοῦν στους ἄλλους "Ελληνες, ἐνῶ τὴν ἴδια ὥρα οἱ ἄνθρωποι του στὴν Πελοπόννησο προσπαθοῦν νὰ ἀδυνατίσουν τὴ Σπάρτη ἀποσπώντας ὅσο μποροῦν περισσότερες πόλεις ἀπὸ τὴ συμμαχία της. ‘Ανάμεσα στους πρέσβεις ποὺ ἔστειλαν οἱ ‘Αθηναῖοι, γιὰ νὰ ἐξουδετερώσουν τὶς ἐνέργειες αὐτῆς τοῦ Φιλίππου στὴν Πελοπόννησο, ἦταν καὶ ὁ Δημοσθένης. Τὸ ταξίδι αὐτὸ τὸν ἔπεισε πὼς οἱ σκοποὶ τοῦ Φιλίππου κάθε ἄλλο εἶναι παρὰ εἰρηνικοὶ — καὶ ἀρχίζει καινούριες ὁμιλίες καὶ καινούριους ἀγῶνες (344). Δυὸ χρόνια ἀργότερα ἀποκαλύπτει τὰ σχέδια τοῦ Φιλίππου νὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς ‘Αθηναίους ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντο, ποὺ ἦταν τόσο ἀπαραίτητος γιὰ τὸν ἐφοδιασμό τους σὲ σιτηρά. Παράλληλα δείχνει πὼς ἦταν μεγάλη ἀνάγκη νὰ σχηματιστῇ μιὰ συμμαχία με τοὺς ἄλλους "Ελληνες, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν ἐνωμένοι τὸν κοινὸ ἐχθρό.

Τόσο μεγάλη σημασία ἔδινε στὸ μακεδονικὸ κίνδυνο ὁ Δημοσθένης, ποὺ δὲ δίστασε νὰ δεχτῇ τὴ συνεννόηση με τὸ βασιλεῖα τῆς Περσίας. ‘Απὸ τὸν Πελοποννησιακὸ πόλεμο καὶ ἔπειτα εἶχε γίνει πιά συνήθεια οἱ ἑλληνικὲς πόλεις ποὺ πολεμοῦσαν μεταξύ τους γιὰ τὴν αὐτονομία καὶ τὴν ἡγεμονία, νὰ καταφεύγουν στὴν περσικὴ βοήθεια. Τὰ πράγματα δικαιώνουν ὁλοένα καὶ πῶς πολὺ τὴν πολιτικὴ γραμμὴ τοῦ Δημοσθένη. Οἱ ‘Αθηναῖοι δέχονται τώρα τὴν οἰκονομικὴ μεταρρύθμιση ποὺ χρόνια τοὺς προτείνει, γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ ἡ πόλις ἀξιόμαχο ναυτικὸ.

Χαιρώνεια

Ξαφνικὰ — τὸ φθινόπωρο τοῦ 339 — οἱ ‘Αμφικτιόνες φέρνουν πάλι τὸ Φίλιππο στὴν καρδιά τῆς Ἑλλάδας· τοῦ ἀναθέτουν νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Λοκροὺς. ‘Εκεῖνος ἔρχεται με σημαντικὲς δυνάμεις καὶ κυριεύει τὴν Ἑλάτεια. Οἱ ‘Αθηναῖοι, ποὺ ἀναστατώθηκαν με αὐτὴ τὴν εἴδηση, ἀναθέτουν στὸ Δημοσθένη τὰ ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ ζητήματα τῆς πόλης. Αὐτὸς διευθύνει τώρα ὅσες δυνάμεις εἶχαν ἀπομείνει ζωντανές στὴν Ἑλλάδα. Καὶ τόσο καλὰ ὀργάνωσε τὴν ἄμυνα, ὥστε ἀργότερα, λέει ὁ

Πλούταρχος, έγινε πρόταση να τὸν τιμήσουν οἱ Ἀθηναῖοι μὲ χρυσὸ στεφάνι.

Στὴ Χαιρώνεια, ὅπου δόθηκε ἡ τελευταία μάχη μὲ τὸ Φίλιππο, οἱ σύμμαχοι νικήθηκαν (Αὐγούστος 338): ἡ στρατιωτικὴ ὀργάνωση καὶ ἡ ἡγεσία τους στὴν ἀναμέτρησή τους μὲ τὴ μακεδονικὴ ἀποδείχτηκε κατώτερη. Ὁλόκληρη ἡ κεντρικὴ Ἑλλάδα βρίσκεται τώρα στὰ χέρια τοῦ Φιλίππου. Ἡ μάχη στὴ Χαιρώνεια ἔδειξε πὼς ἡ πίστη τοῦ Δημοσθένη μὲ τὴ θέρμη τοῦ λόγου του βρῆκε ἀπήχηση στὸ λαό. Ἄν δὲν ξύπνησε μέσα του τὸ πνεῦμα τῶν Μαραθωνομάχων, μιὰ φορὰ ἀντιστάθηκε περήφανα στὸν κατακτητὴ καὶ ἔδωσε στὴν ἐλευθερία του τέλος ἑλληνικό.

Ὁ Δημοσθένης πολέμησε στὴ Χαιρώνεια καὶ γύρισε στὴν πόλη μαζί μὲ τὸ νικημένο στρατό. Τώρα στὸ προσκήνιο τῆς πολιτικῆς ζωῆς ἐμφανίζονται οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Δημοσθένη: οἱ ῥήτορες Αἰσχίνης καὶ Δημάδης, ὁ στρατηγὸς Φωκίων.

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΤΑΠΙΝΙΓΕΙ ΤΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ

Μὲ τὸν ξαφνικὸ θάνατο τοῦ Φιλίππου στὰ 336 φάνηκε πὼς δινόταν ἡ εὐκαιρία νὰ ἀποκτήσῃ ἡ Ἑλλάδα τὴ χαμένη της ἐλευθερία. Πολλοὶ Ἕλληνες διώχουν ἀπὸ τίς πόλεις τους τίς μακεδονικὲς φρουρές. Ὁ Δημοσθένης καὶ οἱ φίλοι του πανηγυρίζουν στὴν Ἀθήνα. Ὡστόσο ὁ Ἀλέξανδρος ἐπνίξε τὴν ἐπανάσταση μ' ἓναν ἀπλό στρατιωτικὸ περίπατο.

Ἦστερα ἔφυγε γιὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ βόρεια σύνορα τῆς χώρας του. Τότε διαδόθηκε στὴν Ἑλλάδα ὅτι σκοτώθηκε. Ὁ Δημοσθένης ἔπεισε τὴ συνέλευση νὰ στείλῃ βοήθεια στοὺς Θηβαίους ποὺ ἐπαναστάτησαν, ἀλλὰ ὁ Ἀλέξανδρος μέσα σὲ λίγες μέρες ἐνίκησε τὸ συμμαχικὸ στρατό καὶ ἔκαψε τὴ Θήβα. Στους Ἀθηναίους φέρθηκε μὲ ἐπιείκεια καὶ δὲν ἀξίωσε νὰ τοῦ παραδώσουν τοὺς ἀρχηγούς τοῦ κινήματος. Μὲ τὴ συμπεφορά του αὐτὴ ἀφόπλισε ἀκόμα πὺλὸν τοὺς Ἀθηναίους, ποὺ ἀποφάσισαν νὰ μείνουν ἡσυχοί.

Ὁ λόγος «Περὶ τοῦ Στεφάνου»

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ὁ Αἰσχίνης κατηγοροῦσε τὸν Κτησιφώντα ὅτι ἔκανε στὴ βουλὴ παράνομη πρόταση. Ὁ Κτησιφώντας ἦταν ἐκεῖνος ποὺ εἶχε προτείνει νὰ τιμήσουν τὸ Δημοσθένη μὲ χρυσὸ στεφάνι γιὰ τίς

πολλές υπηρεσίες που είχε προσφέρει στην πόλη με λόγια και με έργα.

Ο Δημοσθένης υπερασπίζοντας το φίλο του βρήκε την αφορμή να παρουσιάσει μπροστά στο λαό το έργο της ζωής του. Οι Αθηναίοι, όταν άκουσαν τον περιφημο λόγο του «Περὶ τοῦ Στεφάνου», δικαίωσαν την πολιτική του· ο Αίσχίνης, για να αποφυγή την ταπείνωση και το πρόστιμο, έφυγε από την Αθήνα.

Έξι χρόνια αργότερα οι έχθροί του κατηγορήσαν το Δημοσθένη ότι είχε δωροδοκηθῆ από τον Άρπαλο, τον ταμία του Αλεξάνδρου, που έφυγε κρυφά από τῆ Βαβυλώνα με τους βασιλικούς θησαυρούς. Ο Δημοσθένης δὲν μπόρεσε να αποδείξει τὴν ἀθωότητά του και έφυγε εξόριστος στην Αίγινα και έπειτα στην Τροιζήνα (324). Εκεί έζησε κάπου ένα χρόνο άρρωστος και δυστυχισμένος.

ΛΑΜΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ. ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗ

Έαφνικά ἡ εἶδηση ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος πέθανε, σήκωσε πάλι στὰ ὄπλα τοὺς Ἕλληνες. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν στίς ἄλλες πόλεις ἀντιπροσώπους, γιά νά ἔρθουν σέ συνεννόηση μαζί τους και νά ὀργανώσουν συμμαχικό στρατεύμα. Ο Δημοσθένης τοὺς ἀκολούθησε στην περιοδεία και ἔβαλε ὅλη τῆ δύναμη τοῦ λόγου του σέ μιὰ τελευταία προσπάθεια.

Στό μεταξύ ἡ συνέλευση στην Αθήνα ψηφίζει ὁμόφωνα τὴν ἀνάκλησή του ἀπό τὴν ἐξορία. Γιά νά τὸν τιμήσει ἔστειλε μιὰ κρατική τριήρη, πού τὸν ἔφερε στὸν Πειραιά. Εκεί ὁ λαός τὸν ὑποδέχτηκε με ἔνθουσιασμό.

Ἀλλά δὲν ἦταν γραφτό νά χαρῆ γιά πολὺ καιρὸ τὴν πατρίδα του και τὴν ἀποκατάσταση τῆς τιμῆς του. Οἱ σύμμαχοι νικῆθηκαν ὀριστικά στην Κραννώνα τῆς Θεσσαλίας και συνθηκολόγησαν ὁ καθένας χωριστά (καλοκαίρι τοῦ 322 π.Χ.). Τώρα εἶχε χαθῆ και ἡ τελευταία ἐλπίδα ὁ νικητῆς Ἀντίπατρος ζήτησε νά τοῦ παραδοθοῦν οἱ πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ πού ἦταν ὑπεύθυνοι γιά τὴν ἐπανάσταση.

Ο Δημοσθένης μπαίνει κρυφά σέ ἓνα πλοῖο και πηγαίνει στην Καλυρία, τὸ σημερινὸ Πόρο· ξέροντας ὅτι τὸν κυνηγοῦν, καταφεύγει στο ναὸ τοῦ Ποσειδώνα. Ὅταν τὸ μακεδονικὸ ἀπόσπασμα τὸν συνέλαβε, εἶχε πιεῖ δηλητήριο. Πέθανε τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 322.

Η ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗ

‘Ο Δημοσθένης στάθηκε ό πιό εύγενικός και ό πιό ρωμαλέος από τους άρχαίους ρήτορες. ‘Η μεγαλύτερη άρετή του λόγου του είναι ή κίνηση : μιá όρμητική άρμονία, ένας χείμαρρος λόγου. ‘Η αφήγηση και ή επιχειρηματολογία, ή προσωπική επίθεση και ή πατριωτική έξαρση δένονται άξεδιάλυτα με τó γερό, όλο νεύρο ρυθμό μιás άπείριττης γλώσσας. Χωρίς νά καταπιάνεται με πολύπλοκες φιλοσοφικές θεωρίες, χωρίς νά καταφεύγη σε φανταχτερές έξεζητημένες λέξεις, χωρίς καμιά επίδειξη, ό Δημοσθένης κατορθώνει νά συνεπαίρνη άκόμα και σήμερα τόν άναγνώστη.

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗ

‘Εζησε στο τέλος τής μεγάλης, τής κλασικής εποχής. Αυτό δέν πρέπει νά τó ξεχνούμε, άν θέλουμε νά εκτιμήσουμε σωστά τόν άνθρωπο και την πολιτική του. ‘Όταν άρχιζε την πολιτική του σταδιοδρομία, είχαν περάσει κάπου ένατó χρόνια από την εποχή του Περικλή και πολλές μεταβολές είχαν σημειωθή στη ζωή τής πόλης. Δέν έμφανίζονται πιá μεγάλοι πολιτικοί : ή δημόσια δράση έχει έξασθενήσει. Τώρα άνθίζει ή φιλοσοφία. ‘Η ‘Αθήνα έχει γίνει τó πνευματικό σχολείο τής ‘Ελλάδας. ‘Όστóσο καμιά νέα ιδέα, κανένα από τά βαθυστόχαστα φιλοσοφικά συστήματα δέ στάθηκε ικανό νά διαλύση τή μαγεία πού άσκοϋσε στην ψυχή του εκείνο τó θαϋμα τής άθηναϊκής δημοκρατίας. Ποιά πολιτεία έξασφάλιζε μεγαλύτερη ελευθερία στο άτομο; ‘Αλλά και σε ποιά πολιτεία τó άτομο ύποτασσόταν τόσο πρόθυμα στις προσταγές του συνόλου; Αυτή λοιπόν θά έδινε στο Δημοσθένη τó μέτρο για κάθε πολιτική επιδίωξη. Στο μεταξύ όμως οί καιροί είχαν αλλάξει σημαντικά! Με τους ‘Αθηναίους έγινε αυτό πού γίνεται συχνά στην ιστορία, όταν ένας λαός κατορθώνη νά κυριαρχήση πάνω στους άλλους και νά πλουτίση: έφτασαν στην έκλέπτυνση : ή πολεμική τους άρετή όλοένα και χανόταν. Και ξαφνικά προβάλλει στον όρίζοντα ό Φίλιππος με τους Μακεδόνες του. ‘Ο Δημοσθένης με θαυμαστή διορατικότητα προβλέπει από την πρώτη στιγμή ότι χωρίς την κατάλληλη αντίσταση ό βασιλιάς τής Μακεδονίας θά έξουσιάση μιá μέρα όλόκληρη την ‘Ελλάδα. Και όπλιζεται με άκοίμητη δραστηριότητα. Κάθε του λόγος είναι και μιá πολιτική πράξη πού τόν φέρνει όλοένα και πιό κοντά στο σκοπό του. Γιατί ήταν επίμονος : δέ λύγιζε, άκόμα και όταν έβλεπε νά απομένουν άκαρπες

οί προσπάθειές του. Ἀντιμετώπιζε μὲ τόλμη, ἐπιζητοῦσε, θὰ ἔλεγε κανεῖς, τὸν ἀγῶνα, τὴν ἀναμέτρηση, τὸν κίνδυνο. Χρόνια ὀλόκληρα πάλευε ὀλομόναχος μὲ ἓνα μεγάλο καὶ καλὰ ὀργανωμένο κόμμα· πολλές φορές χρειάστηκε νὰ ἔρθῃ σὲ σύγκρουση μὲ ἰσχυρὲς προσωπικότητες τῆς ἐποχῆς του. Δὲ δίσταζε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸ πλῆθος, ἀδιαφορώντας γιὰ τὴ δημοτικότητα του. Χτυποῦσε ἀλύπητα κάθε του σφάλμα καὶ ἀντιστεκόταν μὲ θάρρος στὶς ἐπιθυμίες του, ὅταν τὶς ἔκρινε ἀσύμφορες γιὰ τὴν πόλη.

Ποτὲ δὲν ἐνεργοῦσε χωρὶς νὰ ἀναμετρήσῃ μὲ σοβαρότητα τὶς συνέπειες. Χειρίστηκε μὲ μεγάλη διπλωματικὴ ἱκανότητα τὶς ἐξωτερικὲς ὑποθέσεις, κατορθώνοντας ἔτσι νὰ πλαισιώσῃ καὶ πάλι τὴν Ἀθήνα μὲ συμμάχους. Συνέπεια στὴν πολιτικὴ, ἔλεγε, δὲ σημαίνει νὰ βρίσκεται κανεῖς πάντα στὴν ἴδια πλευρὰ ἀκολουθώντας τοὺς ἴδιους συμμάχους, ἀλλὰ νὰ μὲνῃ ἀμετακίνητος στὶς ἴδιες ἀρχές. Καὶ ἔδινε ὁ ἴδιος τὸ παράδειγμα· ποτὲ δὲν πρόδωσε τὸν ἑαυτὸ του. Γι' αὐτὸ κι ἐκεῖνοι ποὺ ἐπικρίνουν τὴν πολιτικὴ τοῦ Δημοσθένη δὲν τοῦ ἀρνοῦνται τὴ συνέπεια, τὴν τόλμη, τὴ δραστηριότητα καὶ ὅλες τὶς παραπάνω ἀρετὲς ποὺ τὶς ἔτρεφε τὸ πάθος του γιὰ τὴν ἐλευθερία. Πιστεύουν ὅμως ὅτι ἔβλαψε πιὸ πολὺ παρά ὠφέλησε. Ὁ πατριωτισμὸς του, λένε, εἶναι στενός· δὲν εἶχε συνειδητοποιήσει τὴν ἀνάγκη γιὰ μιὰ πανελλήνια ἔνωση, ὅπως ὁ Ἰσοκράτης. Ἔβλεπε στὸ Φίλιππο τὸν ἄσπονδο ἔχθρὸ τῆς Ἀθήνας ποὺ δὲν εἶχε ἄλλο σκοπὸ ἀπὸ τὴν ἐξόντωσή της. Ἔτσι στάθηκε ἀφορμὴ νὰ χυθῇ αἷμα ἑλληνικὸ. Πραγματικὰ τὸ Δημοσθένη δὲν μπόρεσε νὰ τὸν συγκινήσῃ ἢ ἰδέα μιᾶς πανελληνίας ἐκστρατείας· καμιὰ ἰδέα δὲν μποροῦσε νὰ τὸν συγκινήσῃ, ἂν ἦταν ἀσυμβίβαστη μὲ τοὺς δημοκρατικοὺς θεσμοὺς τῆς Ἀθήνας. Καὶ δὲν εἶχε βέβαια ἄδικο, ὅταν ἔβλεπε στὸν ἀγῶνα μὲ τὸ Φίλιππο τὴ σύγκρουση τῆς δημοκρατίας μὲ τὴ μοναρχία.

Χαρακτηρίζεται ἀκόμα ρομαντικὴ καὶ ἀνεδαφικὴ ἢ πολιτικὴ τοῦ Δημοσθένη, ἐπειδὴ ἀγωνίστηκε γιὰ μιὰ ὑπόθεση ποὺ εἶχε γιὰ πάντα χαθῆ. Ἀλλὰ ἐκεῖνος δὲν ὑπερτιμοῦσε τὶς δυνάμεις ποὺ ἦταν σὲ θέση νὰ ἀντιτάξῃ στὸ Φίλιππο. Ἦξερε πὼς οἱ πόλεμοι καὶ οἱ ἐσωτερικὲς διαφωνίες εἶχαν ἐξαντλήσει τὶς ἑλληνικὲς πόλεις καὶ τὶς εἶχαν κάνει ἀνίκανες νὰ ἀμυνθοῦν. Ἀπέραντη θλίψη καὶ ντροπὴ κυρίευσεν τὴν ψυχὴ του. Ὡστόσο ἀντιπροσώπευε σὰν πολιτικὸς ἡγέτης τὴν πόλη μὲ τὴν πιὸ μεγάλη παράδοση ἐλευθερίας. Ἦταν λοιπὸν ἀνεδαφικὴ ἢ ἀπόφασή του νὰ ὑπερασπίσῃ τοὺς δημοκρατικοὺς της θεσμοὺς, νὰ μὴν τὴν ἀφήσῃ

νά υποκύψει σ' ένα μονάρχη που ό ίδιος θεωρούσε πνευματικά και ήθικα κατώτερο; Δέν ήταν ρομαντική διάθεση ή απέραντη αγάπη του στην ένδοξη πατρίδα του; Ήταν μεγάλη ήθικη δύναμη που παρασύροντας κάθε φόβο και κάθε ψυχρό ύπολογισμό τον παρωθοῦσε νά ακολουθήση τὸ δρόμο τῆς τιμῆς. Ἀπό τὴν ἴδια δύναμη τράφηκε ή συναρπαστική εὐγλωττία του. Γιατί στο βάθος δέν είναι ή τέχνη, ἀλλά τὸ ἦθος που ἐξευγενίζει τὸ λόγο.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟ ΦΙΛΙΠΠΙΚΟ

Βρισκόμαστε στις αρχές του 351. Οί 'Αθηναῖοι ἔχουν κηρύξει τὸν πόλεμο μετὰ τὸ Φίλιππο καὶ εἶναι συγκεντρωμένοι, γιὰ νὰ συζητήσουν μετὰ ποῖο τρόπο θὰ ὀργανώσουν τὴν ἀμυνά τους.

Ἐχουν κάθε λόγο νὰ εἶναι ἀνήσυχοι μετὰ τὴν πρόοδο ποὺ ἔχει σημειώσει ὁ βασιλιάς τῆς Μακεδονίας μέσα στὰ 8 χρόνια τῆς βασιλείας του (359 - 351) : Ἀφοῦ πρώτα δάμασε τοὺς βάρβαρους γείτονές του, κυρίεψε τὴν Ἀμφίπολη καὶ χρησιμοποιώντας τὴν γιὰ ὀρμητήριο, ἄρχισε νέα ἐξόρμησι μετὰ ἀντικειμενικὸ σκοπὸ τὶς ἑλληνικὲς πόλεις στὰ μακεδονικὰ καὶ στὰ θρακικὰ παράλια. Δὲν ἤθελε νὰ μὲνη ἡ Μακεδονία μιὰ ἀσήμαντη μεσογειακὴ δύναμις· ἤθελε νὰ ἀποκτήσῃ παράθυρα στὸ Αἰγαῖο.

Ἄρχισε λοιπὸν μετὰ τὴν Πύδνα ὕστερα ἤρθε ἡ σειρά τῆς Ποτειδαίας. Οἱ πόλεις αὐτές, ποὺ ἦταν κτήσεις τῶν Ἀθηναίων, ἔγιναν μακεδονικές, χωρὶς νὰ κηρυχθῆ πόλεμος ἀνάμεσα στὰ δύο κράτη.

Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν προλαβαίνουν νὰ τὶς βοηθήσουν μετὰ τρόπο ἀποτελεσματικόν. Εἶναι ἀπασχολημένοι μετὰ ἄλλα ζητήματα : μετὰ τὴ βοήθεια ποὺ ἔστειλαν στὴν Εὐβοία κατάφεραν νὰ φύγουν οἱ Θηβαῖοι ἀπὸ τὸ νησί — τὴν ἐκστρατεία τὴν ἀκολούθησε καὶ ὁ Δημοσθένης μετὰ μιὰ τρίτηρην ποὺ ὁ ἴδιος ἐξέπλισε. Τὸν ἴδιο χρόνον (357) ἄρχισε ὁ Συμμαχικὸς πόλεμος. Ἡ Χίος, ἡ Ρόδος, τὸ Βυζάντιον καὶ ἄλλες συμμαχικὲς πόλεις συνεννοήθηκαν μετὰξὺ τους καὶ ἐπαναστάτησαν. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἀφοῦ ἀγωνίστηκαν τρία χρόνια, ἀναγκάστηκαν νὰ ὑποχωρήσουν καὶ νὰ ἀφήσουν ἐλεύθερες τὶς ἐπαναστατημένους πόλεις.

Κουρασμένοι καὶ ἐξαντλημένοι οἰκονομικὰ δὲν μποροῦν νὰ κάνουν ἐπιθετικὸν πόλεμον μετὰ τὸ Φίλιππον· περιορίζονται σὲ ἀμυνα, γιὰ νὰ οἰκονομήσουν δυνάμεις καὶ χρήματα.

Στὸ μετὰξὺ ἐκεῖνος ἀρχίζει τὴν κατάκτηση τῆς Θράκης, ἀνατολικὰ τοῦ Στρυμόνα, καὶ κυριεύει τὴν περιοχὴν ποὺ βρίσκονται τὰ χρυσορυχεῖα τοῦ Παγγαίου.

Καινούρια πηγὴ πλοῦτου ἀνοίγεται τώρα γι' αὐτόν : ἀπὸ δῶ καὶ πέρα θὰ ἔχη ἀφθονὰ χρήματα, γιὰ νὰ πληρῶνῃ τοὺς ἀνθρώπους του

και να αντιμετωπιζω τα εξοδα του πολέμου. Το 353 τον βρισκομε να πολιορκω το λιμάνι της Μεθώνης, στο Θερμαϊκό κόλπο. Ώσπου να φτάση ο στόλος με την αθηναϊκή βοήθεια, την κυριεύει και την καταστρέφει. Η κατάκτηση της Μεθώνης του άνοιξε το δρόμο προς τη Θεσσαλία και τις Θερμοπύλες.

Στο Φίλιππο η τύχη πήγαινε πάντα χέρι χέρι με την τόλμη και την ικανότητα: όσο εκείνος δυνάμωνε, τόσο λιγότερο τον πρόσεχαν οι Έλληνες απασχολημένοι με τις αιώνιες διαμάχες τους!

Δεν είχε τελειώσει καλά καλά ο Συμμαχικός πόλεμος, όταν στη Θεσσαλία ο ανταγωνισμός ανάμεσα στη Λάρισα και τις Φερές ανάγκασε τους Λαρισινούς να ανοίξουν τις πύλες τους διάπλατες, για να περάση ο Φίλιππος με τους Μακεδόνες του.

Εκείνος έπειτα νίκησε τα μισθοφορικά στρατεύματα που βοηθούσαν τις Φερές, και κυριέψε την περιοχή της Μαγνησίας και τις Παγασές, το λιμάνι των Φερών.

Τώρα είναι κυρίαρχος στη Θεσσαλία (352). Το φθινόπωρο χύνεται στην κεντρική Ελλάδα και φτάνει ως τις Θερμοπύλες. Η είδηση αυτή τη φορά σήμανε συναγερμό στην Αθήνα. Ένας τεράστιος στόλος έκανε την εμφάνισή του στο Μαλιακό κόλπο, προστατεύοντας έτσι το στενό από το μέρος της θάλασσας.

Ο Φίλιππος δε δοκίμασε να το περάση. Σκέφτηκε πως ήταν πιο σκόπιμο να αδυνατίση τους Αθηναίους παίρνοντάς τους τα λιμάνια που εξουσιάζουν τα στενά του Έλλησπόντου και του Βοσπόρου.

Εαφνικά πέφτει άρρωστος.

Η είδηση έφτασε σαν άστραπη στην Αθήνα: διαδόθηκε μάλιστα πως πέθανε. Οι Αθηναίοι χαλάρωσαν πάλι την προσπάθειά τους. Γρήγορα όμως ο Φίλιππος συνέφερε και οι επιχειρήσεις συνεχίστηκαν στη Θράκη. Οι Αθηναίοι έστειλαν μια μικρή βοήθεια με το στρατηγό Χαρίδημο.

Εκείνο που έκανε το Δημοσθένη ν' άγανακτῆ, και ως βρισκόταν ακόμα ο Φίλιππος μακριά από τα σύνορα της Αττικής, ήταν η δράση του στη θάλασσα. Τώρα που έχει στην κατοχή του την Αμφίπολη, τη Μεθώνη, τις Παγασές, δεν αφήνει τους Αθηναίους να είναι σαν πρώτα απόλυτοι κύριοι στο Βόρειο Αιγαίο: εξοπλίζει πλοῖα και αρχίζει τις επιδρομές στις ελληνικές πόλεις που ανήκαν οι πιο πολλές στην Αθηναϊκή συμμαχία: αναγκάζει τους κατοίκους να πληρώνουν φόρο και

πολλές φορές αΐχμαλωτίζει Ἀθηναίους πολίτες.

Τὴν ἀδυναμία τῶν Ἀθηναίων νὰ ἐμποδίσουν τὴν πρόοδο τοῦ Φιλίππου ὁ Δημοσθένης τὴν ἐξηγοῦσε μὲ τὴν κακὴ ὀργάνωση τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου τους. Πίστευε πὼς ἡ Ἀθήνα κρατοῦσε ἀκόμα τὴν ὑπεροχὴ της πάνω στοὺς ἄλλους "Ἕλληνες σὰ δύναμη στρατιωτικὴ καὶ οικονομικὴ" δὲν ἦταν ὁμοίως σὲ θέση νὰ ὑπερασπίση, ὅπως ἔπρεπε, οὔτε τὸ ἐμπόριό της οὔτε τὰ λιμάνια της, γιατί τῆς ἔλειπε ἡ κατάλληλη στρατιωτικὴ ὀργάνωση.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη κρατοῦσε ἡ συνήθεια νὰ χρησιμοποιοῦν στὸ στρατὸ μισθοφόρους. Ἡ συμμετοχὴ στοὺς πολέμους ἀπαιτοῦσε μεγάλες θυσίες ἀπὸ τοὺς πολίτες: οἱ πλούσιοι ἄφηναν τὶς ἐπιχειρήσεις τους καὶ ζημιώνονταν· οἱ πὺ φτωχοὶ ἔχαναν τὸ μισθὸ πὺ ἔπαιρναν γιὰ τὴ συμμετοχὴ τοὺς στὴ συνέλευση καὶ στὰ δικαστήρια· ἔχαναν καὶ τὰ θεωρικὰ — τὰ χρήματα πὺ τοὺς μοίραζαν γιὰ νὰ παρακολουθοῦν τὰ θεάματα. "Ἔτσι οἱ Ἀθηναῖοι προτιμοῦσαν νὰ στέλνουν στὶς ἐκστρατεῖες μισθοφόρους. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἦταν τυχοδιῶκτες ἢ πολιτικοὶ ἐξόριστοι, θύματα ὄλοι τῆς φτώχειας καὶ τῆς συφορᾶς πὺ εἶχε δημιουργήσει τότε στὴν Ἑλλάδα ὁ ἀνταγωνισμὸς ἀνάμεσα στὶς πόλεις γιὰ τὴν αὐτονομία καὶ τὴν ἡγεμονία. Αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς μισθοφόρους, πὺ ὁ Ἰσοκράτης ὀνομάζει «ἐχθροὺς ὄλου τοῦ κόσμου», τὸ κράτος δὲν μπορούσε νὰ τοὺς ἐλέγξει, ἀκόμα καὶ ὅταν πλήρωνε κανονικὰ τὸ μισθὸ — πράγμα πολὺ σπάνιο. Τὴ φροντίδα γιὰ τὴν ἀμοιβὴ καὶ τὴ συντήρηση τῶν μισθοφόρων τὴν εἶχαν συνήθως οἱ ἀρχηγοὶ τους· αὐτοὶ ἄλλοτε φορολογοῦσαν ἀυθαίρετα τοὺς συμμάχους τῶν Ἀθηναίων καὶ ἄλλοτε ἄφηναν τοὺς στρατιῶτες τοὺς ἐλεύθερους νὰ ληστεύουν καὶ νὰ λεηλατοῦν. "Ὅπως λέει ὁ Δημοσθένης, οἱ σύμμαχοι ἔτρεμαν ἀπὸ τὸ φόβο τους, ὅταν ἔβλεπαν νὰ ἀράζει στὸ νησί τους καμιά μοῖρα τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου πὺ τὴν κυβερνοῦσαν μισθοφόροι.

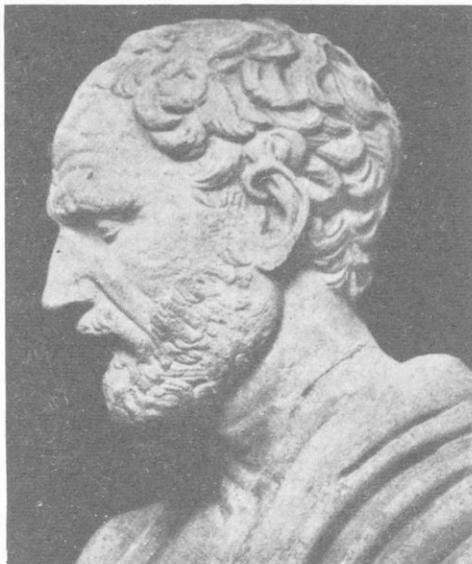
Ὁ Δημοσθένης λοιπὸν πίστευε πὼς ἡ ἄμυνα τῆς πόλης πρέπει αὐτὴ τὴ φορὰ νὰ εἶναι γενναία καὶ σοβαρὴ. "Ἐχει ἐτοιμάσει ἓνα σχέδιο ἀπλὸ καὶ πρακτικὸ, ἀλλὰ μελετημένο σὲ ὄλες του τὶς λεπτομέρειες· καὶ ἔρχεται νὰ τὸ παρουσιάση στοὺς συμπολίτες του.

Παράλληλα θέλει νὰ ξυπνήση μέσα τους τὴν πολιτικὴ ἀρετὴ: νὰ μὴν ἀφήνουν ἓνα Μακεδόνα νὰ ταπεινῶνῃ τὴν πόλη τους.

Α΄ ΦΙΛΙΠΠΙΚΟΣ

Εἰ μὲν περὶ καινοῦ τινὸς πράγματος προὔτιθετ', ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, λέγειν, ἐπισχὼν ἂν ἕως οἱ πλεῖστοι τῶν εἰωθότων γνώμην ἀπεφίγησαντο, εἰ μὲν ἤρεσκέ τί μοι τῶν ὑπὸ τούτων ῥηθέντων, ἡσυχίαν ἂν ἤγρον· εἰ δὲ μή, τότε ἂν αὐτὸς ἐπειρώμην ἢ γινώσκω λέγειν· ἐπειδὴ δ' ὑπὲρ ὧν πολλάκις εἰρήκασιν οὗτοι πρότερον, συμβαίνει καὶ νυνὶ σκοπεῖν, ἡγοῦμαι καὶ πρῶτος ἀναστάς εἰκότως ἂν συγγνώμης τυγχάνειν· εἰ γὰρ ἐκ τοῦ παρεληλυθότος χρόνου τὰ δέονθ' οὗτοι συνεβούλευσαν, οὐδὲν ἂν ὑμᾶς νῦν ἔδει βουλευέσθαι.

ΠΡΩΤΟΣ ΦΙΛΙΠΠΙΚΟΣ

Ἄθηναῖοι πολίτες,

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

**Ὁ Δημοσθένης
ἐξηγεῖ γιατί παίρ-
νει τὸ λόγο πρῶτος.**

Ἄν εἶχαμε ὀρίσει νὰ συζητήσουμε ἓνα καινούριο θέμα στὴ σημερινή μας συνέλευση, θὰ περίμενα νὰ ποῦν πρῶτα τὴ γνώμη τους οἱ πῖο πολλοὶ ἀπὸ τοὺς συνηθισμένους ρήτορες· καὶ ἂν μέσα στοὺς λόγους των ἔβρισκα κάτι καλὸ, θὰ ἡσύχαζα· ἀλλιῶτικα θὰ ζητοῦσα νὰ πῶ ὁ ἴδιος τίς σκέψεις μου. Ὅμως αὐτοὶ ἔχουν καὶ ἄλλοτε πολλὲς φορές μιλήσει πάνω στὰ θέματα ποὺ τυχαίνει αὐτὴ τὴν ὥρα νὰ συζητοῦμε. Γι' αὐτὸ φυσικὸ εἶναι, νομίζω, νὰ μὲ συχωρέσετε ποὺ θὰ πάρω τὸ λόγο καὶ μάλιστα πρῶτος· γιατί ἂν αὐτοὶ ἔδιναν νωρίτερα τίς σωστὲς συμβουλές, δὲ θὰ χρειαζόταν τώρα ἐσεῖς νὰ κάνετε συνέλευση.

2 *Πρωτον μὲν οὖν οὐκ ἀθυμητέον, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῖς πα-
ροῦσι πράγμασιν, οὐδ' εἰ πάνυ φαύλως ἔχειν δοκεῖ. Ὁ γάρ ἐστι χεί-
ριστον αὐτῶν ἐκ τοῦ παρεληλυθότος χρόνου, τοῦτο πρὸς τὰ μέλλοντα
βέλτιστον ὑπάρχει. Τί οὖν ἐστὶ τοῦτο; ὅτι οὐδὲν, ὃ ἄνδρες Ἀθη-
ναῖοι, τῶν δεόντων ποιούντων ὑμῶν, κακῶς τὰ πράγματ' ἔχει· ἐπεὶ
3 *αὐτὰ βελτίω γενέσθαι. Ἐπειτ' ἐνθυμητέον καὶ παρ' ἄλλων ἀκούουσι
καὶ τοῖς εἰδόσιν αὐτοῖς ἀναμνησκομένοις ἡλικίην ποτ' ἐχόντων δύ-
ναμιν Λακεδαιμονίων, ἐξ οὗ χρόνος οὐ πολὺς, ὡς καλῶς καὶ προση-
κόντως οὐδὲν ἀνάξιον ὑμεῖς ἐπράξατε τῆς πόλεως, ἀλλ' ὑπεμείναθ'
ὑπὲρ τῶν δικαίων τὸν πρὸς ἐκείνους πόλεμον. Τίνος οὖν ἔνεκα ταῦ-
τα λέγω; ἴν' εἰδῆτ', ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ θεάσησθε ὅτι οὐδὲν
οὔτε φυλαττομένοις ὑμῖν ἐστὶ φοβερόν, οὔτ, ἂν ὀλιγορῆτε, τοιοῦτον
οἶον ἂν ὑμεῖς βούλοισθε, παραδείγμασι χρώμενοι τῇ τότε ὥμῃ τῶν
Λακεδαιμονίων, ἧς ἐκρατεῖτ' ἐκ τοῦ προσέχειν τοῖς πράγμασι τὸν
νοῦν, καὶ τῇ νῦν ὕβρει τούτου, δι' ἣν ταραττόμεθ' ἐκ τοῦ μηδὲν φρον-
τίζειν ὧν ἐχοῖν.**

4 *Εἰ δέ τις ὑμῶν, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δυσπολέμητον οἶεται τὸν
Φίλιππον εἶναι, σκοπῶν τό τε πλῆθος τῆς ὑπαρχούσης αὐτῷ δυνά-
μεως καὶ τὸ τὰ χωρία πάντ' ἀπολωλέναι τῇ πόλει, ὀρθῶς μὲν οἶεται
λογισάσθω μέντοι τοῦθ' ὅτι εἴχομέν ποθ' ἡμεῖς, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι,
Πύδναν καὶ Ποτεΐδαιαν καὶ Μεθώνην καὶ πάντα τὸν τόπον τοῦτον
οἰκεῖτον κύκλῳ, καὶ πολλὰ τῶν μετ' ἐκείνου νῦν ὄντων ἔθνων αὐτονο-
μούμενα καὶ ἐλεύθερ' ὑπῆρχεν καὶ μᾶλλον ἡμῖν ἐβούλετ' ἔχειν οἰ-
5 *κείως ἢ κείνῳ. Εἰ τοίνυν ὁ Φίλιππος τότε ταύτην ἔσχε τὴν γνώμην**

Ἄθηναῖοι πολίτες,

ΔΙΗΓΗΣΗ
Ἡ κατάσταση
εἶναι ἐνθαρρυντι-
κή.

Πρῶτα πρῶτα μὴ χάνετε τὸ θάρρος σας μπροστὰ 2
στὴ σημερινή κατάσταση, καὶ ἂν ἀκόμα παρου-
σιάζεται πανάθλια. Ἐκεῖνο πού τόσο πολὺ σᾶς
ἐβλαψε ὡς τώρα, μπορεῖ ἀπὸ δῶ καὶ πέρα νὰ σᾶς
κάνη μεγάλο καλὸ. Τί θέλω νὰ πῶ μὲ αὐτό; Θέλω νὰ πῶ, Ἄθηναῖοι
πολίτες, ὅτι ἡ κατάσταση εἶναι ἄσχημη, ἐπειδὴ ἐσεῖς δὲν κάνετε τί-
ποτε ἀπὸ ἐκεῖνα πού χρειάζονται. Πραγματικά, ἂν ἐκάνατε ὅλα ὅσα
ἔπρεπε καὶ ἡ κατάσταση ἦταν αὐτὴ πού εἶναι σήμερα, δὲ θὰ ἔμεινε
καμιὰ ἐλπίδα νὰ πάρη τὸ καλῦτερο.

Καὶ τώρα γυρίζοντας μὲ τὸ νοῦ σας στὰ περασμένα καὶ ὅσοι 3
ἀκοῦτε τοὺς ἄλλους νὰ τὰ ἱστοροῦνε καὶ ὅσοι τὰ ζήσατε οἱ ἴδιοι καὶ
τὰ θυμάστε, ἀναλογιστῆτε πόσο μεγάλη δύναμη εἶχαν οἱ Λακεδαιμό-
νιοι — δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς ἀπὸ τότε — καὶ ὅμως ἐσεῖς δὲν κάνατε
τίποτε ἀταίριαστο στὴν πόλη μας ἴσα ἴσα μάλιστα: Οὐμηθῆτε μὲ πό-
ση μεγαλοψυχία καὶ ἀξιοπρέπεια σηκώσατε τὸ βᾶρος ἐκείνου τοῦ πο-
λέμου γιὰ νὰ ὑπερασπίσετε τὸ δίκαιο. Μὰ γιὰ ποῦ λόγῳ τὰ λέω ὅλα
αὐτά; Θέλω νὰ μάθετε καὶ νὰ ἀνοίξετε τὰ μάτια σας νὰ δῆτε: τίπο-
τε δὲν ἔχετε νὰ φοβηθῆτε, ὅσο φροντίζετε γιὰ τὴν ἀσφάλειά σας·
ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά τίποτε δὲ θὰ γίνῃ ὅπως τὸ θέλετε σεῖς, ὅσο δὲ δι-
νετε σημασία. Ἐχετε δυὸ παραδείγματα: πρῶτα τὴ μεγάλη δύναμη
πού εἶχαν τότε οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ πού τὴ νικήσατε ἐπειδὴ φρον-
τίζατε γιὰ τὰ ζητήματά σας· καὶ τώρα πάλι τὸ Φίλιππο· ἡ αὐθά-
δειά του μᾶς ἀναστατώνει, ἐπειδὴ παραμελοῦμε πέρα γιὰ πέρα τὸ
χρέος μας.

Ἄθηναῖοι πολίτες,

Ἄν κανεὶς ἀπὸ σᾶς φτάνη νὰ πιστεύῃ ὅτι ὁ Φίλιππος εἶναι ἀκατα- 4
μάχητος, ἐπειδὴ ἀναλογίζεται πόσο μεγάλη εἶναι ἡ δύναμη πού διαθέ-
τει, καὶ ὅτι οἱ ὀχρωμένες πόλεις ἔχουν ὅλες χαθῆ γιὰ τὴν πόλη,
σωστὰ τὸ πιστεύει. Νὰ λογαριάσῃ ὅμως καὶ τοῦτο: κάποτε εἶχαμε
ἐμεῖς στὴν κατοχὴ μας, Ἄθηναῖοι πολίτες, τὴν Πύδνα καὶ τὴ Μεθώ-
νη καὶ τὴν Ποτειδαία, καὶ ὅλη αὐτὴ τὴν περιοχὴ ἕνα γύρο τὴν εἶχαμε
δική μας· πολλοὶ λαοί, σύμμαχοί του τώρα, ἦταν αὐτόνομοι καὶ ἐλεύ-
θεροι καὶ προτιμοῦσαν νὰ τὰ ἔχουν καλὰ μαζί μας παρά μαζί του. Ἄν
λοιπὸν ὁ Φίλιππος ἔκανε τότε τὴ σκέψη καὶ ἔλεγε: Δύσκολο εἶναι νὰ

ὡς χαλεπὸν πολεμεῖν ἐστὶν Ἀθηναίους ἔχουσι τοσαῦτ' ἐπιτειχίσμα-
 τα τῆς αὐτοῦ χώρας ἔρημον ὄντα συμμάχων, οὐδὲν ἂν ὦν νυνὶ πε-
 ποίηκεν ἔπραξεν οὐδὲ τοσαύτην ἐκτίησατο δύναμιν. Ἀλλ' εἶδεν, ὦ ἄν-
 δρες Ἀθηναῖοι, τοῦτο καλῶς ἐκεῖνος, ὅτι ταῦτα μὲν ἐστὶν ἅπαντα τὰ
 χωρὶ ἄλλα τοῦ πολέμου κείμεν' ἐν μέσῳ, φύσει δ' ὑπάρχει τοῖς πα-
 ροῦσι τὰ τῶν ἀπόντων καὶ τοῖς ἐθέλουσι πονεῖν καὶ κινδυνεύειν τὰ
 6 τῶν ἀμελούντων. Καὶ γὰρ τοι ταύτῃ χρησάμενος τῇ γνώμῃ πάντα κα-
 τέστραπται καὶ ἔχει, τὰ μὲν ὡς ἂν ἐλών τις ἔχοι πολέμῳ, τὰ δὲ σύμ-
 μαχα καὶ φίλα ποιησάμενος· καὶ γὰρ συμμαχεῖν καὶ προσέχειν τὸν νοῦν
 τούτοις ἐθέλουσιν ἅπαντες οὐς ἂν ὀροῖσι παρεσκευασμένους καὶ πράτ-
 7 τειν ἐθέλοντας ἢ χροῖ. Ἄν τοίνυν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ ὑμεῖς ἐπὶ
 τῆς τοιαύτης ἐθελήσητε γενέσθαι γνώμης νῦν, ἐπειδήπερ οὐ πρότε-
 ρον, καὶ ἕκαστος ὑμῶν, οὐ δεῖ καὶ δύναϊτ' ἂν παρασχεῖν αὐτὸν χρῆσι-
 μον τῇ πόλει, πᾶσαν ἀφείδς τὴν εἰρωνεῖαν, ἔτοιμος πράττειν ὑπάρξῃ,
 ὁ μὲν χροῖματ' ἔχων εἰσφέρειν, ὁ δ' ἐν ἡλικίᾳ στρατεύεσθαι, — συνε-
 λόντι δ' ἀπλῶς, ἂν ὑμῶν αὐτῶν ἐθελήσητε γενέσθαι καὶ παύσησθ'
 αὐτὸς μὲν οὐδὲν ἕκαστος ποιήσειν ἐλπίζων, τὸν δὲ πλησίον πάνθ'
 ὑπὲρ αὐτοῦ πράξειν, καὶ τὰ ὑμέτερόν αὐτῶν κομιεῖσθε, ἂν θεὸς θέλῃ,
 καὶ τὰ κατεζόραθυμμημένα πάλιν ἀναλήψεσθε κἀκεῖνον τιμωρήσεσθε.

8 Μὴ γὰρ ὡς θεῶ νομίζετ' ἐκείνω τὰ παρόντα πεπηγμένα πρά-
 γματ' ἀθάνατα, ἀλλὰ καὶ μισεῖ τις ἐκεῖνον καὶ δέδιεν, ὦ ἄνδρες Ἀθη-
 ναῖοι, καὶ φθονεῖ, καὶ τῶν πάνυ νῦν δοκούντων οἰκείως ἔχειν αὐτῶ·
 καὶ ἅπανθ' ὅσα περ καὶ ἐν ἄλλοις τισὶν ἀνθρώποις ἐνι, ταῦτα κἂν τοῖς
 μετ' ἐκεῖνον χροῖ νομίζειν ἐνεῖναι. Κατέπτηχε μέντοι πάντα ταῦτα
 νῦν, οὐκ ἔχοντ' ἀποστροφὴν, διὰ τὴν ὑμετέραν βραδυτῆτα καὶ ἄθυ-
 9 μίαν ἦν ἀποθέσθαι φημί δεῖν ἤδη. Ὅρατε γάρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι,

ἀνοίξω πόλεμο με τοὺς Ἀθηναίους· αὐτοὶ ἔχουν στὰ χέρια τοὺς τόσα ὀχυρὰ μέσα στὸ ἔδαφός μου καὶ ἐγὼ δὲν ἔχω στὸ πλευρὸ μου κανένα σύμμαχο. Ἄν, λέω, ὁ Φίλιππος ἔκανε τότε τὴ σκέψη αὐτή, δὲ θὰ εἶχε πραγματοποιήσει καμιὰ ἀπὸ τὶς σημερινές του ἐπιτυχίες καὶ οὔτε θὰ εἶχε ἀποκτήσει τόσο μεγάλη δύναμη. Ὅμως ἐκεῖνος τὸ ξέρει καλὰ: ὅλα αὐτὰ τὰ ὀχυρὰ εἶναι ἐπαθλα πολεμικὰ τοποθετημένα στὴ μέση γιὰ τὸ νικητὴ· γιὰτὶ εἶναι νόμος φυσικὸς: τὰ ἀγαθὰ ἐκείνων ποὺ ἀπουσιάζουν ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες καὶ εἶναι ἀνέμελοι, ἀνήκουν σ' αὐτοὺς ποὺ δίνουν τὸ παρὸν καὶ ἀντιμετωπίζουν πρόθυμα τὸν κόπο καὶ τὸν κίνδυνο.

Ἄπὸ τὴ σκέψη αὐτὴ ὀδηγημένος ἔχει ὑποτάξει ὅλα τὰ μέρη καὶ ἄλλα τὰ ἐξουσιάζει με τὸ δικαίωμα τοῦ κατακτητῆ, ἄλλα τὰ κρατεῖ στὸ πλευρὸ του, ἀφοῦ πρῶτα κέρδισε τὴ φιλία καὶ τὴ συμμαχία τους. Ὅταν σὲ βλέπουν βέβαια πανέτοιμο καὶ ἀποφασιστικὸ, ὅλοι σοῦ δίνουν σημασία καὶ θέλουν νὰ σὲ κάνουν σύμμαχο.

Ἀθηναῖοι πολῖτες,

**Οἱ Ἀθηναῖοι
πρέπει νὰ δείξουν
ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ
κοινά.**

Ἄν θελήσετε νὰ δείξετε κι ἐσεῖς τὴν ἴδια φρόνηση, ἄς εἶναι καὶ τώρα, καὶ ὁ καθένας σας ἐκτελέσει με προθυμία τὸ χρέος του, ὅσο βέβαια περνᾷ ἀπὸ τὸ χέρι του, χωρὶς καθόλου νὰ ξεφεύγει· ἂν δώση τὸν ἑαυτὸ του προσφορὰ στὴν πόλη ὁ πλούσιος συνεισφέροντας χρήματα, αὐτὸς ποὺ ἔχει τὴν κατάλληλη ἡλικία ὑπηρετώντας στὸ στρατὸ— με ἓνα λόγο ἂν στηριχτῆτε στὸν ἑαυτὸ σας καὶ πάψῃ ὁ καθένας νὰ ἐλπίζει πὼς δὲ θὰ χρειαστῆ καμιὰ θυσία δική του, γιὰτὶ ὁ γείτονας θὰ τὰ κάνη ὅλα γιὰ χάρη του, τότε, με τὴ βοήθεια τοῦ θεοῦ, καὶ αὐτὰ ποὺ σᾶς ἀνήκουν θὰ ξαναπάρετε καὶ θὰ ἀναπληρώσετε ὅ,τι χάσατε ἀπὸ τὴν ἀναμελιά σας καὶ τὸ Φίλιππο θὰ τιμωρήσετε.

Μὴ θαρρῆτε πὼς ἡ κατάστασις, ἔτσι ὅπως παρουσιάζεται σήμερα γιὰ τὸ Φίλιππο, θὰ μείνῃ ἀμετακίνητη καὶ αἰώνια, σὰ νὰ ἦταν κανένας θεός· εἶναι πολλοὶ ποὺ τὸν μισοῦν Ἀθηναῖοι πολῖτες, καὶ τὸν φοβοῦνται καὶ τὸν φθοιοῦν, ἀκόμα καὶ ἀνάμεσα σὲ κείνους ποὺ δίνουν τὴν ἐντύπωσις ὅτι τὰ ἔχουν καλὰ μαζί του. Ὅλα ὅσα κρύβουν μέσα τους οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι, πιστέψτε με, τὰ κρύβουν μέσα τους καὶ οἱ δικοὶ του φίλοι· ἔχουν λουφάζει ὅμως ὅλοι αὐτοὶ τώρα, γιὰτὶ δὲ βρίζουν ποῦ νὰ στηριχτοῦν — καὶ αἰτία εἶναι ἡ δική σας ἄργητα καὶ ἀναμελιά. Καιρὸς εἶναι, λέω, πιά νὰ τὴ βγάλετε ἀπὸ πάνω σας.

- τὸ πρᾶγμα, οἷ προελήλυθεν ἀσελγείας ἄνθρωπος, ὃς οὐδ' αἴρεσιν ὑμῖν δίδωσι τοῦ πρᾶττειν ἢ ἄγειν ἡσυχίαν, ἀλλ' ἀπειλεῖ, καὶ λόγους ὑπερηφάνους, ὡς φασι, λέγει, καὶ οὐχ οἴος ἐστὶν ἔχων ἃ κατέστραπται μένειν ἐπὶ τούτων, ἀλλ' αἰεὶ τι προσπεριβάλλεται καὶ κύκλω παν-
- 10 ταχῆι μέλλοντας ἡμᾶς καὶ καθημένους περιστοιχίζεται. Πότ' οὖν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πόθ' ἂ χρὴ πράξετε ; ἐπειδὴν τί γένηται ; ἐπειδὴν νῆ Δί' ἀνάγκη τις ἦ. Νῦν δὲ τί χρὴ τὰ γιγνόμεν' ἡγεῖσθαι ; ἐγὼ μὲν γὰρ οἶμαι τοῖς ἔλευθέροις μεγίστην ἀνάγκην τὴν ὑπὲρ τῶν πραγμάτων αἰσχύνην εἶναι. Ἡ βούλεσθ', εἰπέ μοι, περιόντες αὐτῶν πυνθάνεσθαι «Λέγεται τι καινόν ;» γένοιτο γὰρ ἂν τι καινότερον ἢ Μακεδῶν ἀνὴρ Ἀθηναίους καταπολεμῶν καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων διοικῶν;
- 11 «Τέθνηκε Φίλιππος ;» «Ὁδὲ μὰ Δί, ἀλλ' ἀσθενεῖ.» Τί δ' ὑμῖν διαφέρει ; καὶ γὰρ ἂν οὗτός τι πάθῃ, ταχέως ὑμεῖς ἕτερον Φίλιππον ποιήσετε, ἄνπερ οὕτω προσέχητε τοῖς πράγμασι τὸν νοῦν· οὐδὲ γὰρ οὗτος παρὰ τὴν αὐτοῦ ἐρώμην τοσοῦτον ἐπηύξηται ὅσον παρὰ τὴν
- 12 ἡμετέραν ἀμέλειαν. Καίτοι καὶ τοῦτο· εἴ τι πάθῃ καὶ τὰ τῆς τύχης ἡμῖν, ἤπερ αἰεὶ βέλτιον ἢ ἡμεῖς ἡμῶν αὐτῶν ἐπιμελούμεθα, καὶ τοῦτ' ἐξεργάσαιτο, ἴσθ' ὅτι πλησίον μὲν ὄντες, ἅπασιν ἂν τοῖς πράγμασι τεταραγμένοις ἐπιστάντες ὅπως βούλεσθε διοικήσεσθε· ὡς δὲ νῦν ἔχετε, οὐδὲ διδόντων τῶν καιρῶν Ἀμφίπολιν δέξασθαι δύναισθ' ἂν, ἀπηρητημένοι καὶ ταῖς παρασκευαῖς καὶ ταῖς γνώμαις.
- 13 Ὡς μὲν οὖν δεῖ τὰ προσήκοντα ποιεῖν ἐθέλοντας ὑπάρχειν ἅπαντας ἐτοίμως, ὡς ἐγνωκότων ὑμῶν καὶ πεπεισμένων, παύομαι λέγων· τὸν δὲ τρόπον τῆς παρασκευῆς, ἢν ἀπαλλάξαι ἂν τῶν τοιούτων πρα-

Βλέπετε, Ἀθηναῖοι πολίτες, σὲ ποιὸ σημεῖο ἔφτασε ἡ ἀναίδειά 9
του: δὲ σᾶς δίνει κἀν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀποφασίσετε μόνοι σας ἂν θὰ κινηθῆτε ἢ ἂν θὰ μείνετε ἡσυχοί: ἔχουν νὰ ποῦν πὼς φοβερίζει καὶ λείπει ἀγέρωχα λόγια καὶ δὲν εἶναι εὐχαριστημένος νὰ κρατήσῃ ὅσα ἔχει ὡς τώρα ὑποτάξει. Ὅλο καὶ γυρεύει κἀτι ἀκόμα νὰ πάρῃ καὶ μᾶς τυλίγει μὲ τὰ δίχτυα του ἀπὸ ὅλες τὶς μεριές, ἔτσι καθὼς ἀναβάλλομε καὶ καθόμαστε ἄπραγοι.

Ἡ ἀδιαφορία τῶν Ἀθηναίων εἶναι ἀπαράδεκτη καὶ ἐπικίνδυνη. Πότε λοιπόν, Ἀθηναῖοι πολίτες, πότε θὰ κάνετε 10
αὐτὰ ποὺ πρέπει; Τί περιμένετε νὰ γίνῃ; Ξέρω, μὰ τὸ Δία, τί θὰ μοῦ ἀπαντήσετε: («Νὰ παρουσιαστῇ πρῶτα καμιά ἀνάγκη!») Καὶ αὐτὰ ποὺ τώρα γίνονται πὼς πρέπει νὰ τὰ χαρακτηρίσουμε; Ἐγὼ μιὰ φορὰ νομίζω ὅτι γιὰ τὸν ἐλεύθερο λαὸ ἢ πῶς μεγάλη ἀνάγκη εἶναι ὁ κίνδυνος νὰ ντροπιστῇ γιὰ τὴν κατάστασή του. Γιὰ πῆτε μου, σᾶς ἀρέσει νὰ περιδιαβάξετε καὶ νὰ ρωτᾶτε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο: «Ἐχομε κανένα νέο σήμερα;» Καὶ ποὺ νέο μπορεῖ νὰ εἶναι σπουδαιότερο ἀπὸ τοῦτο: «Ἐνας Μακεδόνας ταπεινώνει τοὺς Ἀθηναίους στὸν πόλεμο καὶ κυβερνάει τοὺς Ἕλληνας! «Πέθανε ὁ Φίλιππος;» «Ὁχι, ἄρρωστος εἶναι.» Καὶ ποιά 11
σημασία ἔχει αὐτὸ γιὰ σᾶς; Ἄν αὐτὸν τὸν βρῆ κανένα κακό, γρήγορα ἐσεῖς θὰ φτιάξετε ἄλλο Φίλιππο, ἂν δείχνετε γιὰ τὰ συμφέροντά σας τὴ φροντίδα ποὺ δείχνετε τώρα: γιὰτὶ κι ἐκεῖνος δὲν ἔγινε τόσο μεγάλος μὲ τὴ δική του δύναμη, ἀλλὰ μὲ τὴ δική σας ἀναμελιά.

Καὶ κἀτι ἄλλο ἀκόμα. Ἄς ποῦμε ὅτι τὸ Φίλιππο τὸν βρίσκει κά- 12
ποιο κακό καὶ ἡ μοίρα μας, ποὺ φροντίζει γιὰ μᾶς καλύτερα ἀπὸ ὅ,τι ἐμεῖς φροντίζομε τὸν ἑαυτό μας, μᾶς προσφέρει καὶ αὐτὴν ἀκόμα τὴν ὑπηρεσία. Καταλάβετε τὸ καλὸ: μέσα στὴ γενικὴ ἀναταραχὴ μόνον ἂν βρεθῆτε κοντὰ στὴ χώρα του παρακολουθώντας ἄγρυπνα τὴν κατάσταση, θὰ μπορέσετε νὰ τακτοποιήσετε τὰ ζητήματά σας ὅπως θέλετε: στὴ θέση ὅμως ποὺ τώρα βρίσκεστε, καὶ ἂν ἀκόμα μιὰ καλὴ ὥρα σᾶς ἔδινε τὴν Ἀμφίπολη, δὲ θὰ μπορούσατε νὰ τὴν παραλάβετε, ἀνέτοιμοι καὶ ἀναποφάσιστοι καθὼς εἴσαστε.

Τὸ σχέδιο τοῦ Δημοσθένη γιὰ τὸν ἐξοπλισμὸ καὶ τὴν πολεμικὴ δράση. Γενικά του σημεία. Μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι σᾶς ἐπεισα καὶ εἴστε 13
ὅλοι ἔτοιμοι νὰ κάνετε ὅσα χρειάζονται μὲ ζῆλο, τελειώνω τὸ σχετικὸ μέρος τοῦ λόγου μου. Καὶ τώρα θὰ προσπαθῆσω νὰ δείξω ποιὸς τρόπος

- γμάτων ὑμᾶς οἶομαι, καὶ τὸ πλῆθος ὅσον, καὶ πόρους οὕστινας χρη-
 μάτων, καὶ τᾶλλ' ὡς ἂν μοι βέλτιστα καὶ τάχιστα δοκεῖ παρασκευασθῆ-
 ναι, καὶ δὴ πειράσομαι λέγειν, δεηθεὶς ὑμῶν, ὧ ἄνδρες ᾽Αθηναῖοι,
 14, τοσοῦτον. ᾽Επειδὴν ἅπαντ' ἀκούσητε, κρίνατε, μὴ πρότερον προλαμ-
 βάνετε· μηδ' ἂν ἐξ ἀρχῆς δοκῶ τινὶ καινὴν παρασκευὴν λέγειν, ἀνα-
 βάλλειν με τὰ πράγμαθ' ἠγείσθω. Οὐ γὰρ οἱ ταχὺ καὶ τήμερον εἰ-
 πόντες μάλιστα εἰς δέον λέγουσιν· — οὐ γὰρ ἂν τά γ' ἤδη γεγενημένα
 15 τῇ νυνὶ βοηθείᾳ κωλύσαι δυναθεῖμεν· — ἀλλ' ὅς ἂν δείξῃ τις πορι-
 σθεῖσα παρασκευὴ καὶ πόση καὶ πόθεν διαμεῖναι δυνήσεται, ἕως ἂν
 ἢ διαλυσώμεθα πεισθέντες τὸν πόλεμον ἢ περιγενώμεθα τῶν ἐχθρῶν·
 οὕτω γὰρ οὐδέτι τοῦ λοιποῦ πάσχοιμεν ἂν κακῶς. Οἶμαι τοίνυν ἐγὼ
 ταῦτα λέγειν ἔχειν, μὴ κατακωλύων εἴ τις ἄλλος ἐπαγγέλλεται τι. Ἡ
 μὲν οὖν ὑπόσχεσις οὕτω μεγάλη, τὸ δὲ προᾶγμ' ἤδη τὸν ἔλεγχον δώ-
 σει· κριταὶ δ' ὑμεῖς ἔσεσθε.
- 16 Πρῶτον μὲν τοίνυν, ὧ ἄνδρες ᾽Αθηναῖοι, τριήρεις πενήτηκοντα
 παρασκευάσασθαι φημι δεῖν, εἴτ' αὐτοὺς οὕτω τὰς γνώμας ἔχειν ὡς,
 εἴαν τι δέῃ, πλευστέον εἰς ταύτας αὐτοῖς ἐμβᾶσιν. Πρὸς δὲ τούτοις,
 τοῖς ἡμίσεσι τῶν ἱππέων ἱππαγωγὸς τριήρεις καὶ πλοῖ' ἱκανὰ εὐ-
 17 τρεπίσαι κελεύω. Ταῦτα μὲν οἶμαι δεῖν ὑπάρχειν ἐπὶ τὰς ἐξαιφνης
 ταύτας ἀπὸ τῆς οἰκείας χώρας αὐτοῦ στρατείας εἰς Πύλας καὶ Χεθ-
 ρόνησον καὶ ᾽Ολυνθον καὶ ὅποι βούλεται· δεῖ γὰρ ἐκείνων τοῦτο ἐν τῇ
 γνώμῃ παραστῆναι, ὡς ὑμεῖς ἐκ τῆς ἀμελείας ταύτης τῆς ἄγαν, ὥσ-
 περ εἰς Εὐβοίαν καὶ πρότερόν ποτέ φασιν εἰς Ἄλιάρτον καὶ τὰ τελευ-
 18 ταῖα πρόφην εἰς Πύλας, ἕως ἂν ὀρμήσαιτε. Οὗτοι παντελῶς, οὐδ'

έτοιμασίας θά μπορέση νά μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν κατάστασιν αὐτή, πόσο μεγάλη θά πρέπει νά εἶναι ἡ στρατιωτικὴ μας δύναμη, πῶς θά βροῦμε τὰ χρήματα καὶ γενικὰ ποιὲς ἄλλες ἐτοιμασίες νομίζω πῶς πρέπει νά κάνουμε, ὅσο γίνεται πιὸ καλὰ καὶ πιὸ γρήγορα.

Ἔχω ὅμως κάτι νά σᾶς παρακαλέσω, Ἀθηναῖοι πολῖτες: νὰ 14 ἀκούσετε πρῶτα τὸ λόγο μου ὡς τὸ τέλος καὶ ἔπειτα νὰ κρίνετε· μὴ βιάζεστε νὰ βγάλετε συμπεράσματα. Ἄν στὴν ἀρχὴ σᾶς δώσω τὴν ἐντύπωση ὅτι προτείνω ἕναν καινούριον τρόπο ἐξοπλισμοῦ, μὴ νομίζετε ὅτι αὐτὸ σημαίνει ἀναβολή. Δὲν ὠφελοῦν αὐτοὶ ποὺ λένε «γρήγορα, καὶ ἀπὸ σήμερον μάλιστα». Ἀκόμα καὶ τούτῃ τῇ στιγμῇ νὰ στέλναμε βοήθεια, ὅσα ἔγιναν πιὰ δὲ θά μπορούσαμε νὰ τὰ ἐμποδίσουμε.

Χρήσιμο εἶναι νὰ δοῦμε ποιὰ σύνθεσιν θά ἔχῃ ἡ πολεμικὴ μας δύ- 15 ναμη, πόσο μεγάλη θά εἶναι καὶ μὲ ποῖον τρόπο θά τὴν ἀποκτήσουμε. Ἀκόμα πρέπει νὰ δοῦμε πῶς θά μπορέση νὰ κρατήσῃ ὁ στρατός μας τὶς θέσεις του, ὡσότου νικήσουμε τοὺς ἐχθρούς ἢ ἀποφασίσουμε μόνοι μας νὰ δώσουμε τέλος στὸν πόλεμον. Ἔτσι ἀπὸ δῶ καὶ πέρα δὲ θά μᾶς γίνῃ πιὰ καμιά ταπείνωσιν. Γιὰ τὰ ζητήματα λοιπὸν αὐτὰ ἐγὼ πιστεύω πῶς εἶμαι σὲ θέση νὰ δώσω λύσεις, χωρὶς νὰ ἐμποδίζω κανέναν, ἂν τύχῃ καὶ ἔχει κάτι καλὸ νὰ προτείνῃ. Πολλὰ βέβαια σᾶς ὑπόσχομαι· ἂν εἶμαι ἄξιος νὰ κρατήσω τὸ λόγο μου, αὐτὸ θά τὸ δείξῃ ἡ συνέχεια· σεῖς θά εἴστε οἱ κριτές μου.

Ἀθηναῖοι πολῖτες,

α) Μιὰ μεγάλη στρατιωτικὴ δύναμη θά μὲνῃ στὴν Ἀττικὴ. Πρῶτα πρῶτα χρειάζεται νὰ ἐξοπλίσουμε πενή- 16 τα τριήρεις· ἔπειτα χρειάζεται ἐσωτερικὴ ἐτοιμασία δικῆ σας: ἂν παρουσιαστῇ καμιά ἀνάγκη, πρέπει νὰ ὑπηρετήσετε οἱ ἴδιοι στὸ στόλον. Προτείνω ἀκόμα νὰ ἐτοιμάσουμε ὅσα μεταγωγικὰ πλοῖα εἶναι ἀπαραίτητα, γιὰ νὰ μεταφέρουμε τὸ μισὸ ἀπὸ τὸ ἵππικόν μας καὶ ἀνάλογα φορηγὰ. Τὶς δυνάμεις αὐτὲς θά τις ἔχουμε γιὰ νὰ ἀντιμετωπίζουμε τὶς 17 ξαφνικὰς ἐπιδρομὰς ποὺ συνηθίζει ὁ Φίλιππος ἐξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς χώρας του, πότε στὶς *Θερμοπύλες*, πότε στὴ *Χερσονήσῳ*, πότε στὴν Ὀλυμπο καὶ ὅπου θελήσει. Πρέπει ὁ Φίλιππος νὰ ἔχῃ τὴν ἐγνοια σας· πρέπει νὰ βάζῃ μὲ τὸ νοῦ του ὅτι ἐσεῖς θά μπορούσατε—γιατί ὄχι;—νὰ ἀφήσετε τὴ φοβερὴ αὐτὴ ἀναμελιὰ καὶ νὰ βγῆτε ἀπὸ τὰ σύνορά σας, ὅπως τότε ποὺ κάνατε τὴν ἐκστρατεία στὴν *Εὐβοία* καὶ παλαιότερα—κατὰ ποὺ λέν—στὴν Ἀλιάρτο καὶ τώρα τελευταῖα στὶς *Θερμοπύλες*.

εἰ μὴ ποιήσαιτ' ἂν τοῦτο, ὡς ἔγωγέ φημι δεῖν, εὐκαταφρόνητόν ἐστιν, ἴν' ἢ διὰ τὸν φόβον, εἰδὼς εὐτρεπεῖς ὑμᾶς — εἴσεται γὰρ ἀκριβῶς· εἰσὶ γάρ, εἰσὶν οἱ πάντ' ἐξαγγέλλοντες ἐκείνῃ παρ' ἡμῶν αὐτῶν πλείους τοῦ δέοντος — ἡσυχίαν ἔχη, ἢ παριδὼν ταῦτ' ἀφύλακτος ληφθῆ, μηδενὸς ὄντος ἐμποδῶν πλεῖν ἐπὶ τὴν ἐκείνου χώραν ὑμῖν, ἂν ἐνδῶ καιρόν.

19 Ταῦτα μὲν ἐστὶν ἃ πᾶσι δεδόχθαι φημί δεῖν καὶ παρεσκευάσθαι προσήκειν οἴομαι. Πρὸ δὲ τούτων δύναμίν τινα, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, φημί προχειρίσασθαι δεῖν ἡμᾶς ἢ συνεχῶς πολεμήσει καὶ κακῶς ἐκείνον ποιήσει. Μὴ μοι μυροῖους μηδὲ δισμυροῖους ξένους μηδὲ τὰς ἐπιτολιμαίους ταύτας δυνάμεις, ἀλλ' ἢ τῆς πόλεως ἔσται, κἂν ὑμεῖς ἕνα κἂν πλείους κἂν τὸν δεῖνα κἂν ὄντινῶν χειροτονήσητε στρατηγόν, τούτῳ πείσεται καὶ ἀκολουθήσει· καὶ τροφὴν ταύτῃ πορίσαι κελεύω.

20 * Ἔσται δ' αὕτη τίς ἡ δύναμις καὶ πόσις, καὶ πόθεν τὴν τροφὴν ἔξει, καὶ πῶς ταῦτ' ἐβελήσει ποιεῖν, ἐγὼ φράσω, καθ' ἕκαστον τούτων διεξιὼν χωρὶς. Ξένους μὲν λέγω — καὶ ὅπως μὴ ποιήσῃθ' ὁ πολλάκις ὑμᾶς ἔβλαψεν· πάντ' ἐλάττω νομίζοντες εἶναι τοῦ δέοντος καὶ τὰ μέγιστ' ἐν τοῖς ψηφίσμασιν αἰρούμενοι, ἐπὶ τῷ πράττειν οὐδὲ τὰ μικρὰ ποιεῖτε· ἀλλὰ τὰ μικρὰ ποιήσαντες καὶ πορίσαντες, τούτοις
21 προστίθετε, ἂν ἐλάττω φαίνηται — λέγω δὴ τοὺς πάντας στρατιώτας δισχιλίους, τούτων δ' Ἀθηναίους φημί δεῖν εἶναι πεντακοσίους, ἐξ ἧς ἂν τις ὑμῖν ἡλικίας καλῶς ἔχειν δοκῆ, χρόνον τακτὸν στρατευόμενος, μὴ μακρὸν τοῦτον, ἀλλ' ὅσον ἂν δοκῆ καλῶς ἔχειν, ἐκ διαδοχῆς ἀλλήλοις· τοὺς δ' ἄλλους ξένους εἶναι κελεύω. Καὶ μετὰ τούτων ἰππέας διακοσίους, καὶ τούτων πενήκοντ' Ἀθηναίους τοδλάχιστον, ὡσπερ τοὺς πεζοὺς, τὸν αὐτὸν τρόπον στρατευομένους· καὶ ἰππαγωγ-

Ἄξιζει ἀλήθεια τὸν κόπο· καὶ ἂν ἀκόμα ἡ ἐκστρατεία δὲ γίνη — 18
ἐγὼ πιστεύω πὼς πρέπει νὰ γίνη — τὸ κέρδος εἶναι φανερό: τὶς ἐτοιμα-
σίες μας θὰ τὶς μάθη μὲ ἀκρίβεια ὁ Φίλιππος· γιατί περισσεύουν,
εἶναι βέβαιο ὅτι περισσεύουν, ἀνάμεσά σας αὐτοὶ ποὺ ὅλα τοῦ τὰ μη-
ναῖε. Ὅταν μάθη λοιπὸν πὼς εἴστε πανέτοιμοι, ἢ θὰ τοῦ δέση τὰ χέ-
ρια ὁ φόβος ἢ θὰ τὸ πάρη ἀψήφιστα καὶ θὰ τὸν πιάσουμε ἀνέτοιμο· κα-
νεὶς δὲ θὰ ἐμποδίσῃ τὸ στόλο σας νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμο στὴν ἴδια
τὴ χώρα του, ἂν σᾶς δώσῃ τὴν εὐκαιρία.

Αὐτὸ εἶναι λοιπὸν τὸ σχέδιο ποὺ ζητῶ νὰ γίνη ἀπὸ ὅλους δεκτὸ 19
καὶ αὐτὲς οἱ ἐτοιμασίες νομίζω πὼς χρειάζονται. Ἄλλὰ ὡσότου γί-
νουν αὐτά, πρέπει νὰ φροντίσετε νὰ ἔχετε στὴ διάθεσή σας μιὰ δύνα-
μη, Ἀθηναῖοι πολῖτες, ποὺ θὰ βρῖσκεται ἀδιάκοπα σὲ πόλεμο καὶ δὲ θὰ
τὸν ἀφήσῃ νὰ ἀνασάνῃ. Μὴ μοῦ μιλάτε γιὰ δέκα καὶ εἴκοσι χιλιάδες
μισθοφόρους οὔτε γιὰ στρατὸ ποὺ βρῖσκεται μονάχα στὰ χαρτιά· χρει-
άζεται μόνιμος στρατὸς ποὺ θὰ ἀνήκῃ στὴν πόλιν καὶ θὰ ἀκολουθήσῃ τὴν
ἡγεσία ποὺ θὰ ὀρίσετε μὲ τὴν ψῆφο σας, εἴτε εἶναι ἓνας ὁ στρατη-
γός, εἴτε εἶναι δύο, εἴτε ὁ τάδε, εἴτε ὁ δεῖνα. Καὶ γιὰ τὴ συντήρηση
τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ προτείνω νὰ δοθοῦν ὅλα τὰ μέσα.

Ποῖα σύνθεσιν τώρα θὰ ἔχῃ ἡ δύναμη αὐτή; Πόσο μεγάλη θὰ εἶ- 20
ναι; Ποῦ θὰ βρῆ τὰ μέσα γιὰ τὴ συντήρησή της; Πὼς θὰ κἀνὴ πράξῃ
τὸ σχέδιο ποὺ προτείνω μὲ ὅσο γίνεται μεγαλύτερο ζῆλο; Σ' αὐτά
θὰ σᾶς ἀπαντήσω τώρα ἐξετάζοντας ἓνα ἓνα πρόβλημα χωριστά.
Ἔρχομαι τώρα στοὺς μισθοφόρους. Μὴν ξανακάνετε αὐτὸ ποὺ πολλὰς
φορὰς σᾶς βγῆκε σὲ κακό. Ὅλα τὰ βρῖσκετε λίγα καὶ στὴ συνέλευση
παίρνετε τὶς πιὸ μεγάλες ἀποφάσεις· στὴν πράξῃ ὅμως δὲν κατορθώ-
νετε οὔτε τὰ πιὸ μικρὰ ἔργα. Περιοριστῆτε σὲ λίγες ἐνέργειες καὶ σὲ
μικρὰς παροχές· ὕστερα, ἂν βρῆτε ὅτι δὲν ἀρκοῦν, συμπληρώσετέ τες.

Γιὰ τὴν ὥρα λοιπὸν ὅλος ὅλος ὁ στρατὸς ποὺ χρειάζομαστέ εἶναι 21
δύο χιλιάδες στρατιῶτες· ἀπὸ αὐτοὺς οἱ πεντακόσιοι πρέπει νὰ εἶναι
Ἀθηναῖοι πολῖτες· τὴν ἡλικία τὴν καθορίζετε σεῖς, ὅπως νομίζετε κα-
λύτερα. Ἡ θητεία πρέπει νὰ εἶναι ὀρισμένη — τὴ διάρκειά της πάλι
ἐσεῖς θὰ τὴν καθορίσετε· πάντως νὰ μὴν εἶναι μακρόχρονη καὶ νὰ εἶναι
διαδοχική. Οἱ ὑπόλοιποι προτείνω νὰ εἶναι μισθοφόροι. Χρειάζονται
ἀκόμα διακόσιοι ἱππεῖς· ἀπὸ αὐτοὺς τὸ λιγότερο οἱ πενήντα πρέπει
νὰ εἶναι Ἀθηναῖοι καὶ νὰ ὑπηρετοῦν μὲ τὸν ἴδιον τρόπο ποὺ πρότεινα
γιὰ τοὺς στρατιῶτες τοῦ πεζικοῦ. Θὰ μᾶς χρειαστοῦν καὶ πλοῖα μετα-

22 γούς τούτοις. Εἶεν· τί πρὸς τούτοις ἔτι ; ταχείας τριήρεις δέκα· δεῖ γάρ, ἔχοντος ἐκείνου ναυτικόν, καὶ ταχειῶν τριήρων ἡμῖν, ὅπως ἀσφαλῶς ἢ δύναμις πλέῃ. Πόθεν δὴ τούτοις ἢ τροφή γενήσεται ; ἐγὼ καὶ τοῦτο φράσω καὶ δείξω, ἐπειδάν, διότι τηλικαύτην ἀποχορῆν οἶμαι τὴν δύναμιν καὶ πολίτας τοὺς στρατευομένους εἶναι κελεύω, διδάξω.

23 Τοσαύτην μὲν, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, διὰ ταῦτα, ὅτι οὐκ ἔνι νῦν ἡμῖν πορίσασθαι δύναμιν τὴν ἐκείνῃ παραταξομένην, ἀλλὰ ληστεύειν ἀνάγκη καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ τοῦ πολέμου χρῆσθαι τὴν πρώτην· οὐ τοίνυν ὑπέρογκον αὐτὴν — οὐ γὰρ ἔστι μισθὸς οὐδὲ τροφή — οὐδὲ

24 παντελῶς ταπεινὴν εἶναι δεῖ. Πολίτας δὲ παρεῖναι καὶ συμπλεῖν διὰ ταῦτα κελεύω ὅτι καὶ πρότερόν ποτ' ἀκούω ξενικὸν τρέφειν ἐν Κορίνθῳ τὴν πόλιν, οὗ Πολύστρατος ἡγεῖτο καὶ Ἰφικράτης καὶ Χαβρίας καὶ ἄλλοι τινές, καὶ αὐτοὺς ὑμᾶς συστρατεύεσθαι· καὶ οἶδα ἀκούων ὅτι Λακεδαιμονίους παραταττόμενοι μεθ' ὑμῶν ἐνίκων οὗτοι οἱ ξένοι καὶ ὑμεῖς μετ' ἐκείνων. Ἐξ οὗ δ' αὐτὰ καθ' αὐτὰ τὰ ξενικὰ ὑμῖν στρατεύεται, τοὺς φίλους νικᾷ καὶ τοὺς συμμάχους, οἱ δ' ἐχθροὶ μείζους τοῦ δέοντος γεγόνασι. Καὶ παρακύψαντ' ἐπὶ τὸν τῆς πόλεως πόλεμον, πρὸς Ἀρτάβαζον καὶ πανταχοῖ μᾶλλον οἴχεται πλέοντα, ὃ δὲ στρατηγὸς ἀκολουθεῖ· εἰκότως· οὐ γὰρ ἔστιν ἄρχειν μὴ διδόντα μισθόν.

25 Τί οὖν κελεύω ; τὰς προφάσεις ἀφελεῖν καὶ τοῦ στρατηγοῦ καὶ τῶν στρατιωτῶν, μισθὸν πορίσαντας καὶ στρατιώτας οἰκείους ὥσπερ ἐπόπτας τῶν στρατηγουμένων παρακαταστήσαντας. Ἐπεὶ νῦν γε γέ-

γωγικά για τή μεταφορά τους. Πάει καλά.

Και τώρα τί άλλο πρέπει νά ἐτοιμάσουμε; — Δέκα εὐκίνητες 22
τριήρεις. Ἄφοῦ, βλέπετε, ὁ Φίλιππος ἔχη ναυτικό, χρειαζόμεστε κι
ἐμεῖς εὐκίνητες τριήρεις, γιά νά μεταφέρωνται τὰ στρατεύματα μέ
ἀσφάλεια. Καί τώρα ποῦ θά βρεθοῦν τὰ μέσα γιά νά συντηρηθοῦν αὐτά;
Καί σ' αὐτό θά σᾶς ἀπαντήσω, ἀφοῦ πρῶτα ἐξηγήσω γιατί πιστεύω
πῶς ἡ πολεμική αὐτή δύναμη εἶναι ἀρκετή καί ἀκόμα γιατί προτείνω
νά εἶναι πολίτες αὐτοὶ ποῦ ὑπηρετοῦν στό στρατό.

Ἄθηναῖοι πολίτες,

β) Ὁ τρόπος τοῦ Ἡ δύναμη αὐτή εἶναι ἀρκετή, γιάτι ἐμεῖς δέν 23
πολέμου δέν ἀπαι- εἵμαστε σήμερα σέ θέση νά ὀργανώσουμε στρατό
τεῖ μεγάλη δύναμη ἄξιο νά δώσω μέ τὸ Φίλιππο κανονική μάχη·
ἀλλὰ τὴ συμμε- εἵμαστε ὑποχρεωμένοι νά κάνουμε κλεφτοπόλε-
τοχὴ πολιτῶν. μο καί αὐτὴ τὴν τακτικὴ θά ἀκολουθήσουμε
στήν ἀρχή. Ὁ στρατός μας λοιπὸν δέν πρέπει νά εἶναι ὑπερβολικά με-
γάλος — ἀφοῦ δέν ὑπάρχουν τὰ μέσα γιά τὴ μισθοδοσία καί τὴ συν-
τήρηση — οὔτε πάλι νά εἶναι ὀλωσδιόλου ἀσήμαντος.

Ὅσο γιά τοὺς πολίτες νά γιά ποιὸ λόγο πιστεύω πῶς εἶναι ἀπαραί- 24
τητὴ ἡ παρουσία τους στό στρατό καί στό στόλο: ἔχω ἀκούσει ὅτι καί
ἄλλοτε ἡ πόλη μας συντηροῦσε μισθοφορικὸ στράτευμα στήν Κόρινθο·
τὸ διοικοῦσαν ὁ Πολύστρατος, ὁ Ἴφικράτης, ὁ Χαβρίας καί μερικοὶ
ἄλλοι· ὑπηρετοῦσατε ὅμως κι ἐσεῖς στό στρατό αὐτό. Ἐγὼ ἀκούσει
λοιπὸν ὅτι οἱ μισθοφόροι αὐτοὶ πολεμώντας στό πλευρό σας νικοῦσαν
τοὺς Λακεδαίμονίους καί νικούσατε κι ἐσεῖς μέ τὴ δική τους βοήθεια.
Ὡστόσο ἀπὸ τὸν καιρὸ ποῦ τὰ μισθοφορικὰ στρατεύματα δίνουν τίς
μάχες μόνα τους, δὲ νικοῦν παρά τοὺς φίλους καί τοὺς συμμάχους·
οἱ ἐχθροὶ μας ἔχουν γίνει ἐπικίνδυνα δυνατοί. Τὸν πόλεμο τῆς πόλης οἱ
μισθοφόροι δέν τὸν παίρνουν στὰ σοβαρά· μπαρκαρίζουν στὰ πλοῖα καί
βάζουν πλώρη γιά τὸν Ἀρτάβαζο ἢ γιά ὅπου ἄλλοῦ ὁ στρατηγὸς τοὺς
παίρνει στό κατόπι· καί πολὺ φυσικά· δέν μπορεῖ νά διατάζη κανεῖς,
χωρὶς νά πληρῶνῃ.

Τί προτείνω λοιπόν; — Γιά νά μὴν ἀπομείνῃ καμιὰ δικαιολογία 25
οὔτε στό στρατηγό, οὔτε στοὺς στρατιῶτες, νά δώσουμε μισθοὺς καί
νά τοποθετήσουμε κοντὰ στοὺς μισθοφόρους δικούς μας στρατιῶτες,
νά τοὺς ἔχουμε σάν ἓνα εἶδος ἐπόπτες στὴ διοίκηση τοῦ πολέμου. Εἰ-

λωος ἔσθ' ὡς χρόμεθα τοῖς πράγμασιν. Εἰ γὰρ ἔροίτο τις ὑμᾶς, «Εἰρή-
νην ἄγετε, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι» ; «Μὰ Δῖ' οὐχ ἡμεῖς γε, εἶποιτ' ἄν,
26 ἀλλὰ Φιλίππῳ πολεμοῦμεν.» Οὐκ ἐχειροτονεῖτε δ' ἐξ ὑμῶν αὐτῶν δέ-
κα ταξίαρχους καὶ στρατηγούς καὶ φυλάρχους καὶ ἱππάρχους δύο ;
τί οὖν οὗτοι ποιῶσι ; πλὴν ἑνὸς ἀνδρός, ὃν ἂν ἐκπέμψητ' ἐπὶ τὸν πό-
λεμον, οἱ λοιποὶ τὰς πομπὰς πέμπουσιν ὑμῖν μετὰ τῶν ἱεροποιῶν
ὥσπερ γὰρ οἱ πλάττοντες τοὺς πηλίνους, εἰς τὴν ἀγορὰν χειροτονεῖτε
27 τοὺς ταξίαρχους καὶ τοὺς φυλάρχους, οὐκ ἐπὶ τὸν πόλεμον. Οὐ γὰρ
ἐχοῖν, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ταξίαρχους παρ' ὑμῶν, ἱππάρχον παρ'
ὑμῶν, ἄρχοντας οἰκείους εἶναι, ἢ ἢν ὡς ἀληθῶς τῆς πόλεως ἡ
δύναμις ; ἀλλ' εἰς μὲν Αἴημον τὸν παρ' ὑμῶν ἱππάρχον δεῖ πλεῖν,
τῶν δ' ὑπὲρ τῶν τῆς πόλεως κτημάτων ἀγωνιζομένων Μενέλαον ἱπ-
παρχεῖν ; καὶ οὐ τὸν ἄνδρα μεμφόμενος ταῦτα λέγω, ἀλλ' ὑφ' ὑμῶν
ἔδει κεχειροτονημένον εἶναι τοῦτον, ὅστις ἂν ᾗ.

28 Ἴσως δὲ ταῦτα μὲν ὀρθῶς ἠγγείσθε λέγεσθαι, τὸ δὲ τῶν χρη-
μάτων, πόσα καὶ πόθεν ἔσται, μάλιστα ποθεῖτ' ἀκοῦσαι· τοῦτο
δὴ καὶ περαινῶ. Χρήματα τοίνυν, ἔστι μὲν ἡ τροφή, σιτηρέσιον
μόνον τῇ δυνάμει ταύτῃ, τάλαντ' ἐνεθήκοντα καὶ μικρόν τι πρόσ-
δέκα μὲν ναυσὶ ταχείαις τετραράκοντα τάλαντα, εἴκοσιν εἰς τὴν
ναῦν μναῖ τοῦ μηνὸς ἑκάστου· στρατιώταις δὲ δισχιλίους τοσαῦθ'
ἕτερα, ἵνα δέκα τοῦ μηνὸς ὁ στρατιώτης δραχμὰς σιτηρέσιον λαμβά-
νη· τοῖς δ' ἱππεῦσι διακοσίους οὖσιν, ἐὰν τριάκοντα δραχμὰς ἕκαστος
29 λαμβάνῃ τοῦ μηνός, δώδεκα τάλαντα. Εἰ δέ τις οἶεται μικρὰν ἀφορ-
μὴν εἶναι σιτηρέσιον τοῖς στρατενομένοις ὑπάρχειν, οὐκ ὀρθῶς ἔγνω-
κεν· ἐγὼ γὰρ οἶδα σαφῶς ὅτι, τοῦτ' ἂν γένηται, προσποριεῖ τὰ λοι-
πὰ αὐτὸ τὸ στρατεύμ' ἀπὸ τοῦ πολέμου, οὐδένα τῶν Ἑλλήνων ἀδι-
κοῦν οὐδὲ τῶν συμμάχων ὥστ' ἔχειν μισθὸν ἐντελεῖ. Ἐγὼ συμπλέων
ἐθελοντῆς πάσχειν ὀτιοῦν ἔτοιμος, ἐὰν μὴ ταῦθ' οὕτως ἔχη. Πόθεν

ναι, ἀλήθεια, γιὰ γέλια αὐτὰ ποὺ κάνομε τώρα. Ἄν σᾶς ρωτοῦσε κανεὶς: «Ἐχετε εἰρήνη, Ἀθηναῖο πολίτες;» «Ὁχι, μὰ τὸ Δία, θὰ λέγατε, ἔχομε πόλεμο μὲ τὸ Φίλιππο». Δὲν ὀρίσατε δέκα ταξιάρχους, δέκα στρατηγούς, δέκα φυλάρχους καὶ δύο ἱππάρχους; Τί κάνοουν λοιπὸν αὐτοί; Ἐκτὸς ἀπὸ ἕναν ποὺ στέλνετε στὸν πόλεμο, ὀδηγοῦν τὶς πομπὲς μαζί μὲ τοὺς ἐπιμελητὲς τῶν θουσιῶν. Ἐσεῖς δὲν ἐκλέγετε τοὺς στρατηγούς σας γιὰ νὰ τοὺς στέλνετε στὸν πόλεμο, ἀλλὰ γιὰ νὰ τοὺς παρουσιάζετε στὴν ἀγορά, ὅπως αὐτοὶ ποὺ πλάθουν τὰ πῆλινα στρατιωτάκια.

Ἀθηναῖο πολίτες,

Γιὰ νὰ ἀνήκη ὁ στρατὸς πραγματικὰ στὴν πόλη, δὲν ἔπρεπε 27 νὰ στέλνετε σεῖς τοὺς ταξιάρχους, νὰ ἐκλέγετε τὸν ἱππαρχο σεῖς, νὰ κυβερνᾶνε δικοὶ μας; Πρέπει λοιπὸν ὁ ἱππαρχός μας νὰ λείπη μὲ τὸ στόλο στὴν Αἴγιο καὶ οἱ ἱππεῖς ποὺ πολεμοῦν ὑπερασπίζοντας τὶς κτήσεις τῆς πόλης νὰ ἔχουν ἐπικεφαλῆς τὸ Μενέλαο; Δὲν τὸ λέω αὐτὸ γιὰ νὰ κατηγορήσω τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ τὸν ἔχετε ὀρίσει ἐσεῖς μὲ τὴν ψήφο σας, ὅποιος καὶ ἂν ἦταν.

Πῶς θὰ καλυφθοῦν οἱ δαπάνες τοῦ ἐξοπλισμοῦ. Θὰ πῆτε: «Ὁραῖο εἶναι τὸ σχέδιο· ἐμεῖς ὅμως 28 ἀνυπομονοῦμε πολὺ νὰ ἀκούσουμε γιὰ τὰ ἐξοδα: πόσα θὰ εἶναι καὶ πῶς θὰ τὰ ἐξοικονομήσουμε».

Ἐρχομαι ἀμέσως σ' αὐτὰ τὰ τελευταῖα σημεῖα. Ἄς λογαριάσουμε λοιπὸν τὰ ἐξοδα: Τὴ διατροφή γιὰ τὴν πολεμικὴ αὐτὴ δύναμη, τὸ σιτηρέσιο μόνον, τὴ λογαριάζω ἐνενήντα τάλαντα καὶ κάτι ἀκόμα. Γιὰ δέκα εὐκίνητες τριήρεις σαράντα τάλαντα — ἀναλογοῦν εἴκοσι μνῆς τὸ μῆνα σὲ κάθε πλοῖο — γιὰ δυὸ χιλιάδες στρατιῶτες θὰ χρειαστοῦν ἄλλα τόσα, ὥστε ὁ κάθε στρατιώτης νὰ παίρνη δέκα δραχμὲς τὸ μῆνα σιτηρέσιο. Γιὰ διακόσιους ἱππεῖς, ἂν ὁ καθένας παίρνη τριάντα δραχμὲς τὸ μῆνα, δώδεκα τάλαντα.

Τὸ σιτηρέσιο, θὰ μοῦ πῆτε, δὲν εἶναι ἀρκετὸ ἐφόδιο γιὰ ἐκστρα- 29 τευτικὸ σῶμα. Δὲ συμφωνῶ καθόλου· διαθέσετε σεῖς τὸ κοντύλι αὐτὸ καὶ ὁ στρατὸς μόνος του, εἶμαι βέβαιος, θὰ συμπληρώσῃ τὸ μισθὸ του ἐξοικονομώντας ἀπὸ τὸν πόλεμο ὅ,τι ἄλλο χρειάζεται, χωρὶς νὰ βλάπτῃ κανέναν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες οὔτε καὶ τοὺς συμμάχους. Ἐγὼ θὰ πάω ἐθελοντὴς στὴ ναυτικὴ αὐτὴ ἐκστρατεία καὶ δέχομαι νὰ μοῦ ἐπι-

οὐδ' ὁ πόρος τῶν χρημάτων ἂ παρ' ὑμῶν κελεύω γενέσθαι, τοῦτ' ἤδη λέξω.

Πόρου ἀπόδειξις

- 30 Ἄ μὲν ἡμεῖς, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δεδυνήμεθ' εὐρεῖν, ταῦτ' ἐστίν· ἐπειδὴν δ' ἐπιχειροτονήτε τὰς γνώμας, ἃ ἂν ὑμῖν ἀρέσκη χειροτονήσετε, ἵνα μὴ μόνον ἐν τοῖς ψηφίσμασι καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς πολεμήτε Φιλίππῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἔργοις.
- 31 Δοκεῖτε δέ μοι πολὺ βέλτιον ἂν περὶ τοῦ πολέμου καὶ ὅλης τῆς παρασκευῆς βουλευσασθαι, εἰς τὸν τόπον, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῆς χώρας πρὸς ἣν πολεμεῖτ' ἐνθυμηθεῖητε, καὶ λογίσασθ' ὅτι τοῖς πνεύμασι καὶ ταῖς ὥραις τοῦ ἔτους τὰ πολλὰ προλαμβάνων διαπράττεται Φίλιππος, καὶ φυλάξας τοὺς ἐτησίας ἢ τὸν χειμῶν' ἐπιχειρεῖ, ἥνικ'
- 32 ἂν ἡμεῖς μὴ δυναίμεθ' ἐκεῖσ' ἀφικέσθαι. Δεῖ τοίνυν ταῦτ' ἐνθυμουμένους μὴ βοηθείαις πολεμεῖν, ὑστεριουόμεν γὰρ ἀπάντων, ἀλλὰ παρασκευῇ συνεχεῖ καὶ δυνάμει. Ὑπάρχει δ' ὑμῖν χειμαδίῳ μὲν χρῆσθαι τῇ δυνάμει Λήμνῳ καὶ Θάσῳ καὶ Σκιάθῳ καὶ ταῖς ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ νήσοις, ἐν αἷς καὶ λιμένες καὶ σίτος καὶ ἃ χρὴ στρατεύματι πάνθ' ὑπάρχει· τὴν δ' ὥραν τοῦ ἔτους, ὅτε καὶ πρὸς τῇ γῇ γενέσθαι ὄψιδιον καὶ τὸ τῶν πνευμάτων ἀσφαλές, πρὸς αὐτῇ τῇ χώρῃ καὶ πρὸς τοῖς τῶν ἐμπορίων στόμασι ὀφθαλμῶν... ἔσται.
- 33 Ἄ μὲν οὖν χρήσεται καὶ πότε τῇ δυνάμει, παρὰ τὸν καιρὸν ὁ τούτων κύριος καταστάς ὑφ' ὑμῶν βουλεύσεται· ἃ δ' ὑπάρξει δεῖ παρ' ὑμῶν, ταῦτ' ἐστὶν ἀγὼ γέγραφα. Ἄν ταῦτ', ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πορίσῃτε τὰ χρήματα πρῶτον ἃ λέγω, εἶτα καὶ τὰλλα παρασκευάσαντες, τοὺς στρατιώτας, τὰς τριήρεις, τοὺς ἵππους, ἐντελῆ πᾶσαν τὴν δύναμιν νόμῳ κατακλείσητ' ἐπὶ τῷ πολέμῳ μένειν, τῶν μὲν χρημάτων

βάλετε οποιαδήποτε ποινή, ἂν δὲ βγῶ ἀληθινός στις προβλέψεις μου. Καὶ τώρα θὰ σᾶς ἐξηγήσω πῶς θὰ ἐξοικονομήσετε τὰ χρήματα γιὰ τὶς δαπάνες πού προτείνω.

(Ἐδῶ ὁ Δημοσθένης διαβάζει ἓνα σχέδιο γιὰ τὴν ἐξοικονόμηση τοῦ χρηματικοῦ ποσοῦ).

Ἄθηναῖοι πολίτες,

Γιατί ὁ στόλος πρέπει νὰ μείνῃ στή Μακεδονία. Αὐτὸ εἶναι τὸ σχέδιο πού οἱ συνεργάτες μου 30 καὶ ἐγὼ μπορέσαμε νὰ ἐπινοήσουμε γιὰ τὴν ἐξοικονόμηση τῶν χρημάτων. Ἄν τὸ δεχθῆτε

στὶς βασικὲς του ἀρχές, ἀποφασίσετε ὅσα νομίζετε καλὸ νὰ γίνουν, γιὰ νὰ μὴν πολεμᾶτε τὸ Φίλιππο μὲ ψηφίσματα μόνον καὶ μὲ γράμματα, ἀλλὰ καὶ μὲ ἔργα. Καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμα, Ἄθηναῖοι πολίτες: τὸ 31 θέμα τοῦ πολέμου καὶ τοῦ ἐξοπλισμοῦ γενικὰ θὰ τὸ ἀντικρίσετε πιὸ καλὰ, ἂν ξεκινήσετε ἀπὸ τὴ γεωγραφικὴ θέση τῆς χώρας πού ἔχετε ἀντίπαλη, καὶ ἂν διαπιστώσετε ὅτι ὁ Φίλιππος τὶς ἐπιτυχίες του τὶς περισσότερες φορὲς τὶς χρωστᾷ στοὺς ἀνέμους καὶ στὶς ἐποχές· ἐκεῖ στηρίζεται καὶ μᾶς προλαβαίνει· περιμένει τὰ μελέτμια ἢ τὸ χειμῶνα καὶ τότε ἀρχίζει τὶς ἐπιχειρήσεις, ἔτσι πού νὰ μὴν μποροῦμε ἐμεῖς νὰ φτάσουμε ὡς ἐκεῖ.

Αὐτὰ λοιπὸν πρέπει νὰ τὰ ἔχουμε στὸ νοῦ μας καὶ νὰ μὴν κά- 32 νουμε πόλεμο στέλνοντας κάθε φορὰ πρόχειρα στρατιωτικὰ ἀποσπάσματα: γιὰ τὸ θὰ φτάνουμε πάντα ἀργά. Μᾶς χρειάζεται ἀδιάκοπος ἐξοπλισμὸς καὶ στρατὸς μόνιμος. Χειμαδιὰ ἔχομε γιὰ τὸ στρατὸ μας τὴν Λῆμνο, τὴ Σικιάθω καὶ ὅλα τὰ νησιά τῆς περιοχῆς· ἐκεῖ καὶ λιμάνια βρίσκονται καὶ σιτάρια καὶ ὅλα ὅσα χρειάζεται ἓνας στρατὸς. Ἔτσι, τὴν ἐποχὴ πού εἶναι προτιμότερο νὰ μὴν ξανοίγῳνται τὰ πλοῖα ἀπὸ τὴν ξηρὰ καὶ νὰ εἶναι σίγουρα ἀπὸ τοὺς ἀνέμους, ὁ στόλος μας θὰ βρῖσκει κοντὰ στὴ χώρα τοῦ ἐχθροῦ, ἔξω ἀπὸ τὰ ἐμπορικὰ μας λιμάνια.

Τὴν κίνηση λοιπὸν τοῦ στόλου θὰ τὴν κανονίζω, ἀνάλογα μὲ τὴν 33 περίσταση, ἐκεῖνος πού θὰ ὀρίσετε νὰ τὸν διοικῆ. Οἱ ἐτοιμασίες πού χρειάζεται νὰ κάνετε σεῖς ἀναφέρονται στὸ σχέδιο πού ἔχω ὑποβάλει.

Ἄθηναῖοι πολίτες,

Οἱ ὠφέλειες πού θὰ προκύψουν ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ σχεδίου.

Συνάξτε πρῶτα τὰ ποσὰ πού σᾶς εἶπα· ἔπειτα μὲ τὰ ἄλλα μέσα πού πρότεινα, μὲ τοὺς στρατιῶτες, μὲ τὶς τριήρεις, μὲ τοὺς ἵππεῖς, ὀργανώσετε μιὰ τέλεια πολεμικὴ δύναμη καὶ ὑποχρεώ-

αὐτοὶ ταμίαι καὶ πορισταὶ γιγνόμενοι, τῶν δὲ πράξεων παρὰ τοῦ στρατηγοῦ τὸν λόγον ζητοῦντες, παύσεσθ' αἰεὶ περὶ τῶν αὐτῶν βου-
34 λευόμενοι, καὶ πλέον οὐδὲν ποιοῦντες. Καὶ ἔτι πρὸς τούτῳ πρῶτον μὲν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὸν μέγιστον τῶν ἐκείνου πόρων ἀφαιρή-
σεσθε. Ἔστι δ' οὗτος τίς ; ἀπὸ τῶν ὑμετέρων ὑμῖν πολεμεῖ συμμά-
χων, ἄγων καὶ φέρων τοὺς πλείοντας τὴν θάλατταν. Ἐπειτα τί πρὸς τούτῳ ; τοῦ πάσχειν αὐτοὶ κακῶς ἔξω γενήσεσθε, οὐχ ὥσπερ τὸν παρελθόντα χρόνον εἰς Λήμνον καὶ Ἰμβρον ἐμβαλὼν αἰχμαλώτους πολίτας ὑμετέροους ᾤχετ' ἔχων, πρὸς τῷ Γεραιστῷ τὰ πλοῖα συλ-
λαβὼν ἀμύθητα χρήματ' ἐξέλεξεν, τὰ τελεῖται' εἰς Μαρθῶνι' ἀπέ-
βη καὶ τὴν ἱερὰν ἀπὸ τῆς χώρας ᾤχετ' ἔχων τριήρη, ὑμεῖς δ' οὔτε ταῦτα δύνασθε κωλύειν, οὔτ' εἰς τοὺς χρόνους, οὓς ἂν προθῆσθε, βοηθεῖν.

35 Καίτοι τί δήποτ', ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νομίζετε τὴν μὲν τῶν Παναθηναίων ἑορτὴν καὶ τὴν τῶν Διονυσίων αἰεὶ τοῦ καθήκοντός χρόνου γίνεσθαι, ἂν τε δεινοὶ λάχωσιν ἂν τε ἰδιῶται οἱ τούτων ἑκατέρων ἐπιμελούμενοι, εἰς ἃ τῶσαῦτ' ἀναλίσκεται χρήματα ὅσ' οὐδ' εἰς ἓνα τῶν ἀποστόλων, καὶ τοσοῦτον ὄχλον καὶ παρασκευὴν ὄσην οὐκ οἶδ' εἴ τι τῶν ἀπάντων ἔχει, τοὺς δ' ἀποστόλους πάντας ὑμῖν ὑστερίζειν τῶν καιρῶν, τὸν εἰς Μεθώνην, τὸν εἰς Παρασάς, τὸν εἰς
36 Ποτεΐδιαιν ; ὅτι ἐκεῖνα μὲν ἅπαντα νόμῳ τέτακται, καὶ προοίδεν ἕκαστος ὑμῶν ἐκ πολλοῦ τίς χορηγὸς ἢ γυμνασίαρχος τῆς φυλῆς, πό-
τε καὶ παρὰ τοῦ καὶ τί λαβόντα τί δεῖ ποιεῖν, οὐδὲν ἀνεξέταστον οὐδ' ἀόριστον ἐν τούτοις ἡμέληται· ἐν δὲ τοῖς περὶ τοῦ πολέμου καὶ τῆ τούτου παρασκευῆ ἄτακτα, ἀδιόρθωτα, ἀόρισθ' ἅπαντα. Τοιγαροῦν

σετέ τη με νόμο να μη σταματᾷ τὸν πόλεμο. Ἐναλλάβετε να διαχειρίζεστε οἱ ἴδιοι τὰ χρήματα ποῦ εἰσφέρετε καὶ ζητᾶτε ἀπὸ τοὺς στρατηγούς να δίνουν λόγο γιὰ τὶς πράξεις τους. Μόνον ἔτσι θὰ λείψουν οἱ ἀτέλειωτες συζητήσεις γιὰ τὸ ἴδιο πάντα θέμα, ποῦ δὲ φτάνουν ποτέ σὲ ἀποτέλεσμα.

Καὶ θὰ ἀκολουθήσουν καὶ ἄλλα καλὰ: πρῶτα πρῶτα θὰ τοῦ κό- 34
ψετε τὸ μεγαλύτερο εἰσόδημα. Ποιὸ εἰσόδημα θέλω να πῶ; Αὐτὸ ποῦ ἀντλεῖ ἀπὸ τοὺς δικούς σας συμμάχους καὶ σᾶς κάνει πόλεμο αἰχμαλωτίζοντας καὶ λεηλατώντας τὰ ἐμπορικά τους πλοῖα. Καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμα: ἀπὸ τὴν πλευρά σας δὲ θὰ ἔχετε πιά κανέναν κίνδυνο να ταπεινωθῆτε, ὅπως ἔγινε πολλὲς φορές ὡς τώρα: ὅταν ὄρησε ὁ Φίλιππος στὴ *Δῆμνο* καὶ τὴν *Ἰμβρο* καὶ φεύγοντας πῆρε μαζί του αἰχμαλώτους Ἀθηναίους πολίτες· καὶ ὅταν ἔπεςαν τὰ πλοῖα μας στὰ χέρια του κοντὰ στὴ *Γεραϊστό* καὶ σύναξε ἀμέτρητα πλοῦτη· καὶ τώρα τελευταῖα με τὴν ἀπόβαση ποῦ ἔκανε στὸ *Μαραθῶνα* καὶ ὕστερα ἐξαφανίστηκε παίρνοντας μαζί του τὸ *ἱερὸ πλοῖο* τῆς πόλης. Ὅλα αὐτὰ γίνονται χωρὶς ἐσεῖς να εἴσαστε σὲ θέση να τὰ ἐμποδίσετε οὔτε να στείλετε βοήθεια μέσα στὴν προθεσμία ποῦ θὰ ὀρίσετε.

Ἀθηναῖοι πολίτες,

Οἱ Ἀθηναῖοι ἔχουν παραμελήσει τὴ στρατιωτικὴ ὀργάνωση. Τὰ Παναθηναῖα καὶ τὰ Διονύσια γιορτάζονται 35
πάντα στὴν κανονικὴ τους ἡμερομηνία, εἴτε εἶναι ἔμπειροι ἐκεῖνοι ποῦ κληρώνονται να τὰ ὀργανώσουν εἴτε εἶναι ἄπειροι· καὶ ἔχουν ἔξοδα

οἱ γιορτὲς αὐτές, ὅσα δὲν ἔχει καμιὰ ναυτικὴ ἐπιχείρηση· ἢ ἀναστάτωση καὶ ἢ ἐτοιμασία ποῦ γίνεται τότε, δὲ γίνεται σὲ καμιὰ δημόσια ἐκδήλωση, ὅσο ξέρω. Γιατί δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιο καὶ με τὶς ναυτικὲς μας ἐπιχειρήσεις; Γιατί οἱ μοῖρες τοῦ στόλου ποῦ στέλνομε στὴ *Μεθῶνη*, στὶς *Παγασές*, στὴν *Ποτειδαία*, φτάνουν ὅλες ἀκατόπιν ἑορτῆς; Θέλετε να σᾶς πῶ γιὰτί; Γιατί τὰ θέματα ποῦ σχετί- 36
ζονται με τὶς γιορτὲς εἶναι κανονισμένα με νόμο καὶ ὁ καθένας ξέρει ἀπὸ πρωτύτερα ποιὸς θὰ εἶναι χορηγὸς ἢ *γυμνασίαρχος* τῆς φυλῆς του, ἀπὸ ποιὸν θὰ ζητήση χρήματα καὶ πόσα θὰ πάρη, τί πρέπει να ἐνεργῆσῃ καὶ τότε. Σ' αὐτὰ δὲ γίνεται τίποτα χωρὶς ἐλεγχό, δὲ μένει τίποτα ἀκαθόριστο ἀπὸ ἀμέλεια· στὰ θέματα ὅμως τοῦ πολέμου καὶ τοῦ ἐξοπλισμοῦ ὅλα εἶναι ἀκατάστατα, ἀνοργάνωτα, ἀκα-

ἄμ' ἀκηκόαμέν τι, καὶ τριηράρχους καθίσταμεν καὶ τούτοις ἀντιδό-
 σεις ποιούμεθα καὶ περὶ χρημάτων πόρου σκοποῦμεν, καὶ μετὰ ταῦτ'
 37 τοὺς πάλιν, εἴτ' ἀντεμβιβάζειν. Εἴτ' ἐν ὄσῳ ταῦτα μέλλεται, προα-
 πόλῳλε τὸ ἐφ' ὃ ἂν ἐκπλέωμεν τὸν γὰρ τοῦ πράττειν χρόνον εἰς τὸ
 παρασκευάζεσθαι ἀναλίσκομεν· οἱ δὲ τῶν πραγμάτων οὐ μένουσι
 καιροὶ τὴν ἡμετέραν βραδυτῆτα καὶ εἰρωνείαν. Ἄς δὲ τὸν μεταξὺ
 χρόνον δυνάμεις οἰόμεθ' ἡμῶν ὑπάρχειν, οὐδὲν οἶαί τε οὔσαι ποιεῖν
 ἐπ' αὐτῶν τῶν καιρῶν ἐξελέγχονται. Ὁ δ' εἰς τοῦθ' ἕβρεως ἐλή-
 λυθεν ὥστ' ἐπιστέλλειν Εὐβοεῦσιν ἤδη τοιαύτας ἐπιστολάς.

Ἐπιστολῆς ἀνάγνωσις

38 Τούτων, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν ἀνεγνωσμένων ἀληθῆ μέν
 ἐστὶ τὰ πολλά, ὡς οὐκ ἔδει, οὐ μὴν ἀλλ' ἴσως οὐχ ἡδέ' ἀκούειν
 ἀλλ' εἰ μὲν, ὅσ' ἂν τις ὑπερβῆ τῷ λόγῳ, ἵνα μὴ λυπήσῃ, καὶ τὰ πρά-
 γμαθ' ὑπερβήσεται, δεῖ πρὸς ἡδονὴν δημηγορεῖν· εἰ δ' ἢ τῶν λόγων
 χάρις, ἂν ἢ μὴ προσήκουσα, ἔργῳ ζημία γίνεται, αἰσχρὸν ἐστὶ φε-
 νακίζειν ἑαυτοὺς καί, ἅπαντ' ἀναβαλλομένους ἂ ἂν ἢ δυσχερῆ, πάν-
 39 των ὕστερεῖν τῶν ἔργων, καὶ μηδὲ τοῦτο δύνασθαι μαθεῖν ὅτι δεῖ
 τοὺς ὀρθῶς πολέμῳ χρωμένους οὐκ ἀκολουθεῖν τοῖς πράγμασιν, ἀλλ'
 αὐτοὺς ἔμπροσθεν εἶναι τῶν πραγμάτων, καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον ὥσπερ
 τῶν στρατευμάτων ἀξιώσειέ τις ἂν τὸν στρατηγὸν ἡγεῖσθαι, οὕτω καὶ
 τῶν πραγμάτων τοὺς βουλευομένους, ἵν' ἂ ἂν ἐκείνοις δοκῆ, ταῦτα
 40 πράττηται καὶ μὴ τὰ συμβάντ' ἀναγκάζονται διώκειν. Ὑμεῖς δ', ὦ
 ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πλείστην δύναμιν ἀπάντων ἔχοντες, τριήρεις, ὀπλί-
 τας, ἱππέας, χρημάτων πρόσοδον, τούτων μὲν μέχρι τῆς τήμερον
 ἡμέρας οὐδενὶ πρόποτε εἰς δέον τι κέχρησθε, οὐδὲν δ' ἀπολείπετε,
 ὥσπερ οἱ βάρβαροι πυκτεύουσιν, οὕτω πολεμεῖν Φιλίππῳ. Καὶ γὰρ
 ἐκείνων ὁ πληγεὶς αἰεὶ τῆς πληγῆς ἔχεται, κὰν ἐτέρωσε πατάξις, ἐ-

θόριστα. Μᾶς ἔρχεται μιὰ εἶδηση; στὴ στιγμή διορίζομε τριηρά-
χους, δικάζομε τὶς «ἀντιδόσεις» τοὺς καὶ ἀρχίζομε νὰ ἐξετάζομε
μὲ ποιὸ τρόπο θὰ ἐξοικονομήσομε τὰ χρήματα. Ὑστερα ἀποφα-
σίζομε νὰ ναυτολογήσομε τοὺς μετοίκους καὶ τοὺς ἀπελευθέρους· σὲ
λίγο λέμε νὰ ὑπηρετήσομε οἱ ἴδιοι καὶ ἔπειτα πάλι νὰ βάλουμε ἀντι-
καταστάτες. Καὶ τότε, στὸ διάστημα ποὺ ἐμεῖς ἀναβάλλομε καὶ διστά- 37
ζομε, αὐτὸ ποὺ ἔχομε γιὰ στόχο τῆς ἐκστρατείας μας ἔχει κιόλας χα-
θῆ. Γιατὶ ξοδεύομε στὴν ἐτοιμασία τὸν καιρὸ ποὺ εἶναι γιὰ τὴ δράση.
Ὡστόσο οἱ περιστάσεις δὲν παρακολουθοῦν τὸ δικό μας ἀργὸ ρυθμὸ
καὶ δὲ σηκώνουν τὶς προφάσεις μας. Ἔτσι, ὅταν ἔρθῃ ἡ κρίσιμη ὥρα,
διαπιστώνομε ὅτι ἡ πολεμικὴ δύναμη ποὺ νομίζαμε πὺς ἔχομε πρόχει-
ρη, δὲν εἶναι ἱκανὴ γιὰ τίποτε. Στὸ μεταξύ ἡ αὐθάδεια τοῦ Φιλίππου
ἔχει προχωρήσει τόσο πολὺ, ὥστε στέλνει γράμματα στὸ λαὸ τῆς Εὐ-
βοίας, σὰν αὐτὸ ποὺ θὰ ἀκούσετε τώρα.

(Ἐδῶ διαβάζεται τὸ γράμμα τοῦ Φιλίππου).

Εἶναι λυπηρὸ, Ἀθηναῖο πολῖτες· αὐτὰ ποὺ ἀκούσατε εἶναι ἀλη- 38
θινὰ τὰ πιὸ πολλὰ· ἀληθινὰ, ἀλλὰ ὄχι εὐχάριστα, θαρρῶ, νὰ τὰ ἀκούη
κανεῖς. Ὡστόσο, ἂν τὰ σημεῖα ποὺ προσπερνᾷ κανεῖς στὸ λόγο τοῦ γιὰ
νὰ μὴ γίνῃ δυσάρεστος, γίνεται νὰ τὰ προσπεράσουν καὶ τὰ πραγματικὰ
περιστατικά, τότε οἱ ῥήτορες πρέπει νὰ φροντίζουν νὰ εἶναι εὐχάριστοι.
Ἄν ὅμως τὰ εὐχάριστα λόγια δὲν εἶναι ἐκεῖνα ποὺ ταιριάζουν στὴν
περίσταση καὶ ἔτσι στὴν πράξη φέρνουν ζημιὰ, τότε εἶναι ντροπὴ νὰ
ξεγελάμε τὸν ἑαυτό μας, ντροπὴ νὰ ἀναβάλλομε τὸ καθετὶ καὶ νὰ μὴν
προλαβαῖνομε νὰ κάνομε τίποτε στὴν ὥρα του. Ἐμεῖς δὲν μπο- 39
ροῦμε νὰ καταλάβομε κάτι πολὺ ἀπλό: ὁ σωστὸς χειρισμὸς τοῦ
πολέμου δὲν εἶναι νὰ ἀκολουθῆ κανεῖς τὶς περιστάσεις, ἀλλὰ νὰ τὶς
προβλέπη καὶ νὰ τὶς προλαβαῖνῃ. Ὅπως ἔχει κανεῖς τὴν ἀξίωση ὁ
στρατηγὸς νὰ διευθύνῃ τὸ στράτευμα, ἔτσι κι ἐκεῖνοι ποὺ σκέπτονται
γιὰ τὰ κοινὰ πρέπει νὰ κυβερνοῦν τὴν κατάσταση. Τότε θὰ γίνεται
κάθε φορὰ αὐτὸ ποὺ ἀποφασίζουν ἐκεῖνοι, καὶ δὲ θὰ ἀναγκάζονται
νὰ τρέχουν πίσω ἀπὸ τὰ γεγονότα.

Ἐσεῖς, Ἀθηναῖο πολῖτες, ἔχετε πολεμικὴ δύναμη ἀσύγκριτα 40
μεγάλῃ: τριήρεις, ὀπλίτες, ἵππεις, χρηματικὰ εἰσοδήματα. Ὡστόσο
ποτέ μέχρι σήμερα δὲν τὰ μεταχειριστήκατε στὴν κατάλληλη ὥρα.
Στὸν πόλεμο μὲ τὸ Φίλιππο ἐνεργεῖτε ἀπαράλλαχτα ὅπως οἱ βάρβαροι
στὴν πυγμαχία: μόλις τοῦ δώσουν μιὰ τοῦ βαρβάρου, πιάνει μὲ τὰ χέ-

41 κεῖσ' εἰσὶν αἱ χεῖρες· προβάλλεσθαι δ' ἢ βλέπειν ἐναντίον οὔτ' οἶ-
δεν οὔτ' ἐθέλει. Καὶ ὑμεῖς ἂν ἐν Χερσόνησῳ πύθησθε Φίλιππον, ἐκεῖ-
σε βοηθεῖν ψηφίζεσθε, ἂν ἐν Πύλαις, ἐκεῖσε, ἂν ἄλλοθί που, συμ-
παραθεῖτ' ἄνω κάτω, καὶ στρατηγεῖσθ' ὑπ' ἐκείνου, βεβούλευσθε δ'
οὐδὲν αὐτοὶ συμφέρον περὶ τοῦ πολέμου, οὐδὲ πρὸ τῶν πραγμάτων
προοραῖτ' οὐδὲν, πρὶν ἂν ἢ γεγενημένον ἢ γιγνόμενόν τι πύθησθε. Ταῦ-
τα δ' ἴσως πρότερον μὲν ἐνῆν· νῦν δ' ἐπ' αὐτὴν ἤκει τὴν ἀκμὴν, ὥστ'
οὐκέτ' ἐγχωρεῖ.

42 Δοκεῖ δέ μοι θεῶν τις, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῖς γιγνομένοις
ὑπὲρ τῆς πόλεως αἰσχυνόμενος, τὴν φιλοπραγμοσύνην ταύτην ἐμβα-
λεῖν Φιλίππῳ. Εἰ γὰρ ἔχων ἅ κατέστραπται καὶ προεἰληφεν ἡσυχίαν
ἔχειν ἤθελε καὶ μηδὲν ἔπραττεν ἔτι, ἀποχορῆν ἐνίοις ὑμῶν ἂν μοι δο-
κεῖ ἐξ ὧν αἰσχύνῃ καὶ ἀνανδρίαν καὶ πάντα τὰ αἰσχιστ' ὠφληκότες
ἂν ἦμεν δημοσίᾳ· νῦν δ' ἐπιχειρῶν αἰεὶ τι καὶ τοῦ πλείονος ὀρεγόμε-
νος ἴσως ἂν ἐκκαλέσαιθ' ὑμᾶς, εἴπερ μὴ παντάπασιν ἀπεγνώκατε.
43 Θαυμάζω δ' ἔγωγε εἰ μηδεὶς ὑμῶν μῆτ' ἐνθυμεῖται μῆτ' ὀργίζεται,
ὁρῶν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὴν μὲν ἀρχὴν τοῦ πολέμου γεγενημένην
περὶ τοῦ τιμωρησάσθαι Φίλιππον, τὴν δὲ τελευταίην οὖσαν ἤδη ὑπὲρ
τοῦ μὴ παθεῖν κακῶς ὑπὸ Φιλίππου. Ἀλλὰ μὴν ὅτι γε οὐ στήσεται,
δῆλον, εἰ μὴ τις κωλύσει. Εἶτα τοῦτ' ἀναμενοῦμεν, καὶ τριήρεις κε-
νάς καὶ τὰς παρὰ τοῦ δεῖνος ἐλπίδας ἂν ἀποστείλητε, πάντ' ἔχειν οἶε-
44 σθε καλῶς; Οὐκ ἐμβησόμεθα; οὐκ ἔξιμεν αὐτοὶ μέρει γέ τι στρα-
τιωτῶν οἰκείων νῦν, εἰ καὶ μὴ πρότερον; οὐκ ἐπὶ τὴν ἐκείνου πλευ-

ρια του τὸ μέρος ποῦ χτυπήθηκε· τοῦ δίνου ἀλλοῦ, ἀλλοῦ καὶ τὰ χέ-
ρια· νὰ φυλαχτῇ μὲ τὴ στάση του καὶ νὰ μὴ χάνη ἀπὸ τὰ μάτια του
τὸν ἀντίπαλο, αὐτὰ δὲν τὰ ξέρει οὔτε τὰ θέλει. Ἔτσι κι ἐσεῖς: μαθαί- 41
νετε ὅτι ὁ Φίλιππος εἶναι στὴ Χερσόνησο; Ἀποφασίζετε νὰ στείλετε
ἐκεῖ τὴ βοήθεια; ἀκοῦτε πῶς εἶναι στὶς Θερμοπύλες; Ἡ βοήθεια κατευ-
θύνεται ἐκεῖ. Καὶ ὅπου ἀλλοῦ βρίσκεται, τρέχετε ἀπὸ κοντὰ του πάνω
καὶ κάτω καὶ ἀφήνετε νὰ σᾶς κυβερνάη αὐτός· δὲν ἔχετε ἀποφασίσει
κάτι χρήσιμο οὔτε προβλέπετε ποτὲ τίποτε· ἡ δική σας ἡ δράση ἀρ-
χίζει, ὅταν μάθετε ὅτι κάτι ἔγινε ἢ ὅτι κάτι γίνεται. Καὶ αὐτὰ μπορεῖ
ἄλλοτε νὰ ἐπιτρέπονταν· τώρα ἡ κατάστασις ἔφτασε σὲ τόσο κρίσιμο
σημεῖο, ποῦ δὲν ἔχουν πιά καμιὰ θέσις.

Ἄθηναῖοι πολῖτες,

**Ἡ κατάστασις εἶ-
ναι ταπεινωτικὴ
γιὰ τὴν πόλιν.**

Μοῦ φαίνεται πῶς κάποιος θεὸς ποῦ ντρέπεται 42
γιὰ λογαριασμὸ τῆς πόλης μὲ ὅσα γίνονται, ξύ-
πησε μέσα στὸ Φίλιππο αὐτὴ τὴν ἀκοίμητη
δράση· γιατί ἂν καθόταν ἡσυχος κρατώντας ὅσα πρόλαβε νὰ ὑποτά-
ξῃ καὶ δὲν ἔκανε πιά τίποτε ἄλλο, θὰ μένατε ἱκανοποιημένοι, μοῦ φαί-
νεται, μερικοὶ ἀπὸ σᾶς· θὰ βρίσκατε ἀνεκτὴ μιὰ κατάστασις ποῦ θὰ
ἦταν ντροπὴ γιὰ τὴν πόλιν καὶ θὰ τὴν παρουσίαζε στὰ μάτια τοῦ κόσμου
ἀνάνδρη καὶ ἄξια γιὰ τὴν πιὸ μεγάλη ταπείνωσις. Τώρα ὅμως ποῦ ὁ
Φίλιππος καταπιάνεται κάθε τόσο καὶ μὲ μιὰ ἐπιχείρησις καὶ ἡ ὄρεξις
του ἀνοίγει ὀλοένα καὶ πιὸ πολὺ, θὰ σᾶς ξεσηκώσῃ, πιστεύω, ἂν δὲν
ἔχετε φτάσει σὲ ἀπόγνωσις.

Ἄθηναῖοι πολῖτες,

Μοῦ φαίνεται παράξενο: πῶς δὲν τὸ συλλογίζεστε καὶ πῶς δὲν
ἀγανακτεῖτε; Ἀρχίζοντας τὸν πόλεμο εἴχαμε σκοπὸ νὰ τιμωρήσουμε 43
τὸ Φίλιππο· τώρα, στὸ τέλος, ἐκεῖνο ποῦ γυρεύουμε εἶναι νὰ μὴν ταπεινω-
θοῦμε οἱ ἴδιοι. Καὶ εἶναι φανερὸ πῶς δὲ θὰ σταματήσῃ, ἂν δὲν τοῦ
φράξῃ κάποιος τὸ δρόμο. Αὐτὸ εἶναι λοιπὸν ποῦ θὰ περιμένουμε,
θὰ στείλετε ἄδεια πλοῖα καὶ τίς ἐλπίδες ποῦ σᾶς δίνει ὁ ἕνας καὶ ὁ ἄλ-
λος καὶ θὰ φαντάζεστε ὅτι ὅλα πᾶνε καλά; Δὲ θὰ ὑπηρετήσουμε στὸ 44
ναυτικὸ; Δὲ θὰ κάνουμε οἱ ἴδιοι τὴν ἐκστρατεία; Ἐνα μέρος τοῦ στρα-
τοῦ δὲ θὰ εἶναι δικοὶ μας πολῖτες αὐτῇ τῇ φορᾷ, μιὰ καὶ δὲν ἦταν ὡς τῶ-

σόμεθα ; «Ποῖ οὖν προσορμιούμεθα ;» ἤρετό τις. Εὐρήσει τὰ σαθρά,
ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν ἐκείνου πραγμάτων αὐτὸς ὁ πόλεμος, ἂν
ἐπιχειρῶμεν ἂν μέντοι καθώμεθ' οἴκοι, λοιδορουμένων ἀκούοντες
καὶ αἰτιωμένων ἀλλήλους τῶν λεγόντων, οὐδέποτε οὐδὲν ἡμῖν μὴ γέ-
45 νηται τῶν δεόντων. Ὅσοι μὲν γὰρ ἂν, οἶμαι, μέρος τι τῆς πόλεως
συναποσταλῆ, κἂν μὴ πᾶσα, καὶ τὸ τῶν θεῶν εὐμενές καὶ τὸ τῆς τύ-
χης συναγωνίζεται· ὅσοι δ' ἂν στρατηγὸν καὶ ψήφισμα κενὸν καὶ
τάς ἀπὸ τοῦ βήματος ἐλπίδας ἐκπέμψητε, οὐδὲν ἡμῖν τῶν δεόντων
γίγνεται, ἀλλ' οἱ μὲν ἐχθροὶ καταγελῶσιν, οἱ δὲ σύμμαχοι τεθναῖσι
46 τῷ δέει τοὺς τοιούτους ἀποστόλους. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἐν' ἄν-
δρα δυνηθῆναι ποτε ταῦθ' ἡμῖν προᾶσαι πάνθ' ὅσα βούλεσθε ὑποσχέ-
σθαι μέντοι καὶ φῆσαι καὶ τὸν δεῖν' αἰτιάσασθαι καὶ τὸν δεῖν' ἔστιν,
τὰ δὲ πράγματ' ἐκ τούτων ἀπόλωλεν· ὅταν γὰρ ἡγήται μὲν ὁ στρατη-
γὸς ἀθλίων ἀπομίσθων ξένων, οἱ δ' ὑπὲρ ὧν ἂν ἐκεῖνος πράξῃ πρὸς
ἡμᾶς ψευδόμενοι ὁραδίως ἐνθάδ' ὧσιν, ἡμεῖς δ' ἐξ ὧν ἂν ἀκούσῃθ' ὅ
τι ἂν τύχητε ψηφίζησθε, τί καὶ χρὴ προσδοκᾶν ;

47 Πῶς οὖν ταῦτα παύσεται ; ὅταν ἡμεῖς, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι,
τοὺς αὐτοὺς ἀποδείξητε στρατιώτας καὶ μάρτυρας τῶν στρατηγου-
μένων καὶ δικαστὰς οἴκαδ' ἐλθόντας τῶν εὐθυνῶν, ὥστε μὴ ἀκούειν
μόνον ἡμᾶς τὰ ὑμέτερόν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ παρόντας ὄραν. Νῦν δ' εἰς
τοῦθ' ἤκει τὰ πράγματ' αἰσχρόνης ὥστε τῶν στρατηγῶν ἕκαστος δις
καὶ τρις κρίνεται παρ' ἡμῖν περὶ θανάτου, πρὸς δὲ τοὺς ἐχθροὺς οὐ-
δεις οὐδ' ἅπαξ αὐτῶν ἀγωνίσασθαι περὶ θανάτου τολμᾷ, ἀλλὰ τὸν
τῶν ἀνδραποδιστῶν καὶ λωποδυτῶν θάνατον μᾶλλον αἰροῦνται τοῦ
προσήκοντος· κακούργου μὲν γὰρ ἔστι κριθέντ' ἀποθανεῖν, στρατηγοῦ
48 δὲ μαχόμενον τοῖς πολεμίοις. Ἡμῶν δ' οἱ μὲν περιόντες μετὰ Λακε-

ρα; 'Ο στόλος μας δὲ θὰ κἀνή ἐπίθεση στὴ χώρα ἐχθροῦ; Μὲ ρωτᾶνε: «Καὶ ποῦ θὰ προσορμιστοῦμε;» Ἀθηναῖοι πολῖτες, τὰ ἀδύνατα σημεῖα τοῦ ἐχθροῦ θὰ τὰ ἀνακαλύψῃ ὁ ἴδιος ὁ πόλεμος, ἂν ἐμεῖς καταπαίστοῦμε μ' αὐτόν. Ὅσο ὁμως καθόμαστε στὴν πόλιν μας καὶ ἀκοῦμε τοὺς ρήτορες νὰ κακολογοῦν καὶ νὰ κατακρίνουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, κανέναν ἀπὸ τοὺς σκοπούς μας δὲν πρόκειται ποτὲ νὰ πραγματοποιήσουμε. Παντοῦ, θὰ ἔλεγα, ὅπου τὶς ἐκστρατεῖες τὶς συνοδεύει ἕνα μέρος 45 τῆς πόλης, ἂν ὄχι ἡ πόλις ὀλόκληρη, μᾶς παραστέκουν καλόγνωμοι οἱ θεοὶ καὶ ἡ καλὴ μας μοῖρα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά πουθενὰ δὲν κατορθώνετε τίποτε, ὅταν στέλνετε τὸ στρατηγὸ μὲ τὸ κούφιο ψήφισμα τῆς συνέλευσης καὶ τὶς ἐλπίδες ποὺ σᾶς δίνουν οἱ ρήτορες· οἱ ἐχθροὶ μας γελοῦν μαζί μας καὶ οἱ σύμμαχοι φοβοῦνται σὰν τὸ θάνατο τοὺς στόλους αὐτούς.

Γιατὶ δὲ γίνεται, δὲ γίνεται ποτὲ ἕνας ἄνθρωπος νὰ καταφέρῃ 46 ὅλα ὅσα θέλετε· νὰ ὑποσχεθῇ καὶ νὰ βεβαιώσῃ καὶ νὰ κατακρίνῃ τὸν ἕναν καὶ τὸν ἄλλο, αὐτὰ βέβαια γίνονται. Ἔτσι ὁμως χάνεται ὁ πόλεμος· καὶ εἶναι φυσικὸ: ὅταν ὁ στρατηγὸς ἔχη στίς διαταγές του ἄθλιους κακοπληρωμένους μισθοφόρους, καὶ βρίσκωνται ἄνθρωποι ποὺ ἀδίστακτα σᾶς λένε ψέματα σχετικὰ μὲ τὴ δράση του, κι ἐσεῖς πάλι, κρίνοντες ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἀκοῦτε ἀποφασίζετε, τί πρέπει νὰ περιμένουμε;

Οἱ Ἀθηναῖοι πρέπει νὰ ἀφήσουν τὴν ἀργόσχολη ζωὴ καὶ νὰ ἐφαρμόσουν τὸ σχέδιο τοῦ Δημοσθένη.

Καὶ τώρα πῶς θὰ ἐφαρμόσουμε αὐτά, Ἀθηναῖοι πολῖτες; Ὅταν τοὺς στρατιῶτες σας τοὺς 47 κἀνετε τὴν ἴδια ὥρα καὶ μάρτυρες γιὰ τὶς πράξεις τοῦ στρατηγοῦ καὶ δικαστές, ὅταν θὰ γυρίσουν στὴν πόλιν· αὐτοὶ θὰ κρίνουν τοὺς στρατηγούς ποὺ θὰ δώσουν λόγο μπροστά τους. Ἔτσι τὰ ζη-

τήματά σας δὲ θὰ τὰ ἀκοῦτε μόνο, ἀλλὰ θὰ εἴσαστε ἐκεῖ νὰ τὰ βλέπετε. Τώρα εἶναι νὰ ντρέπεται κανεὶς μὲ τὴν κατάστασιν ἐκεῖ ποὺ κατάντησε: ὁ κάθε στρατηγὸς δικάζεται δυὸ καὶ τρεῖς φορές γιὰ ἀδικήματα ποὺ τιμωροῦνται μὲ θάνατο· μὲ τὸν ἐχθρὸ ὥστόσο κανέναν τους οὔτε μιὰ φορὰ δὲν τόλμησε νὰ ἀγωνιστῇ βάζοντας σὲ κίνδυνο τὴ ζωὴ του· προτιμοῦν τὸ θάνατο τοῦ πειρατῆ καὶ τοῦ λωποδύτη ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ στρατηγοῦ· γιατί βέβαια στὸν κακοῦργο ταιριάζει νὰ πεθάνῃ μὲ καταδικαστικὴ ἀπόφασιν· στὸ στρατηγὸ νὰ πέσῃ στὸν ἀγῶνα μὲ τὸν ἐχθρὸ.

δαιμονίων φασὶ Φίλιππον πρῶττειν τὴν Θηβαίων κατάλυσιν καὶ τὰς πολιτείας διασπᾶν, οἱ δ' ὡς πρέσβεις πέπομφεν ὡς βασιλέα, οἱ δ' ἐν Ἰλλυριοῖς πόλεις τειχίζειν, οἱ δὲ λόγους πλάττοντες ἕκαστος περιε-
49 χόμεθα. Ἐγὼ δ' οἶμαι μὲν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νῆ τοὺς θεοὺς, ἐκεῖ-
νον μεθύειν τῷ μεγέθει τῶν πεπραγμένων καὶ πολλὰ τοιαῦτα ὄνειρο-
πολεῖν ἐν τῇ γνώμῃ, τὴν τ' ἐρημίαν τῶν κωλυσάντων ὀρῶντα καὶ τοῖς πεπραγμένοις ἐπηρόμενον, οὐ μέντοι γε μὰ Δί' οὕτω προαιρεῖσθαι πρῶττειν ὥστε τοὺς ἀνοητοτάτους τῶν παρ' ἡμῖν εἰδέναί τί μέλλει ποιεῖν ἐκεῖνος· ἀνοητότατοι γάρ εἰσιν οἱ λογοποιοῦντες.

50 Ἄλλ' ἂν ἀφέντες ταῦτ' ἐκεῖν' εἰδῶμεν ὅτι ἐχθρὸς ἄνθρωπος καὶ τὰ ἡμέτερόν ἡμᾶς ἀποστερεῖ, καὶ χρόνον πολὺν ἔβρισκεν, καὶ ἅπανθ' ὅσα πόποτ' ἠλπίσαμεν τινα πράξειν ὑπὲρ ἡμῶν καθ' ἡμῶν εὗρηται, καὶ τὰ λοιπὰ ἐν αὐτοῖς ἡμῖν ἐστίν, κἂν μὴ νῦν ἐθέλωμεν ἐκεῖ πολεμεῖν αὐτῷ, ἐνθάδ' ἴσως ἀναγκασόμεθα τοῦτο ποιεῖν, ἂν ταῦτ' εἰδῶμεν, καὶ τὰ δέοντ' ἐσόμεθα ἐγνωκότες καὶ λόγων ματαίων ἀπηλλαγμένοι· οὐ γὰρ ἅττα ποτ' ἔσται δεῖ σκοπεῖν, ἀλλ' ὅτι φάῦλα, ἂν μὴ προσέχητε τοῖς πράγματι τὸν νοῦν καὶ τὰ προσήκοντα ποιεῖν ἐθέλητε, εὖ εἰδέναί.

Ὡστόσο ἐμεῖς περιδιαβάζομε καὶ συζητοῦμε· ἄλλοι λένε ὅτι ὁ 48
Φίλιππος σχεδιάζει νὰ καταλύσῃ μαζί με τοὺς Λακεδαιμονίους τὴν
ἡγεμονία τῶν Θηβαίων καὶ ὅτι προσπαθεῖ νὰ διαλύσῃ τοὺς συμμά-
χους· ἄλλοι πῶς ἔστειλε πρέσβεις στὸ βασιλιά τῆς Περσίας· ἄλλοι πάλι
ὅτι ὀχυρώνει πόλεις στὴν Ἰλλυρία καὶ ὅτι ἄλλο σκαρώσομε με τὴ
φαντασία μας, τριγυρνᾶμε καὶ τὸ διαλαλοῦμε. Νὰ ποιά εἶναι, μὰ
τοὺς θεοὺς, ἡ δική μου ἢ γνώμη, Ἀθηναῖοι πολῖτες: Ὁ Φίλιππος 49
μεθυσμένος ἀπὸ τὰ κατορθώματά του πλάθει πολλὰ τέτοια ὕνεира
με τὴ φαντασία του· βλέπει πῶς δὲν εἶναι κανεὶς νὰ τὸν ἐμποδίσῃ
καὶ ἔχει πάρει ἀέρα με ὅσα ὡς τώρα κατάφερε. Ὡστόσο, μὰ τὸ
Δία, δὲν ἔχει σκοπὸ νὰ ἐνεργήσῃ με τέτοιο τρόπο, πού νὰ ξέρου
καὶ οἱ πιὸ ἀνόητοι ἀπὸ μᾶς αὐτὸ πού θὰ κάνῃ ἐκεῖνος. Πραγματικά
εἶναι πολὺ ἀνόητοι αὐτοὶ πού σκαρώνουν εἰδήσεις.

Ἄς τὰ ἀφήσουμε λοιπὸν κατὰ μέρος αὐτὰ καὶ ἄς καταλάβουμε 50
πῶς ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶναι ἐχθρὸς μας· θέλει νὰ μᾶς πάρῃ ὅ,τι ἀνήκει
σὲ μᾶς καὶ εἶναι πολὺς καιρὸς πού μᾶς ταπεινώνει. Ἄς παραδεχτοῦμε
ὅτι ποτὲ δὲ μᾶς βγήκε σὲ καλὸ, ὅταν στηριχτήκαμε σὲ κάποιον ἄλλο
μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἐνεργήσῃ γιὰ χάρη μας· ἔτσι καὶ τώρα : ἡ εὐθύνη
γιὰ ὅ,τι θὰ γίνῃ ἀπὸ δῶ καὶ πέρα πέφτει σὲ μᾶς· κι ἂν δὲν τὸν πολεμή-
σουμε τώρα στὴ χώρα του με δική μας πρωτοβουλία, μπορεῖ κάποτε
νὰ ἀναγκαστοῦμε νὰ πολεμήσουμε ἐδῶ. Ἄς τὰ καταλάβουμε λοιπὸν
αὐτά. Τότε καὶ ἡ ἀπόφασή μας θὰ εἶναι ἐκείνη πού πρέπει καὶ θὰ γλι-
τώσουμε ἀπὸ τὰ κούφια λόγια. Δὲν ἔχει σημασία ἂν θὰ γίνῃ τοῦτο
ἢ ἐκεῖνο· ὅ,τι καὶ νὰ γίνῃ — πρέπει νὰ τὸ καταλάβουμε — θὰ εἶναι
ἄσχημο, ἂν δὲν παρακολουθῆτε ἀγρυπνα τὴν κατάσταση καὶ δὲν κά-
νετε πρόθυμα τὸ χρέος σας.

51 Ἐγὼ μὲν οὖν οὐτ' ἄλλοτε πώποτε πρὸς χάριν εἰλόμην λέγειν
ὅτι ἂν μὴ καὶ συνοίσειν ὑμῖν πεπεισμένος ὦ, νῦν θ' ἂ γιγνώσκω,
πάνθ' ἀπλῶς οὐδὲν ὑποστειλάμενος, πεπαρῶησάσμαι. Ἐβουλόμην δ'
ἂν, ὥσπερ ὅτι ὑμῖν συμφέρει τὰ βέλτιστ' ἀκούειν οἶδα, οὕτως εἰδέ-
ναι συνοῖσον καὶ τῷ τὰ βέλτιστ' εἰπόντι· πολλῶ γὰρ ἂν ἥδιον εἶχον.
Νῦν δ' ἐπ' ἀδήλοις οὔσι τοῖς ἀπὸ τούτων ἐμαντῶ γενησομένοις, ὅμως
ἐπὶ τῷ συνοίσειν ὑμῖν, ἂν πράξετε, ταῦτα πεπεισθαι λέγειν αἰροῦμαι.
Νικῶν δ' ὅτι πᾶσιν μέλλει συνοίσειν.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ
Τὰ συναισθήματα
τοῦ Δημοσθένη
ἀπέναντι τοῦ
Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ.

Ὅσο γιὰ μένα, ποτέ μου δὲ θέλησα νὰ σᾶς προ- 51
τείνω κάτι μὲ τὸ σκοπὸ νὰ γίνω εὐχάριστος,
χωρὶς νὰ εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ εἶναι χρήσιμο γιὰ
σᾶς. Ἔτσι καὶ τώρα: χωρὶς νὰ κρύψω τίποτε,
εἶπα μὲ ὅλο τὸ θάρρος αὐτὰ πού πιστεύω. Εἶμαι
βέβαιος ὅτι σᾶς συμφέρει νὰ ἀκοῦτε τὶς καλύτερες συμβουλές· πολὺ
θὰ ἤθελα νὰ ξέρω μὲ τὴν ἴδια βεβαιότητα ὅτι αὐτὲς θὰ ὠφελήσουν κι
ἐκεῖνον πού τις ἔδωσε· τότε θὰ αἰσθανόμουν πολὺ πιὸ εὐχάριστα.
Τώρα βέβαια εἶναι ἄγνωστο ποιὸ ἀποτέλεσμα θὰ ἔχουν γιὰ μένα
προσωπικὰ οἱ προτάσεις μου· μὲ τὴν πεποίθησιν ὅμως ὅτι θὰ εἶναι
χρήσιμες γιὰ σᾶς, ἂν τις υἱοθετήσετε, ἀποφάσισα νὰ τις ὑποβάλλω.
Εὐχομαι στὴν ἀπόφασή σας νὰ νικήσῃ ἡ γνώμη πού θὰ φέρῃ σὲ
δλους καλὸ.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΙΟ

Το παρόν έγγραφο αποτελεί μέρος του προγράμματος των εργασιών που υλοποιούνται στο πλαίσιο της έρευνας σχετικά με την ανάπτυξη της παιδαγωγικής και της διδακτικής στην Ελλάδα. Η έρευνα αυτή στοχεύει στην κατανόηση των εκπαιδευτικών πρακτικών και στην ανάπτυξη νέων μεθόδων διδασκαλίας που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας.

Το παρόν έγγραφο περιλαμβάνει τα αποτελέσματα της έρευνας και τις προτάσεις που προκύπτουν από αυτήν. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη βοήθεια της ομάδας εργασίας που συγκροτήθηκε για τον σκοπό αυτόν. Η ομάδα αυτή αποτελείται από εκπαιδευτικούς, ερευνητές και φοιτητές που έχουν εμπειρία στην εκπαίδευση και στην έρευνα.

Το παρόν έγγραφο αποτελεί μέρος του προγράμματος των εργασιών που υλοποιούνται στο πλαίσιο της έρευνας σχετικά με την ανάπτυξη της παιδαγωγικής και της διδακτικής στην Ελλάδα. Η έρευνα αυτή στοχεύει στην κατανόηση των εκπαιδευτικών πρακτικών και στην ανάπτυξη νέων μεθόδων διδασκαλίας που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας.

Το παρόν έγγραφο περιλαμβάνει τα αποτελέσματα της έρευνας και τις προτάσεις που προκύπτουν από αυτήν. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη βοήθεια της ομάδας εργασίας που συγκροτήθηκε για τον σκοπό αυτόν. Η ομάδα αυτή αποτελείται από εκπαιδευτικούς, ερευνητές και φοιτητές που έχουν εμπειρία στην εκπαίδευση και στην έρευνα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟΝ Α΄ ΦΙΛΙΠΠΙΚΟ

- σελ. 17 **Ἀμφίπολη**. Παλιά ἀποικία τῶν Ἀθηναίων στις ἐκβολές τοῦ Στρυμόνα.
- » 17 **Πύδνα**. Πάνω ἀπὸ τὸ Θερμαϊκὸ κόλπο. Ἐκεῖ τὸ 168 π.Χ. ὁ Ρωμαῖος ὑπάτος Αἰμίλιος Παῦλος ἐνίκησε τὸ βασιλιά τῆς Μακεδονίας Περσέα καὶ κυρίεψε τὴ Μακεδονία.
- » 17 **Ποτειδαία**. Στὴ Χαλκιδική, στὸν ἰσθμὸ πού συνδέει τὴ χερσόνησο Παλλήνη μὲ τὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας. Ἦταν ἀποικία τῶν Κορινθίων, ἀλλὰ ἀνῆκε στὴν Ἀθηναϊκὴ συμμαχία.
- » 18 **Μεθώνη**. Στις ἐκβολές τοῦ Ἀλιάκμονα.
- » 18 **Παγασές**. Στὸ βάθος τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου, ἦταν τὸ ἐπίνειο τῶν Φερῶν.
- » 18 **Χαριδήμος**. Ἀρχηγὸς μισθοφόρων ἀπὸ τὸν Ὀρεό. Οἱ ὑπηρεσίες του στάθηκαν τόσο πολυτίμες στοὺς Ἀθηναίους, πὺ τοῦ ἔδωσαν τὸ δικαίωμα τοῦ Ἀθηναίου πολίτη καὶ τὸν ἔκαναν στρατηγό.

Α΄ ΦΙΛΙΠΠΙΚΟΣ

1. **συνέλευση**. Ἡ συνέλευση τοῦ λαοῦ ἄρχιζε μὲ θρησκευτικὴ τελετή· ἔπειτα ὁ πρόεδρος παρουσίαζε τὰ θέματα τῆς ἡμέρας καὶ ὁ κήρυκας ρωτοῦσε ποὺς θέλει νὰ πάρῃ τὸ λόγο. Συνήθως μιλοῦσαν πρῶτα οἱ ἠλικιωμένοι.
3. **τοῦ πολέμου**. Τὸ 383 οἱ Λακεδαιμόνιοι κυρίεψαν τὴν Καδμεία, τὴν ἀκρόπολη τῶν Θηβῶν, παραβιάζοντας ἔτσι τὴν αὐτονομία τῶν ἐλληνικῶν πόλεων. Οἱ Ἀθηναῖοι τὸ 378 σχημάτισαν τὴ δευτέρη Ἀθηναϊκὴ συμμαχία, γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴ Σπάρτη νὰ κυριαρχήσῃ στὴν Ἑλλάδα.
4. **ὄχυρωμένες πόλεις**. Αὐτὲς πὺ ἀναφέρει πιὸ κάτω: τὴν Πύδνα, τὴν Ποτειδαία, τὴ Μεθώνη.
4. **πολλοὶ λαοί**. Θεσσαλοί, Παίονες, Ἰλλυριοὶ καὶ ἄλλες φυλὲς τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης.

- 11. Πέθανε.** Τὸ φθινόπωρο τοῦ 352 π.Χ. ὁ Φίλιππος ἀρρώστησε στὴ Θράκη καὶ κυκλοφόρησε ἡ εἶδηση ὅτι πέθανε.
- 12. Ἀμφίπολη.** Ὁ Φίλιππος τὸ 357 τὴ βρῆκε ἀφύλακτη καὶ τὴν πολιορκήσε. Γιὰ νὰ μὴ στείλουν οἱ Ἀθηναῖοι βοήθεια, τοὺς ἔγραψε πὼς ἀναγνωρίζει τὰ κυριαρχικά τους δικαιώματα καί, ὅταν θὰ τὴν κυριέψῃ, θὰ τοὺς τὴν παραχωρήσῃ ἢ ὅλη ἀντιστάθηκε μόνη της, ἀλλὰ παραδόθηκε τὴν ἴδια χρονιά.
- 16. ἵππικό.** Κανονικά οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν 1000 ἵππεῖς.
- 17. Θερμοπύλες.** Στις ἀρχές τοῦ 352 π.Χ. μετὰ τὴν ἐκστρατεία ποῦ ἔκανε στὴ Θεσσαλία (βλέπε Εἰσαγωγή).
- 17. Χερσόνησο.** Στὴν ἐκστρατεία του στὴ Θράκη ὁ Φίλιππος προχώρησε ὡς τὴ Χερσόνησο τῆς Καλλιπόλης.
- 17. Ὀλυνθο.** Τὸ 352 γυρίζοντας ἀπὸ τὴ Θράκη ὁ Φίλιππος ἔκανε στρατιωτικὴ ἐπίδειξη στὴν Ὀλυνθο.
- 17. Εὐβοία.** Τὸ 357 οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν μιὰ δύναμη στὴν Εὐβοία μὲ τὸ στρατηγὸ Τιμόθεο (βλέπε Εἰσαγωγή).
- 17. Ἀλιάρτο.** Στὴ Βοιωτία. Ἐκεῖ οἱ Θηβαῖοι μὲ τὴ βοήθεια τῶν Ἀθηναίων νίκησαν τὸ Λύσανδρο στὰ 395 π.Χ.
- 18. τὰ μηνᾶνε.** Δὲν εἶχε ὀργανωθῆ ἀκόμα φιλομακεδονικὸ κόμμα στὴν Ἀθήνα, ὥστόσο ὑπῆρχαν ὀρισμένα πρόσωπα ποῦ τὰ χρησιμοποιοῦσε ὁ Φίλιππος γιὰ μυστικούς πράκτορες.
- 22. εὐκίνητες τριήρεις.** Πολεμικὰ πλοῖα ποῦ εἶχαν μόνον κωπηλάτες καὶ ναῦτες καὶ χρησίμευαν γιὰ νὰ προστατεύουν τὰ μεταγωγικὰ ποῦ μετέφεραν τοὺς ὀπλίτες καὶ τοὺς ἵππεῖς.
- 22. ναυτικό.** Ἀπὸ τὸ 354 κι ἔπειτα ὁ Φίλιππος εἶχε στολίσκο ἀπὸ ἐλαφρὰ ὀπλισμένα πειρατικὰ πλοῖα.
- 24. Κόρινθο.** Στὸν Κορινθιακὸ πόλεμο (394 - 387). Τότε ὁ Ἴφικράτης μὲ μιὰ δύναμη ἀπὸ ἐλαφρὰ ὀπλισμένους πελταστὲς κατὰστρεψε ἓνα σπαρτιατικὸ τάγμα.
- 24. Χαβρίας.** Ἀρχηγὸς τῶν μισθοφόρων ποῦ διαδέχτηκε τὸν Ἴφικράτη. Νίκησε τὸ σπαρτιατικὸ στόλο στὴ Νάξο· πέθανε τὸ 357 στὴν πολιορκία τῆς Χίου.
- 24. Ἀρτάβαζο.** Στὸ Συμμαχικὸ πόλεμο (356) ὁ στρατηγὸς Χάρης, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν πληρωμὴ τῶν μισθοφόρων του, βοήθησε τὸν ἐπαναστατημένο σατράπη Ἀρτάβαζο καὶ νίκησε τὰ στρατεύματα τοῦ βασιλιᾶ τῆς Περσίας.

- 26. όρίσατε.** Τά πιό πολλά άπό τά πολιτικά άξιώματα στην 'Αθήνα ήταν κληρωτά· αντίθετα οί στρατιωτικοί άρχοντες όρίζονταν με φανερή ψηφοφορία.
- 26. ταξιάρχους.** Οί δέκα ταξίαρχοι — ένας για κάθε φυλή — μαζί με τούς δέκα στρατηγούς είχαν τή διοίκηση του πεζικού.
- 26. φυλάρχους.** 'Αξιωματικοί του ίππικού, ένας για κάθε φυλή.
- 26. ίππάρχους.** 'Επικεφαλής του ίππικού ήταν δυό ίππαρχοι.
- 26. έπιμελητές των θυσιών.** 'Επόπτες στις θυσίες που γίνονταν στις μεγάλες έορτές, στα Διονύσια, στα Παναθήναια, στα 'Ελευσίαια.
- 26. πήλινα.** Παιχνίδια όπως τά σημερινά μολυβένια στρατιωτάκια. "Όπως αυτά δέν είχαν άλλο σκοπό παρά να πουληθοῦν στην αγορά, έτσι και τούς στρατηγούς δέν τούς διάλεγαν για να πολεμήσουν, αλλά για να κάνουν μ' αυτούς επίδειξη στις δημόσιες τελετές.
- 27. Μενέλαο.** Μακεδόνας άρχηγός που ήταν στην ύπηρεσία των 'Αθηναίων.
- 28. τάλαντα.** 'Εννοεί άσημένια τάλαντα. Κάθε τάλαντο είχε 60 μνές. Κάθε μνά 100 δραχμές και κάθε δραχμή 6 όβολούς.
- 29. άρκετό έφόδιο.** Κανονικά ό στρατιώτης έπαιρνε διπλάσιο μισθό από αυτόν που προτείνει τώρα ό Δημοσθένης, και ό άνειδίκευτος εργάτης έπαιρνε τρεις ή τέσσερεις όβολούς την ήμέρα.
- 34. Λήμνο.** Στο Θρακικό πέλαγος, κάτω από τή Σαμοθράκη.
- 34. 'Ιμβρο.** 'Ανατολικά τής Λήμνου, άνήκε όπως και ή Λήμνος στους 'Αθηναίους. Οί κάτοικοι στα νησιά αυτά είχαν τά ίδια δικαιώματα με τούς 'Αθηναίους πολίτες. Οί έπιδρομές του μακεδονικού στόλου, που αναφέρει τό κείμενο, έγιναν τήν άνοιξη του 353.
- 34. Γεραιστό.** 'Ακρωτήρι στο νότιο άκρο τής Εύβοιας, κοντά στην Κάρυστο. Τώρα λέγεται Μαντηλού.
- 34. ιερό πλοίο.** 'Η Πάραλος. Πλέοντας στη Δήλο με τούς έπίσημους αντιπρόσωπους τής πόλης — τούς θεωρούς — ή Πάραλος πέρασε από τό Μαραθώνα για να θυσιάση τό πλήρωμα στο ναό του 'Απόλλωνα.
- 36. γυμνασιάρχος.** Είχε τήν υποχρέωση να αναλάβη τά έξοδα για να ασκηθοῦν και να συντηρηθοῦν οί άγωνιστές τής λαμπαδηδρομίας, όπως αναλάβαινε ό χορηγός τά έξοδα που άπαιτούσε ή συμμετοχή

τοῦ χοροῦ στοῦ ἀνάβασμα μιᾶς τραγωδίας, ἐνὸς σατυρικοῦ δράματος καὶ ὅπου ἄλλοῦ.

- 36. τριηράρχους.** Οἱ Ἀθηναῖοι ποὺ ἀναλάβαιναν τὴν ὑποχρέωση νὰ ἐπανδρώσουν καὶ νὰ συντηρήσουν μὲ δικά τους ἔξοδα ἓνα πλοῖο γιὰ τὸ στόλο λέγονταν τριήραρχοι. Ἡ τριηραρχία ἦταν ἡ πιὸ δαπανηρὴ ἀπὸ τὶς δημόσιες ὑπηρεσίες (λειτουργίες)* κανονικὰ ἐπιβαλλόταν γιὰ ἓνα χρόνο.
- 36. ἀντιδόσεις.** Ἄν ὁ πολίτης ποὺ ὀριζόταν νὰ ἀναλάβῃ μιὰ ἀπὸ τὶς «λειτουργίες» ἔβρισκε ὅτι μέσα στὴ φυλὴ του ἦταν κανένας ἄλλος πιὸ πλούσιος, εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ τὸν καλέσῃ σὲ δίκῃ· ἐκεῖνος τότε ἔπρεπε νὰ ἀναλάβῃ τὴ λειτουργία ἢ νὰ ἀνταλλάξῃ τὴν περιουσία του μὲ τὸν ἀντίδικο. Ἡ δίκῃ αὐτὴ λεγόταν «ἀντίδοσις».
- 36. μετοίκους.** Μέτοικοι λέγονταν οἱ ξένοι ἔμποροι καὶ ἐπιχειρηματίες ποὺ δὲν εἶχαν πολιτικὰ δικαιώματα καὶ πλήρωναν εἰδικὸ φόρο, τὸ «μετοίκιον».
- 36. ἀπελεύθερους.** Οἱ Ἀθηναῖοι πολλὰς φορὲς στὴ διαθήκη τους ἐλευθέρωναν ὀρισμένους ἀπὸ τοὺς δούλους τους. Ἀλλὰ καὶ ἡ πολιτεία ἐλευθέρωνε τοὺς δούλους ποὺ εἶχαν προσφέρει ἐξαιρετικὰς ὑπηρεσίες. Ὁ δοῦλος, ὅταν γινόταν ἐλεύθερος, ἀνῆκε στὴν τάξῃ τῶν μετοίκων καὶ εἶχε γιὰ προστάτη τὸν παλιό του κύριο.
- 37. γράμμα τοῦ Φιλίππου.** Ὁ Φίλιππος εἶχε στείλῃ γράμμα στοῦ λαοῦ τῆς Εὐβοίας καὶ τοῦ ἔλεγε νὰ μὴ στηρίζεται στὴν Ἀθηναϊκὴ συμμαχία ποὺ δὲν εἶναι ἄξια νὰ τὸν προστατέψῃ.
- 47. πειρατῆ.** Οἱ πειρατὲς αἰχμαλώτιζαν ἀνθρώπους καὶ τοὺς πουλοῦσαν γιὰ δούλους ἢ ἄρπαζαν δούλους καὶ τοὺς πουλοῦσαν γιὰ λογαριασμό τους.

ΤΡΙΤΟΣ ΦΙΛΙΠΠΙΚΟΣ

Επιγραφή 1000

Επιγραφή 1001

Επιγραφή 1002

Επιγραφή 1003

Επιγραφή 1004

Επιγραφή 1005

Επιγραφή 1006

Επιγραφή 1007

Επιγραφή 1008

Επιγραφή 1009

Επιγραφή 1010

Επιγραφή 1011

Επιγραφή 1012

Επιγραφή 1013

Επιγραφή 1014

Επιγραφή 1015

Επιγραφή 1016

Επιγραφή 1017

Επιγραφή 1018

Επιγραφή 1019

Επιγραφή 1020

Επιγραφή 1021

Επιγραφή 1022

Επιγραφή 1023

Επιγραφή 1024

Επιγραφή 1025

Επιγραφή 1026

Επιγραφή 1027

Επιγραφή 1028

Επιγραφή 1029

Επιγραφή 1030

Επιγραφή 1031

Επιγραφή 1032

Επιγραφή 1033

Επιγραφή 1034

Επιγραφή 1035

Επιγραφή 1036

Επιγραφή 1037

Επιγραφή 1038

Επιγραφή 1039

Επιγραφή 1040

Επιγραφή 1041

Επιγραφή 1042

Επιγραφή 1043

Επιγραφή 1044

Επιγραφή 1045

Επιγραφή 1046

Επιγραφή 1047

Επιγραφή 1048

Επιγραφή 1049

Επιγραφή 1050

Επιγραφή 1051

Επιγραφή 1052

Επιγραφή 1053

Επιγραφή 1054

Επιγραφή 1055

Επιγραφή 1056

Επιγραφή 1057

Επιγραφή 1058

Επιγραφή 1059

Επιγραφή 1060

Επιγραφή 1061

Επιγραφή 1062

Επιγραφή 1063

Επιγραφή 1064

Επιγραφή 1065

Επιγραφή 1066

Επιγραφή 1067

Επιγραφή 1068

Επιγραφή 1069

Επιγραφή 1070

Επιγραφή 1071

Επιγραφή 1072

Επιγραφή 1073

Επιγραφή 1074

Επιγραφή 1075

Επιγραφή 1076

Επιγραφή 1077

Επιγραφή 1078

Επιγραφή 1079

Επιγραφή 1080

Επιγραφή 1081

Επιγραφή 1082

Επιγραφή 1083

Επιγραφή 1084

Επιγραφή 1085

Επιγραφή 1086

Επιγραφή 1087

Επιγραφή 1088

Επιγραφή 1089

Επιγραφή 1090

Επιγραφή 1091

Επιγραφή 1092

Επιγραφή 1093

Επιγραφή 1094

Επιγραφή 1095

Επιγραφή 1096

Επιγραφή 1097

Επιγραφή 1098

Επιγραφή 1099

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟΝ ΤΡΙΤΟ ΦΙΛΙΠΠΙΚΟ

Πέντε χρόνια μετά την ειρήνη του Φιλοκράτη, τὸ Μάιο τοῦ 341 π.Χ., ἡ συνέλευση τοῦ λαοῦ στὴν Ἀθήνα συνήλθε, γιὰ νὰ συζητήσῃ τὸ αἶτημα τοῦ στρατηγοῦ Διοπείθῃ: εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ περισσότερα χρήματα καὶ ἄλλα ἐφόδια. Τὸν εἶχαν στείλει ἐπικεφαλῆς μιᾶς κληρουχίας, γιὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὴ Χερσόνησο τῆς Καλλιπόλης· ἡ θέση αὐτή, ὅπως καὶ ὁλόκληρη ἡ περιοχὴ τοῦ Ἑλλησπόντου, εἶχε μεγάλη σημασία γιὰ τοὺς Ἀθηναίους, ποὺ ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ εἰσάγουν τὸ στάρι ἀπὸ τὸν Εὐξεινο.

Τὸ περιστατικὸ αὐτὸ δίνει στὸ Δημοσθένη τὴν ἀφορμὴ νὰ ἀνέβῃ στὸ βῆμα. Κύριο θέμα του εἶναι νὰ παρουσιάσῃ στοὺς Ἀθηναίους τὸ σοβαρὸ κίνδυνο ποὺ δημιουργήσαν στὸ διάστημα τῆς εἰρήνης οἱ καινούριες ἐπιτυχίες τοῦ Φιλίππου. Δὲν κινδυνεύει μόνον ἡ Χερσόνησος καὶ ὁ Βόσπορος· ὁ Φίλιππος σὲ πολλὰς πόλεις, καὶ μάλιστα γειτονικές, ἐπεμβαίνει καὶ ρυθμίζει τὴν πολιτικὴ κατάστασιν· οἱ ἄνθρωποι του καταλύουν τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα καὶ γίνονται τύραννοι· εἶναι βέβαιο πὼς δὲ θὰ σταματήσῃ, ἂν δὲν ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα ὁλόκληρη· ἡ φιλοδοξία του δὲν ἔχει ὄρια.

Ἐνας τρόπος ὑπάρχει, γιὰ νὰ σωθοῦν οἱ ἑλληνικὲς πόλεις καὶ οἱ δημοκρατικὲς τους ἐλευθερίες: νὰ μονιάσουν μεταξύ τους καὶ νὰ ἀγωνιστοῦν ἐνωμένες. Καὶ ἡ πρωτοβουλία γιὰ τὸν πανελλήνιο αὐτὸ συνασπισμὸ ἀνήκει στοὺς Ἀθηναίους. Αὐτοὶ ποὺ ἑκατὸ χρόνια τώρα εἶναι οἱ πρόμαχοι τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, δὲν ἔχουν δικαίωμα νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὴν τιμὴ αὐτή· μπορεῖ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες νὰ γονατίζουν ἕνας ἕνας καὶ νὰ παραδίνωνται· ἐκεῖνοι θὰ ἀγωνιστοῦν ὡς τὸ τέλος, ἄς εἶναι καὶ μόνοι.

Ἡ ἱστορικὴ στιγμή εἶναι τέτοια, ποὺ ὁ Δημοσθένης δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ κοντοκρατήσῃ τὸ πάθος του γιὰ τὴν ἐλευθερία, ὅπως ἔκανε πρὶν ἀπὸ πέντε χρόνια, ποὺ πρότεινε νὰ σταματήσουν τὸ Φίλιππο κλεινόντας εἰρήνη μαζί του.

Τώρα ἡ περηφάνια του γιὰ τὴν πόλιν καὶ τὴν ἱστορία της, ἡ πίκρα του γιὰ τοὺς Ἕλληνες τῆς ἐποχῆς του ποὺ ἔχασαν τὴν ἠθικὴ τους εὐαισθησία, ὅλος ὁ πλοῦτος τῆς ψυχῆς του ποὺ λάτρεψε τὴν Ἀθήνα τοῦ Περικλῆ, ἐκφράζεται σ' αὐτό του τὸ λόγο μὲ τὸν πιὸ ἀβίαστο καὶ

τὸν πιὸ δυνατὸ τρόπο. Καὶ στάθηκε γόνιμος σὲ ἀποτελέσματα ὁ Τρίτος Φιλιππικός: στὴν Εὐβοία ἔπεσαν οἱ τύραννοι· τὸ Βυζάντιο προσχώρησε στὴ συμμαχία τῶν Ἀθηναίων· ἓνα χρόνο ἀργότερα πολλὰ κράτη στὴν κεντρικὴ Ἑλλάδα μὲ τὴν Ἀθήνα ἐπικεφαλῆς ἐνώθηκαν καὶ σχημάτισαν μιὰ συμμαχία ποῦ ἀκύρωσε τὴν εἰρήνην τοῦ Φιλοκράτη.

Γ' ΦΙΛΙΠΠΙΚΟΣ

Πολλῶν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, λόγων γιγνομένων ὀλίγου δεῖν καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν περὶ ὧν Φίλιππος, ἀφ' οὗ τὴν εἰρήνην ἐποίησατο, οὐ μόνον ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἀδικεῖ, καὶ πάντων οἶδ' ὅτι φησάντων γ' ἂν, εἰ καὶ μὴ ποιούσι τοῦτο, καὶ λέγειν δεῖν καὶ πράττειν ὅπως ἐκεῖνος παύσεται τῆς ὕβρεως καὶ δίκην δώσει, εἰς τοῦθ' ὑπηγμένα πάντα τὰ πράγματα καὶ προειμέν' ὁρῶ ὥστε δέδοικα μὴ βλάσφημον μὲν εἰπεῖν, ἀληθὲς δ' ἦ· εἰ καὶ λέγειν ἅπαντες ἐβούλονθ' οἱ παριόντες καὶ χειροτονεῖν ὑμεῖς ἐξ ὧν ὡς φαυλότατ' ἔμελλε τὰ πράγμαθ' ἔξαι, οὐκ ἂν ἠγοῦμαι δύνασθαι χεῖρον ἢ νῦν ² διατεθῆναι. Πολλὰ μὲν οὖν ἴσως ἐστὶν τὰ αἷτια τούτων, καὶ οὐ παρ' ἓν οὐδὲ δύο εἰς τοῦτο τὰ πράγματ' ἀφίκται· μάλιστα δ', ἅνπερ ἐξετάζητ' ὀρθῶς, εὐρήσετε διὰ τοὺς χαρίζεσθαι μᾶλλον ἢ τὰ βέλτιστα λέγειν προαιρουμένους· ὧν τινὲς μὲν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐν οἷς εὐδοκιμοῦσιν αὐτοὶ καὶ δύνανται, ταῦτα φυλάττοντες οὐδεμίαν περὶ τῶν μελλόντων πρόνοιαν ἔχουσιν, οὐκ οὖν οὐδ' ὑμᾶς οἴονται δεῖν ἔχειν· ἔτεροι δέ, τοὺς ἐπὶ τοῖς πράγμασιν ὄντας αἰτιώμενοι καὶ διαβάλλοντες, οὐδὲν ἄλλο ποιούσιν ἢ ὅπως ἡ πόλις αὐτὴ παρ' αὐτῆς δίκην λήφεται καὶ περὶ τοῦτ' ἔσται, Φιλίππῳ δ' ἐξέσται καὶ λέγειν καὶ πράττειν ὅ τι βούλεται. Αἱ δὲ τοιαῦται πολιτεῖαι συνήθεις μὲν εἰσιν ὑμῖν, αἷτια δὲ τῶν κακῶν.

ΤΡΙΤΟΣ ΦΙΛΙΠΠΙΚΟΣ

Ἀθηναῖοι πολῖτες,

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

**Ὁ Φίλιππος πα-
ραβιάζει τὴν εἰ-
ρήνην καὶ μένει
ἀτιμώρητος.**

Πολὺς λόγος γίνεται, θὰ ἔλεγα σὲ κάθε συνέλευ-
ση, γύρω ἀπὸ τὶς παρανομίες τοῦ Φιλίππου, ἀπὸ
τότε ποὺ ἔκλεισε τὴν εἰρήνην· παρανομίες ἀπέναν-
τί σας καὶ ἀπέναντι στοὺς ἄλλους Ἕλληνας. Καὶ
οἱ ὁμιλητὲς ὁμόφωνα, εἶμαι βέβαιος, θὰ δῆλωναν

— καὶ ἂς μὴν κάνουν στὴν πράξη τίποτε — πῶς τὰ λόγια καὶ τὰ ἔργα
μας ἓνα σκοπὸ πρέπει νὰ ἔχουν: νὰ σταματήσουμε καὶ νὰ τιμωρή-
σουμε τὴν αὐθάδειά του. Ὡστόσο τὰ ζητήματά μας τὰ βλέπω τόσο
πολὺ παραμελημένα καὶ προδομένα, ποὺ φοβᾶμαι πῶς θὰ πῶ λόγιο
βαρὺ ὅμως ἀληθινό: καὶ ἂν ἀκόμα οἱ ῥήτορες ἐπρότειναν κι ἐσεῖς ἀπο-
φασίζατε τὰ πιὸ βλαβερὰ μέτρα, ἢ κατάστασις δὲ θὰ μπορούσε νὰ
εἶναι χειρότερη ἀπὸ αὐτὴ ποὺ εἶναι σήμερα.

**Ποιοὶ εὐθύνονται
γιὰ τὴν κατάστα-
ση.**

Τὰ αἷτια εἶναι βέβαια πολλὰ· οὔτε ἓνα οὔτε δυὸ 2
περιστατικὰ ἐξηγοῦν πῶς φτάσαμε ὡς ἐδῶ·
ὅμως προσεκτικὴ μελέτη θὰ μᾶς ὀδηγήσῃ στὸ

συμπέρασμα ὅτι πάνω ἀπὸ ὅλα εὐθύνονται ἐκεῖνοι ποὺ προτιμοῦν νὰ
γίνωνται εὐχάριστοι παρὰ νὰ δίνουν τὶς πιὸ καλὰ συμβουλές. Ἀνά-
μεσα σ' αὐτούς, Ἀθηναῖοι πολῖτες, ὀρισμένοι θέλουν νὰ συνεχίζεται
μὴν κατάστασις ποὺ τοὺς ἐξασφαλίζει τὴ δημοτικότητα καὶ τὴν πολι-
τικὴ δύναμις καὶ δὲ στοχάζονται τὶς συνέπειες· φαντάζονται λοιπὸν
πῶς κι ἐσεῖς δὲ χρειάζεται νὰ τὶς ἀναλογίζεστε. Ἄλλοι πάλι κατα-
κρίνουν καὶ συκοφαντοῦν ἐκείνους ποὺ εἶναι στὴν ἐξουσία· ἔτσι ὅμως
δὲν κατορθώνουν παρὰ νὰ τιμωρῇ ἢ πόλῃ τὸν ἑαυτὸ της καὶ αὐτὴ νὰ
εἶναι ἡ ἀσχολία της· ὁ Φίλιππος στὸ μεταξύ εἶναι ἐλεύθερος νὰ λήθῃ
καὶ νὰ κἀνῃ ὅ,τι θέλει. Ἡ πολιτικὴ αὐτὴ ἔχει γίνῃ συνήθεια σὲ
σᾶς καὶ ἐδῶ βρίσκεται ἡ αἰτία ποὺ δημιουργεῖ τὰ δεινά μας.

- 3 Ἀξιῶ δ', ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἂν τι τῶν ἀληθῶν μετὰ παρῶ-
 σίας λέγω, μηδεμίαν μοι διὰ τοῦτο παρ' ὑμῶν ὀργὴν γενέσθαι. Σκο-
 πεῖτε γὰρ ὡδί ὑμεῖς τὴν παρῶσιαν ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων οὕτω κοι-
 νὴν οἴεσθε δεῖν εἶναι πᾶσι τοῖς ἐν τῇ πόλει, ὥστε καὶ τοῖς ξένους
 καὶ τοῖς δούλοις αὐτῆς μεταδεδώκατε, καὶ πολλοὺς ἂν τις οἰκέτας
 ἴδοι παρ' ὑμῖν μετὰ πλείονος ἐξουσίας ὅτι βούλονται λέγοντας ἢ
 πολίτας ἐν ἐνιαῖς τῶν ἄλλων πόλεων· ἐκ δὲ τοῦ συμβουλεύειν παντά-
 4 πασιν ἐξεληλάκατε. Εἴθ' ὑμῖν συμβέβηκεν ἐκ τούτου ἐν μὲν ταῖς
 ἐκκλησίαις τρυφᾶν καὶ κολακεύεσθαι πάντα πρὸς ἡδονὴν ἀκούουσι,
 ἐν δὲ τοῖς πράγμασι καὶ τοῖς γιγνομένοις περὶ τῶν ἐσχάτων ἤδη κιν-
 δυνεύειν. Εἰ μὲν οὖν καὶ νῦν οὕτω διάκεισθε, οὐκ ἔχω τί λέγω· εἰ
 δ' ἂ συμφέροι χωρὶς κολακείας ἐθελήσεται ἀκούειν, ἔτοιμος λέγειν.
 Καὶ γὰρ εἰ πάνν φαύλως τὰ πράγματ' ἔχει καὶ πολλὰ προεῖται,
 ὅμως ἔστιν, ἐὰν ὑμεῖς τὰ δέοντα ποιεῖν βούλησθε, ἔτι πάντα ταῦτ'
 5 ἐπανορθώσασθαι. Καὶ παράδοξον μὲν ἴσως ἐστὶν ὁ μέλλω λέγειν,
 ἀληθὲς δέ· τὸ χεῖριστον ἐν τοῖς παρεληλυθόσι, τοῦτο πρὸς τὰ μέλ-
 λοντα βέλτιστον ὑπάρχει. Τί οὖν ἐστὶ τοῦτο; ὅτι οὔτε μικρὸν οὔτε
 μέγα οὐδὲν τῶν δεόντων ποιούντων ὑμῶν κακῶς τὰ πράγματ' ἔχει·
 ἐπεὶ τοι, εἰ πάνθ' ἂ προσῆκε πραττόντων οὕτω διέκειτο, οὐδ'
 ἂν ἐλπίς ἦν αὐτὰ γενέσθαι βελτίω. Νῦν δὲ τῆς θραυμίας τῆς ὑμε-
 τέρας καὶ ἀμελείας κεκράτηκε Φίλιππος, τῆς πόλεως δ' οὐ κεκρά-
 τηκεν· οὐδ' ἠττησθ' ὑμεῖς, ἀλλ' οὐδὲ κενήθησε.
- 6 Εἰ μὲν οὖν ἅπαντες ὁμολογοῦμεν Φίλιππον τῇ πόλει πολεμεῖν
 καὶ τὴν εἰρήνην παραβαίνειν, οὐδὲν ἄλλ' ἔδει τὸν παριόντα λέγειν
 καὶ συμβουλεύειν ἢ ὅπως ἀσφαλέστατα καὶ ῥᾶστ' αὐτὸν ἀμννοῦ-
 μεθα. Ἐπειδὴ δ' οὕτως ἀτόπως ἔνιοι διάκεινται, ὥστε, πόλεις κατα-

Ἐχω τὴν ἀξίωση, ἂν πῶ ἐλεύθερα μερικὲς ἀλήθειες, νὰ μὴν προ- 3
καλέσω τὴν ὀργή σας μὲ κανένα τρόπο. Νὰ πῶς ἤθελα νὰ ἀντικρίσετε
τὸ ζήτημα: Ἐσεῖς τὴν ἐλευθερία τοῦ λόγου σὲ ὅλα τὰ ἄλλα θέματα
τὴ θεωρεῖτε δικαίωμα ὅλου τοῦ κόσμου μέσα σ' αὐτὴ τὴν πόλιν· τόσο
ποῦ τὴν ἔχετε παραχωρήσει καὶ στοὺς ξένους ἀκόμα καὶ στοὺς δού-
λους. Πραγματικὰ σὲ τοῦτο τὸν τόπο θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ δῆ πολ-
λοὺς δούλους νὰ λένε ὅ,τι θέλουν μὲ μεγαλύτερη ἄνεση ἀπὸ ὅ,τι οἱ πο-
λίτες σὲ κάποιες ἄλλες πόλεις· ὡστόσο αὐτὴ τὴν ἐλευθερία τὴν ἔχετε 4
ἀποδιώξει ἀπὸ τὸ βῆμα τοῦτο. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι στὴ συνέ-
λευση ἀπολαμβάνετε ἀκούγοντας τὰ κολακευτικὰ λόγια ποῦ τὰ παρου-
σιάζουν ὅλα εὐχάριστα, στὴν πραγματικότητά ὅμως ἡ πολιτικὴ σας
πράξι σᾶς ἔχει ὀδηγήσει στὸν ἔσχατο κίνδυνο. Ἄν λοιπὸν ἡ διάθε-
σή σας εἶναι καὶ σήμερα ἡ ἴδια, ἐγὼ δὲν ἔχω τίποτε νὰ σᾶς προτεί-
νω· ἂν εἴσαστε ὅμως ἔτοιμοι ψυχικὰ νὰ ἀκούσετε αὐτὰ ποῦ εἶναι
γιὰ τὸ καλὸ σας, εἶμαι πρόθυμος νὰ τὰ πῶ. Ἄν καὶ ἡ κατάσταση
εἶναι ἄθλια καὶ ἡ ἀμέλεια μᾶς ἐκόστισε πολὺ ἀκριβὰ, ἔχετε ἀκόμα τὸν
καιρὸ νὰ τὰ διορθώσετε ὅλα, φτάνει νὰ κάνετε τὸ χρέος σας.

Αὐτὸ ποῦ θὰ πῶ μπορεῖ νὰ εἶναι παράξενο, ὡστόσο εἶναι ἀληθινὸ: 5
ἐκεῖνο ποῦ τόσο πολὺ σᾶς ἐβλάψε ὡς τώρα, μπορεῖ ἀπὸ δῶ καὶ μπρὸς
νὰ εἶναι τὸ μεγαλύτερο πλεονέκτημα. Τί θέλω νὰ πῶ μὲ αὐτὸ; Θέ-
λω νὰ πῶ ὅτι ἡ κατάσταση εἶναι ἄσχημη, ἐπειδὴ σεῖς δὲν κάνετε τὴν
παραμικρὴ προσπάθεια· ἂν ἐσεῖς ἐκάνατε ὅλα ὅσα χρειάζονται, καὶ ἡ
κατάσταση ἦταν αὐτὴ ποῦ εἶναι σήμερα, δὲ θὰ ἔμμενε καμιά ἐλπίδα νὰ
πάρῃ τὸ καλύτερο. Τώρα ὅμως τὴν ἀδράνεια καὶ τὴν ἀναμελιά σας
ἔχει νικήσει ὁ Φίλιππος· δὲν ἔχει νικήσει τὴν πόλιν. Καὶ δὲν ἐχάσα-
τε στὸν ἀγῶνα· ἐσεῖς οὔτε κουνηθήκατε ἀπὸ τὴ θέση σας.

Ὁ Φίλιππος οὐ- Ἄν λοιπὸν ἤμασταν ὅλοι σύμφωνοι πῶς ὁ Φίλιπ- 6
σιαστικὰ ἔχει κη- πος βρίσκεται σὲ πόλεμο μὲ τὴν πόλιν καὶ πα-
ρύξει τὸν πόλεμο ραβιάζει τὴν εἰρήνην, ὁ ὁμιλητὴς δὲ θὰ χρειάζο-
στοὺς Ἀθηναίους. ταν τίποτε ἄλλο νὰ ἀναφέρῃ καὶ νὰ συμβουλεύῃ·
θὰ ἔδειχνε μόνον ποιὸς εἶναι ὁ πιὸ σίγουρος καὶ ὁ πιὸ εὐκόλος τρό-
πος νὰ ἀντιμετωπίσουμε τὸν ἐχθρό. Ὡστόσο ὀρισμένοι ἄνθρωποι
εἶναι πολὺ παράλογοι. Ἄν καὶ ὁ Φίλιππος κυριεύῃ πόλεις, κρατῆ στὴν

λαμβάνοντος εκείνου καὶ πολλὰ τῶν ὑμετέρων ἔχοντος καὶ πάντα
ἀνθρώπους ἀδικούντος, ἀνέχεσθαι τιῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις λεγόν-
των πολλάκις ὡς ἡμῶν τινές εἰσιν οἱ ποιοῦντες τὸν πόλεμον, ἀνάγκη
7 φυλάττεσθαι καὶ διορθοῦσθαι περὶ τούτου. Ἔστι γὰρ δέος μὴ ποθ'
ὡς ἀμνησούμεθα γράφας τις καὶ συμβουλεύσας εἰς τὴν αἰτίαν ἐμπέση
τοῦ πεποιημένου τὸν πόλεμον. Ἐγὼ δὲ τοῦτο πρῶτον ἀπάντων λέ-
γω καὶ διορίζομαι· εἰ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ τὸ βουλευέσθαι περὶ τοῦ πότε-
8 ρον εἰρήνην ἄγειν ἢ πολεμεῖν δεῖ. . . Εἰ μὲν οὖν ἔξεστιν εἰρήνην
ἄγειν τῇ πόλει καὶ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶν τοῦτο, ἴν' ἐντεῦθεν ἄρξωμαι,
φημ' ἔγωγ' ἄγειν ἡμᾶς δεῖν καὶ τὸν ταῦτα λέγοντα γράφειν καὶ
πρᾶττειν καὶ μὴ φενακίζειν ἀξιῶν· εἰ δ' ἕτερος, τὰ ὄπλα ἐν ταῖς χερ-
σὶν ἔχων καὶ δύναμιν πολλὴν περὶ αὐτόν, τοῦνομα μὲν τῆς εἰρήνης
ὑμῖν προβάλλει, τοῖς δ' ἔργοις αὐτὸς τοῖς τοῦ πολέμου χρῆται,
τί λοιπὸν ἄλλο πλὴν ἀμύνεσθαι; φάσκειν δ' εἰρήνην ἄγειν εἰ βού-
9 λεσθε, ὥσπερ ἐκεῖνος, οὐ διαφέρομαι. Εἰ δέ τις ταύτην εἰρήνην ὑπο-
λαμβάνει ἐξ ἧς ἐκεῖνος πάντα τ' ἄλλα λαβὼν ἐφ' ἡμᾶς ἤξει, πρῶ-
τον μὲν μαίνεται, ἔπειτ' ἐκείνω παρ' ὑμῶν, οὐχ ἡμῖν παρ' ἐκείνου
τὴν εἰρήνην λέγει· τοῦτο δ' ἐστὶν ὃ τῶν ἀναλισκομένων χρημάτων
πάντων Φίλιππος ὠνεῖται, αὐτὸς μὲν πολεμεῖν ὑμῖν, ὑφ' ὑμῶν δὲ
μὴ πολεμεῖσθαι.

10 Καὶ μὴν εἰ μέχρι τούτου περιμενοῦμεν ἕως ἂν ἡμῖν ὁμολο-
γήσῃ πολεμεῖν, πάντων ἐσμέν ἐνηθέστατοι· οὐδὲ γὰρ ἂν ἐπὶ τὴν
Ἀττικὴν αὐτὴν βαδίξῃ καὶ τὸν Πειραιᾶ, τοῦτ' ἐρεῖ, εἴπερ οἷς πρὸς
11 τοὺς ἄλλους πεποίηκε δεῖ τεκμαίρεσθαι. Τοῦτο μὲν γὰρ Ὀλυνθίοις

ἐξουσία του πολλές ἀπὸ τίς δικές μας κτήσεις καὶ παραβιάζῃ τὰ δικαιώματα ὅλου τοῦ κόσμου, αὐτοὶ ἀνέχονται ὅσα ἐπίμονα λέγονται στὴ συνέλευση ἀπὸ μερικοὺς ῥήτορες: ὅτι τὸν πόλεμο τὸν δημιουργοῦν ὀρισμένοι ἀπὸ μᾶς τοὺς Ἀθηναίους. Ἀπέναντι σ' αὐτοὺς εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπερασπίσουμε τὸν ἑαυτὸ μας καὶ νὰ τοποθετήσουμε σωστά τὸ ζήτημα: τώρα ὑπάρχει φόβος μήπως κανεὶς προτείνοντας καὶ συμβουλευόντας τὴν ἄμυνα βρεθῇ μπροστὰ στὴν κατηγορία ὅτι προκάλεσε τὸν πόλεμο. Ἐγὼ λοιπὸν πρὶν ἀπὸ κάθε ἄλλο ζήτημα διατυπώνω μὲ σαφήνεια τὸ ἐρώτημα τοῦτο: «εἶναι στὴν ἐξουσία μας νὰ συζητήσουμε ἂν πρέπη νὰ μείνωμε στὴν εἰρήνη ἢ νὰ κάνωμε πόλεμο;»

Ἄν λοιπὸν ἡ πόλις ἔχῃ τὴ δυνατότητα νὰ μείνῃ στὴν εἰρήνη, ἂν ἢ ἐκλογὴ εἶναι στὸ χέρι μας — γιὰ νὰ ἀρχίσω ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ — ἐγὼ προτείνω νὰ μείνωμε στὴν εἰρήνη· ἔχω μάλιστα τὴν ἀξίωση, ὅποιοι εἶναι τῆς γνώμης αὐτῆς νὰ τὸ προτείνῃ ἐπίσημα καὶ οἱ πράξεις του νὰ εἶναι σύμφωνες μὲ τὰ λόγια του· ὄχι νὰ καταφεύγῃ σὲ ἀπάτες. Ὡστόσο ὁ ἀντίπαλος μὲ τὰ ὅπλα στὰ χέρια καὶ περιστοιχισμένος ἀπὸ μεγάλη πολεμικὴ δύναμη σᾶς ἐξουδετερώνει προβάλλοντας τὴ λέξη «εἰρήνη» καὶ κρύβεται πίσω ἀπὸ αὐτή, γιὰ νὰ ἀσχοληθῇ μὲ ἔργα πολεμικά. Τί ἄλλο μᾶς ἀπομένει λοιπὸν παρὰ νὰ ἀμυνθοῦμε;

Ἄν σᾶς ἀρέσῃ νὰ λέτε, ὅπως ἐκεῖνος, ὅτι ἔχετε εἰρήνη, ἐγὼ δὲν ἔχω καμιὰν ἀντίρρηση· ὡστόσο ὅποιοι χαρακτηρίζει εἰρήνη τὴν κατάστασι πού θά κατοχυρώσῃ τὸ Φίλιππο νὰ κυριέψῃ ὅλες τίς ὑπόλοιπες θέσεις καὶ νὰ προσβάλλῃ τὴ χώρα μας, πρῶτα πρῶτα δὲν εἶναι στὰ λογικά του· ἔπειτα ὀνομάζει εἰρήνη αὐτὸ πού ἐξασφαλίζομε ἑμεῖς σὲ κεῖνον, ὄχι αὐτὸ πού ἐξασφαλίζει ἐκεῖνος σὲ μᾶς· γιὰ αὐτὸ εἶναι τὸ πλεονέκτημα πού ἀγοράζει ὁ Φίλιππος μὲ ὅλα τὰ χρήματα πού σκορπᾷ: νὰ βρισκεται αὐτὸς σὲ πόλεμο μαζί μας, χωρὶς ἑμεῖς νὰ τὸν πολεμοῦμε.

Ὁ Φίλιππος συνηθίζει νὰ κἀν ἀκήρυκτο πόλεμο. Ἄν περιμένουμε ὡσότου ὁ Φίλιππος ὁμολογήσῃ ὅτι βρισκεται σὲ πόλεμο μαζί μας, εἴμαστε οἱ πιὸ ἀνόητοι ἄνθρωποι τοῦ κόσμου· καὶ ἂν ἀκόμη βαδίξῃ κατευθεῖαν γιὰ τὴν Ἀττικὴ καὶ τὸν Πειραιά, δὲ θά τὸ παραδεχτῇ, ἂν κρίνῃ κανεὶς ἀπὸ τὴ συμπεριφορὰ του ἀπέναντι στοὺς ἄλλους Ἕλληνας. Πάρετε πρῶτα τὸ παράδειγμα τῆς Ὀλύμπου: σαράντα στάδια

τετταράκοντ' ἀπέχων τῆς πόλεως στάδια εἶπεν ὅτι δεῖ δυοῖν θάτε-
 ρον, ἢ ἐκείνους ἐν Ὀλύμπῳ μὴ οἰκεῖν ἢ αὐτὸν ἐν Μακεδονίᾳ, πάντα
 τὸν ἄλλον χρόνον, εἴ τις αὐτὸν αἰτιάσαιτό τι τοιοῦτον, ἀγανακτῶν
 καὶ πρέσβεις πέμπων τοὺς ἀπολογησομένους· τοῦτο δ' εἰς Φωκέας
 ὡς πρὸς συμμάχους ἐπορεύετο, καὶ πρέσβεις Φωκέων ἦσαν οἱ παρη-
 κολούθουν αὐτῷ πορευομένῳ, καὶ παρ' ἡμῖν ἤριζον οἱ πολλοὶ Θη-
 12 βαιοῖς οὐ λυσιτελήσειν τὴν ἐκείνου πάροδον. Καὶ μὴν καὶ Φεράς
 πρῶν ὡς φίλος καὶ σύμμαχος εἰς Θετταλίαν ἐλθὼν ἔχει καταλαβών.
 Καὶ τὰ τελευταῖα τοῖς ταλαίπωροις Ὀρειταῖς τουτοισὶ ἐπισκεφο-
 μένους ἔφη τοὺς στρατιώτας πεπομφέναι κατ' εὐνοίαν πυνθάνεσθαι
 γὰρ αὐτοὺς ὡς νοσοῦσι καὶ στασιάζουσιν, συμμάχων δ' εἶναι καὶ
 13 φίλων ἀληθινῶν ἐν τοῖς τοιούτοις καιροῖς παρεῖναι. Εἴτ' οἴεσθ' αὐτόν,
 οἷ ἐποίησαν μὲν οὐδὲν ἂν κακόν, μὴ παθεῖν δ' ἐφυλάξαντ' ἂν ἴσως,
 τούτους μὲν ἐξαπατᾶν αἰρεῖσθαι μᾶλλον ἢ προλέγοντα βιάζεσθαι,
 ὑμῖν δ' ἐκ προῤῥήσεως πολεμήσειν, καὶ ταῦθ' ἕως ἂν ἐκόντες ἐξα-
 14 πατᾶσθε; οὐκ ἔστι ταῦτα. Καὶ γὰρ ἂν ἀβελτερώτατος εἴη πάντων
 ἀνθρώπων, εἰ τῶν ἀδικουμένων ὑμῶν μηδὲν ἐγκαλούντων αὐτῷ, ἀλλ'
 ὑμῶν αὐτῶν τινὰς αἰτιωμένων, ἐκεῖνος, ἐκλύσας τὴν πρὸς ἀλλή-
 λους ἔριν ὑμῶν καὶ φιλονεικίαν, ἐφ' ἑαυτὸν προείποι τρέπεσθαι,
 καὶ τῶν παρ' ἑαυτοῦ μισθοφορούντων τοὺς λόγους ἀφέλοιτο,
 οἷς ἀναβάλλουσιν ὑμᾶς, λέγοντες ὡς ἐκεῖνός γε οὐ πολεμεῖ τῇ πόλει.
 15 Ἄλλ' ἔστιν, ὃ πρὸς τοῦ Διός, ὅστις εὐ φρονῶν ἐκ τῶν ὀνομάτων
 μᾶλλον ἢ τῶν πραγμάτων τὸν ἄγοντ' εἰρήνην ἢ πολεμοῦνθ' ἑαυτῷ
 σκέψαιτ' ἂν; οὐδεὶς δῆπον. Ὁ τοίνυν Φίλιππος ἐξ ἀρχῆς, ἀρτι τῆς
 εἰρήνης γεγонуίας, οὐπω Διοπίθους στρατηγοῦντος οὐδὲ τῶν ὄντων
 ἐν Χερῶν ὀνήσῳ νῦν ἀπεσταλμένων, Σέρριον καὶ Δορίσκον ἐλάμβανεν
 καὶ τοὺς ἐκ Σερρείου τείχους καὶ Ἱεροῦ ὄρους στρατιώτας ἐξέβαλ-

τὸν χῶριζαν ἀπὸ τὴν πόλη, ὅταν εἶπε στοὺς Ὀλυνθίους ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο: ἢ ἐκεῖνοι νὰ πάψουν νὰ κατοικοῦν στὴν Ὀλυνθο ἢ αὐτὸς στὴ Μακεδονία. Καὶ ὅμως ὡς ἐκεῖνη τὴ στιγμή, ὅταν τὸν κατηγοροῦσε κανεὶς γιὰ κάτι παρόμοιο, γεμάτος ἀγανάκτηση ἔστελνε πρέσβεις γιὰ νὰ δικαιολογηθῇ. Τὰ ἴδια ἔκανε καὶ μὲ τοὺς Φωκεῖς: βαδίζοντας πρὸς τὴ χώρα τους, ἔδινε τὴν ἐντύπωση ὅτι πῆγαινε σὲ συμμάχους καὶ στὴν πορεία του τὸν συνόδευαν πρέσβεις Φωκεῖς: ἐδῶ στὴν Ἀθήνα οἱ πιὸ πολλοὶ ὑποστήριζαν ὅτι οἱ Θηβαῖοι δὲ θὰ ἔχουν τίποτε νὰ κερδίσουν μὲ τὴ διάβασή του ἀπὸ τὶς Θερμοπύλες. Καὶ πρὶν ἀπὸ λίγον καιρὸ μπαίνοντας σὰ φίλος καὶ σύμμαχος στὴ 12 Θεσσαλία κυρίεψε τὶς Φερέες καὶ τὶς κρατεῖ στὴν κατοχὴ του· τώρα τελευταῖα πάλι σ' αὐτοὺς τοὺς ταλαίπωρους Ὀρεῖτες εἶπε πὼς εἶχε στείλει τοὺς στρατιῶτες του ἀπὸ συμπάθεια, γιὰ νὰ τοὺς κἀν ἐπίσκεψη· ἔμαθε, λέει, πὼς βασανίζονται ἀπὸ τὴ διχόνοια καὶ τὸν ἐμφύλιο πόλεμο· οἱ σύμμαχοι καὶ πραγματικοὶ φίλοι τέτοιες ὄρες ἔχουν τὸ χρέος νὰ παραστέκωνται.

Τί φαντάζεστε λοιπὸν; Αὐτοὶ δὲ θὰ τοῦ ἔκαναν κανένα κακό· 13 τὸ πολὺ πολὺ θὰ κρατοῦσαν ἄμυνα. Καὶ ὅμως προτίμησε νὰ τοὺς ξεγελάσῃ παρὰ νὰ τοὺς ἀνακοινώσῃ κάτι πρὶν νὰ τοὺς καταστρέψῃ. Κι ἐσᾶς θὰ σᾶς κἀν πόλεμο μὲ προειδοποίηση, τὴ στιγμή πού δέχεστε τόσο εὐκόλα τὴν ἀπάτη; Δὲ γίνονται αὐτά. Σεῖς πού εἴσατε τὰ θύματα 14 τοῦ Φιλίππου, δὲ διαμαρτύρεστε καθόλου σ' αὐτόν, ἀλλὰ κατηγορεῖτε ὀρισμένους ἀπὸ τοὺς συμπολίτες σας· κι ἐκεῖνος θὰ λύσῃ τὶς διαφορὲς πού μᾶς χωρίζουν καὶ θὰ διακηρύξῃ νὰ στραφοῦμε κατεπάνω του; Θὰ ἦταν ὁ πιὸ ἄμυαλος ἄνθρωπος τοῦ κόσμου· μόνος του θὰ στεροῦσε ἀπὸ τοὺς πληρωμένους ἀνθρώπους του τὰ ἐπιχειρήματα πού μεταχειρίζονται καὶ σᾶς κἀνουν νὰ ἀναβάλλετε λέγοντάς σας ὅτι ὁ Φίλιππος δὲ βρῖσκεται σὲ πόλεμο μαζί μας.

Οἱ παραβάσεις τοῦ Φιλίππου. Ποιὸς μυαλωμένος ἄνθρωπος — γιὰ ὄνομα τοῦ 15 τοῦ θεοῦ — θὰ ἔκρινε ἀπὸ τὶς λέξεις πιὸ πολὺ παρὰ ἀπὸ τὶς πράξεις ποιὸς ἔχει πόλεμο μαζί του καὶ ποιὸς εἰρήνη; Κανένας βέβαια. Λοιπὸν ὁ Φίλιππος ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή πού ἔγινε ἢ εἰρήνη — ὁ Διοπίθης δὲν ἦταν ἀκόμα στρατηγὸς οὔτε εἴχαμε στείλει τὴ δύναμη πού βρῖσκεται τώρα στὴ Χερσόνησο — δὲ δίστασε νὰ κυριέψῃ τὸ Σέρριο καὶ τὸ Δορίσκο καὶ νὰ διώξῃ τὴ φρουρὰ πού

λεν οὐδ' ὁ ὑμέτερος στρατηγὸς κατέστησεν. Καίτοι ταῦτα πράττων,
16 τί ἐποίει; εἰρήνην μὲν γὰρ ὤμωμόκει. Καὶ μηδεὶς εἶπη: «Τί δὲ
ταῦτ' ἐστίν», ἢ «Τί τούτων μέλει τῇ πόλει;» εἰ μὲν γὰρ μικρὰ ταῦτα
ἢ μηδὲν ὑμῖν αὐτῶν ἔμελεν, ἄλλος ἂν εἶη λόγος οὗτος· τὸ δὲ εὐ-
σεβὲς καὶ τὸ δίκαιον, ἂν τ' ἐπὶ μικροῦ τις ἂν τ' ἐπὶ μείζονος παρα-
βαίη, τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν. Φέρε δὴ νῦν, ἦνίκα' εἰς Χερσόδόνησον,
ἦν βασιλεὺς καὶ πάντες οἱ Ἕλληνες ὑμετέραν ἐγνώκασιν εἶναι, ξέ-
νους εἰσπέμπει καὶ βοηθεῖν ὁμολογεῖ καὶ ἐπιστέλλει ταῦτα, τί ποιεῖ;
17 Φησὶ μὲν γὰρ οὐ πολεμεῖν, ἐγὼ δὲ τοσούτου δέω ταῦτα ποιοῦντ'
ἐκεῖνον ἄγειν ὁμολογεῖν τὴν πρὸς ὑμᾶς εἰρήνην, ὥστε καὶ Μεγά-
ρων ἀπτόμενον καὶ ἐν Εὐβοίᾳ τυραννίδα κατασκευάζοντα καὶ νῦν
ἐπὶ Θοράκην παριόντα καὶ τὰ ἐν Πελοποννήσῳ σκευωρούμενον καὶ
πάνθ' ὅσα πράττει μετὰ τῆς δυνάμεως ποιοῦντα λύειν φημί τὴν
εἰρήνην καὶ πολεμεῖν ὑμῖν, εἰ μὴ καὶ τοὺς τὰ μηχανήματ' ἐφιστάνας
εἰρήνην ἄγειν φήσετε, ἕως ἂν αὐτὰ τοῖς τείχεσιν ἤδη προσαγάγω-
σιν. Ἄλλ' οὐ φήσετε· ὁ γὰρ οἷς ἂν ἐγὼ ληφθεῖν ταῦτα πράττων
καὶ κατασκευαζόμενος, οὗτος ἐμοὶ πολεμεῖ, κὰν μήπω βάλλῃ μηδὲ
τοξεύῃ.

18 Τίσιν οὖν ὑμεῖς κινδυνεύσαίτ' ἂν, εἴ τι γένοιτο; τῷ τὸν Ἑλλή-
σποντον ἀλλοτριωθῆναι, τῷ Μεγάρων καὶ τῆς Εὐβοίας τὸν πολε-
μοῦνθ' ὑμῖν γενέσθαι κύριον, τῷ Πελοποννησίους τὰ κείνου φρονῆσαι.
Εἶτα τὸν τοῦτο τὸ μηχανήμ' ἐπὶ τὴν πόλιν ἰστάντα, τοῦτον εἰρήνην
19 ἄγειν ἐγὼ φῶ πρὸς ὑμᾶς; πολλοῦ γε καὶ δεῖ· ἀλλ' ἀφ' ἧς ἡμέρας
ἀνεῖλε Φωκέας, ἀπὸ ταύτης ἔγωγ' αὐτὸν πολεμεῖν ὀρίζομαι. Ὑμᾶς
δέ; ἐὰν ἀμύνησθ' ἤδη, σωφρονήσειν φημί, ἐὰν δ' ἐάσητε, οὐδὲ τοῦθ'
ἔταν βούλησθε δυνήσεσθε ποιῆσαι.

εἶχε τοποθετήσει ὁ στρατηγός σας στὸ Σέρρειο ὄχυρό καὶ στὸ «Ἱερὸ Ὅρος». Τί ἔκανε λοιπὸν μὲ τις ἐνέργειες αὐτές; Εἶχε φυσικὰ ὀρκιστῆ νὰ κρατήσει τὴν εἰρήνην.

Καὶ ἄς μὴν πῆ κανεῖς: καὶ τί εἶναι οἱ θέσεις αὐτές, ποιά σημασία 16 ἔχουν γιὰ τὴν πόλιν! Ἄλλο τὸ ζήτημα ἂν εἶναι λίγο σημαντικὲς ἢ καὶ ὀλοτέλα ἀσήμαντες γιὰ σᾶς· ὁ σεβασμὸς στὸ θεῖο καὶ στὸν ἀνθρώπινο νόμο, εἴτε μικρὴ εἴτε μεγάλη εἶναι ἢ παράβαση ποὺ κάνει κανεῖς, ἔχει πάντα τὴν ἴδια ἀξία. Γιὰ πῆτε μου τώρα. Στὴ Χερσόνησο, ποὺ ὁ βασιλιάς τῆς Περσίας καὶ ὅλοι οἱ Ἕλληνες τὴν ἔχουν ἀναγνωρίσει γιὰ δική σας κτήση, στέλνει μισθοφόρους· παραδέχεται πὼς βοηθάει τοὺς κατοίκους καὶ μάλιστα σᾶς γράφει γιὰ νὰ τὸ ἀναγγεῖλη. Ποιὸ νόημα ἔχει λοιπὸν ἡ πράξη του αὐτῆ;

Ὑποστηρίζει βέβαια ὅτι δὲν κάνει πόλεμο· ὡστόσο ἐγὼ δὲν παρα- 17 δέχομαι μὲ κανέναν τρόπο πὼς ὁ Φίλιππος μὲ τις ἐνέργειές του αὐτές σέβεται τὴν εἰρήνην ποὺ ἔχει κλείσει μαζί μας. Μὲ τὴν ἐπέμβασή του στὰ Μέγαρα, μὲ τὴν ἐγκατάσταση τυράννων στὴν Εὐβοία, τώρα πάλι μὲ τὴν προέλασή του στὴ Θράκη καὶ τις ραδιουργίες του στὴν Πελοπόννησο, μὲ τὴ στρατιωτικὴ δύναμη ποὺ συνοδεύει ὅλες του τις ἐνέργειες, ὑποστηρίζω πὼς παραβιάζει τὴν εἰρήνην καὶ σᾶς κάνει πόλεμο. Ἐκτὸς ἂν ἔχετε τὴ γνώμη ὅτι κι ἐκεῖνοι ποὺ τοποθετοῦν τὰ πολιορκητικὰ μηχανήματα στὴν περιοχὴ μιᾶς πόλης, μένουν στὴν εἰρήνην ὡς τὴ στιγμή ποὺ θὰ τὰ στήσουν δίπλα στὰ τείχη. Ἄλλὰ βέβαια δὲ θὰ τὸ ὑποστηρίξετε αὐτό. Πραγματικὰ ὅποιος ἐτοιμάζει καὶ μηχανεύεται τὰ μέσα ποὺ θὰ μὲ ὑποτάξουν, αὐτὸς μοῦ κάνει πόλεμο, καὶ ἄς μὴν ἔχη ἀκόμα ρίξει ἀκόντιο ἢ βέλος.

Ποιά εἶναι τώρα τὰ ἐνδεχόμενα ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ σᾶς βάλουν 18 σὲ κίνδυνο; Πρῶτα πρῶτα νὰ ἀποξενωθῆτε ἀπὸ τὸν Ἕλλησποντο· ὕστερα νὰ ἐξουσιάση ὁ ἀντίπαλός σας τὴν Εὐβοία καὶ τὰ Μέγαρα· καὶ ἀκόμα νὰ πᾶνε μὲ τὸ μέρος του οἱ Πελοποννήσιοι. Τότε λοιπὸν, ἐκεῖνος ποὺ στήνει τὸ πολιορκητικὸ αὐτὸ μηχανήμα ἀντίκρου στὴν πόλιν, θὰ πῶ πὼς ἔχει εἰρήνην μαζί σας; Κάθε ἄλλο μάλιστα. Ἀπὸ τὴ μέρα ποὺ ὁ 19 Φίλιππος σάρωσε τοὺς Φωκεῖς, ἀπὸ τότε ἐγὼ λογαριάζω πὼς ἄρχισε τὸν πόλεμο. Καὶ λέω πὼς θὰ δείξετε φρόνηση, ἂν ὑπερασπίσετε ἀπὸ τώρα τὸν ἑαυτὸ σας· ἂν ὅμως ἀφήσετε τὴν εὐκαιρία νὰ χαθῆ, ὅταν θελήσετε, δὲ θὰ μπορέσετε οὔτε νὰ ἀμυνθῆτε.

Καὶ τοσοῦτόν γ' ἀφέστηκα τῶν ἄλλων, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι,
τῶν συμβουλευόντων, ὥστ' οὐδὲ δοκεῖ μοι περὶ Χερσόνησου νῦν
20 σκοπεῖν, οὐδὲ Βυζαντίου, ἀλλ' ἐπαμῦναι μὲν τούτοις καὶ διατηρη-
σαι μὴ πάθωσιν καὶ τοῖς οὔσιν ἐκεῖ νῦν στρατιώταις πάνθ' ὅσων
δέονται ἀποστεῖλαι, βουλεύεσθαι μέντοι περὶ πάντων Ἑλλήνων,
ὡς ἐν κινδύνῳ μεγίστῳ καθεστώτων.

Βούλομαι δ' εἰπεῖν πρὸς ὑμᾶς ἐξ ὧν ὑπὲρ τῶν πραγμάτων
οὕτω φοβοῦμαι, ἵν' εἰ μὲν ὀρθῶς λογιζομαι, μετὰσχῆτε τῶν λογι-
σμῶν καὶ πρόνοιάν τιν' ὑμῶν γ' αὐτῶν, εἰ μὴ καὶ τῶν ἄλλων ἄρα
βούλεσθε, ποιήσησθε, ἐὰν δὲ ληρεῖν καὶ τετυφῶσθαι δοκῶ, μήτε
νῦν μήτ' αὖθις ὡς ὑγίαινοντί μοι προσέχητε.

21 "Ὅτι μὲν δὴ μέγας ἐκ μικροῦ καὶ ταπεινοῦ τὸ κατ' ἀρχὰς Φί-
λιππος ἠῤῥξῆται καὶ ἀπίστως καὶ στασιαστικῶς ἔχουσι πρὸς αὐτοὺς
οἱ Ἕλληνες, καὶ ὅτι πολλῶν παραδοξότερον ἦν τοσοῦτον αὐτὸν ἐξ
ἐκείνου γενέσθαι ἢ νῦν, ὅθ' οὕτω πολλὰ προεἴληφεν, καὶ τὰ λοιπὰ
ὑφ' αὐτῷ ποιήσασθαι, καὶ πάνθ' ὅσα τοιαυτ' ἂν ἔχοιμι διεξελεῖν
22 παραλείψω. Ἄλλ' ὀρῶ συγκεχωρηκότας ἅπαντας ἀνθρώπους ἀφ'
ὑμῶν ἀρξαμένους αὐτῷ, ὑπὲρ οὗ τὸν ἄλλον ἅπαντα χρόνον πάντες
οἱ πόλεμοι γεγόνασιν οἱ Ἑλληνικοί. Τί οὖν ἐστὶ τοῦτο; τὸ ποιεῖν
ὅ τι βούλεται καὶ καθ' ἑν' οὕτωςι περικόπτειν καὶ λωποδυτεῖν τῶν
23 Ἑλλήνων καὶ καταδουλοῦσθαι τὰς πόλεις ἐπιόντα. Καίτοι προστά-
ται μὲν ὑμεῖς ἑβδομήκοντα ἔτη καὶ τρία τῶν Ἑλλήνων ἐγένεσθε,
προστάται δὲ τριάκοντα ἐνὸς δέοντα Λακεδαιμόνιοι· ἴσχυσαν δὲ τι
καὶ Θηβαῖοι τουτουσί τοὺς τελευταίους χρόνους μετὰ τὴν ἐν Λεύ-
κτροις μάχην. Ἄλλ' ὁμως οὐθ' ὑμῖν οὔτε Θηβαίοις οὔτε Λακεδαιμο-
νίοις οὐδεπώποτε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, συνεχωρήθη τοῦθ' ὑπὸ τῶν
24 Ἑλλήνων, ποιεῖν ὅ τι βούλοισθε· οὐδὲ πολλοῦ δεῖ. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν
ὑμῖν, μᾶλλον δὲ τοῖς τότε οὔσιν Ἀθηναίοις, ἐπειδὴ τισιν οὐ μετρίως

Ἄθηναῖοι πολίτες,

Ὀλόκληρη ἡ Ἐλλάδα κινδυνεύει ἀπὸ τὸ Φίλιππο.

Ἀπὸ τοὺς ἄλλους πολιτικούς συμβούλους μὲ χωρίζει μεγάλη ἀπόσταση. Ἐγὼ δὲ νομίζω πὼς πρέπει νὰ ἀσχοληθοῦμε σήμερα οὔτε μὲ τὴ Χερσόνησο οὔτε μὲ τὸ Βυζάντιο· βέβαια νὰ βοηθήσουμε τοὺς συμμάχους 20 αὐτοὺς καὶ νὰ τοὺς προστατέψουμε ἀπὸ κάθε κακὸ· στὸ στρατὸ πού βρίσκεται τώρα ἐκεῖ νὰ στείλουμε τὰ ἀπαραίτητα ἐφόδια. Ὡστόσο ἡ συζήτησή μας πρέπει νὰ ἔχῃ θέμα τῆς ὅλου τοὺς Ἕλληνες καὶ τὸ μεγάλο κίνδυνο πού ἀντιμετωπίζουν. Καὶ τώρα θέλω νὰ σᾶς ἀναφέρω τοὺς λόγους πού μὲ κάνουν νὰ ἀνησυχῶ γιὰ τὴν κατάστασή μας· ἂν συλλογίζωμαι σωστά, συμμεριστῆτε κι ἐσεῖς τὶς ἀνησυχίες μου καὶ δεῖξετε κάποια φροντίδα — δὲ θέλετε γιὰ τοὺς ἄλλους; — γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ σας· ἂν πάλι σᾶς δώσω τὴν ἐντύπωση πὼς ἔχασα τὰ λογικά μου καὶ λέω ἀνοησίες, ἀπὸ δῶ καὶ μπρὸς πῆτε πὼς δὲν εἶμαι καλὰ καὶ μὴ μοῦ δίνετε πιά καμιὰ σημασία.

Ὅα μποροῦσα νὰ ἀναφέρω πολλὰ ἐπιχειρήματα: ὅτι ὁ Φίλιππος 21 ἀπὸ μικρὸς καὶ ἀσήμαντος πού ἦταν στὴν ἀρχή, δυνάμωσε καὶ ἔγινε μεγάλος· ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔχουν ἐσωτερικὲς διαφωνίες καὶ δὲν ἐμπιστεύονται ὁ ἕνας τὸν ἄλλον· ὅτι στάθηκε πραγματικὰ καταπληκτικὸ πὼς κατόρθωσε, ἀπὸ κεῖ πού ξεκίνησε, νὰ φτάσῃ τόσο ψηλά· τώρα ὅμως, ὕστερα ἀπὸ τόσα μέρη πού ἔχει κυριέψει, δὲν εἶναι πιά τὸ ἴδιο ἀπίθανο νὰ ὑποτάξῃ καὶ τὰ ὑπόλοιπα. Αὐτὰ καὶ ἄλλα παρόμοια θὰ τὰ προσπεράσω. Ὡστόσο βλέπω πὼς ὅλος ὁ κόσμος — καὶ πρῶ- 22 τοι ἐσεῖς — ἐκάνατε στὸ Φίλιππο μιὰ παραχώρηση. Καὶ τί τοῦ παραχώρησατε; Αὐτὸ πού στάθηκε ἡ ἀφορμὴ γιὰ ὅλους τοὺς πολέμους ἀνάμεσα στὸς Ἕλληνες: τὸ δικαίωμα νὰ κἀνῃ ὅ,τι τοῦ ἄρέσει· νὰ πετσοκόβῃ καὶ νὰ ληστεύῃ ὅλους τοὺς Ἕλληνες· νὰ ρίχνεται στὶς πόλεις καὶ νὰ τὶς ὑποδουλώνῃ.

Ἐσεῖς σταθήκατε προστάτες τῶν Ἑλλήνων ἐβδομήντα τρία χρό- 23 νια· οἱ Λακεδαιμόνιοι εἴκοσι ἐννιά· πῆραν καὶ οἱ Θηβαῖοι κάποια δύναμη αὐτὰ τὰ τελευταῖα χρόνια, ὕστερα ἀπὸ τὴ μάχη στὰ Λεῦκτρα. Καὶ ὅμως, Ἄθηναῖοι πολίτες, οὔτε σὲ σᾶς οὔτε στοὺς Θηβαίους οὔτε στοὺς Λακεδαιμονίους δὲν παραχώρησαν ποτὲ οἱ Ἕλληνες τὸ δικαίωμα αὐτό: νὰ κάνετε ὅ,τι θέλετε· κάθε ἄλλο μάλιστα.

Ὅταν ἐσεῖς — πιδὸ καλὰ οἱ Ἄθηναῖοι ἐκείνης τῆς ἐποχῆς — ἔκα- 24

ἐδόκουν προσφέρεισθαι, πάντες ὦντο δεῖν, καὶ οἱ μὴδὲν ἐγκαλεῖν ἔχοντες αὐτοῖς, μετὰ τῶν ἡδίκημένων πολεμεῖν καὶ πάλιν Λακεδαιμονίοις ἄρξασιν καὶ παρελθοῦσιν εἰς τὴν αὐτὴν δυναστείαν ὑμῖν, ἐπειδὴ πλεονάζειν ἐπεχείρουν καὶ πέραν τοῦ μετρίου τὰ καθεστηκότ' ἐκίνουν, πάντες εἰς πόλεμον κατέστησαν καὶ οἱ μὴδὲν ἐγκαλοῦντες

25 αὐτοῖς. Καὶ τί δεῖ τοὺς ἄλλους λέγειν; ἀλλ' ἡμεῖς αὐτοὶ καὶ Λακεδαιμόνιοι, οὐδὲν ἂν εἰπεῖν ἔχοντες ἐξ ἀρχῆς ὅ τι ἡδικούμεθ' ὑπ' ἀλλήλων, ὁμως ὑπὲρ ὧν τοὺς ἄλλους ἀδικουμένους ἐωρῶμεν πολεμεῖν ὀνόματα δεῖν.

Καίτοι πάνθ' ὅσ' ἐξημάρτηται καὶ Λακεδαιμονίοις ἐν τοῖς τριάκοντ' ἐκείνοις ἔτεσιν καὶ τοῖς ἡμετέροις προγόνοις ἐν τοῖς ἑβδομήκοντα, ἐλάττων' ἐστίν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὧν Φίλιππος ἐν τρισὶ καὶ δέκ' οὐχ ὅλοις ἔτεσιν οἷς ἐπιπολάζει ἡδίκησε τοὺς Ἕλληνας· μᾶλλον δὲ οὐδὲ μέρος τούτων ἐκεῖνα.

26 Καὶ τοῦτ' ἐκ βραχείας λόγου ῥᾴδιον δεῖξαι. Ὀλυνθον μὲν δὴ καὶ Μεθώνην καὶ Ἀπολλωνίαν καὶ δύο καὶ τριάκοντα πόλεις ἐπὶ Θράκης ἐῷ, ἃς ἀπάσας οὕτως ὁμῶς ἀνήρηκεν ὥστε μὴδ' εἰ πώποτ' ὠκλήθησαν προσελθόντ' εἶναι ῥᾴδιον εἰπεῖν καὶ τὸ Φωκῶων ἔθνος τοσοῦτον ἀνηρημένον σιωπῶ. Ἀλλὰ Θετταλία πῶς ἔχει; οὐχὶ τὰς πολιτείας καὶ τὰς πόλεις αὐτῶν παρήρηται καὶ τετραρχίας κατέστησεν, ἵνα μὴ μόνον κατὰ πόλεις, ἀλλὰ καὶ κατ' ἔθνη δουλεύουσιν;

27 Αἰ δ' ἐν Εὐβοίᾳ πόλεις οὐκ ἤδη τυραννοῦνται, καὶ ταῦτα ἐν νήσῳ πλησίον Θηβῶν καὶ Ἀθηῶν; Οὐ διαῤῥήδη ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς γράφει· «Ἐμοὶ δ' ἐστὶν εἰρήνη πρὸς τοὺς ἀκούειν ἐμοῦ βουλομένους;» καὶ οὐ γράφει μὲν ταῦτα, τοῖς δ' ἔργοις οὐ ποιεῖ, ἀλλ' ἐφ' Ἑλλήσποντον οἴχεται, πρότερον ἦκεν ἐπ' Ἀμβρακίαν, Ἥλιν ἔχει τηλικαύτην πόλιν ἐν Πελοποννήσῳ, Μεγάροις ἐπεβούλευσε πρόην, οὐθ'

ναν όρισμένους "Έλληνες νά πιστέψουν ότι δέν είχαν σεβαστή όσο έπρεπε τά δικαιώματά τους, όλοι, άκόμα κι εκείνοι πού δέν είχαν κανένα παράπονο μαζί τους, ένόμισαν χρέος τους νά πολεμήσουν στο πλευρό τών άδικημένων. Άργότερα πάλι πήραν τήν ήγεμονία οι Λακεδαιμόνιοι και έφτασαν στήν ίδια κυρίαρχη δύναμη πού είχατε πρώτα έσεις. "Όταν άρχισαν λοιπόν νά παραβιάζουν τά δικαιώματα τών άλλων και κλώνιζαν τά πολιτεύματα σέ βαθμό άπαραδέκτο, όλοι σηκώθηκαν στα όπλα: άκόμα κι εκείνοι πού δέν είχαν τίποτε νά τους κατηγορήσουν. Γιατί νά άναφέρω τους άλλους; Στήν άρχή έμεις οι 'Αθηναίοι 25 και οι Λακεδαιμόνιοι, χωρίς νά μπορούμε νά πούμε τί κακό έκανε ό ένας στον άλλο, θεωρήσαμε χρέος μας νά πολεμήσουμε, για νά ύπερασπίσουμε τους "Έλληνες πού βλέπαμε νά άδικούνται.

'Όστόσο, 'Αθηναίοι πολίτες, όλες οι άθαιρεσίες πού έκαναν οι Λακεδαιμόνιοι μέσα στα τριάντα χρόνια τής κυριαρχίας τους και οι πρόγονοί μας στα έβδομήντα είναι λιγότερες άπό τις άδικίες πού έχει κάνει ό Φίλιππος στους "Έλληνες — και δέν είναι καλά καλά δεκατρία χρόνια πού βρίσκεται στο προσκήνιο. Έκείνα δέν ήταν τίποτε μπροστά σέ τούτα. Αυτό μπορεί κανείς εύκολα νά τό άποδείξει με ένα σύντομο ύπολογισμό.

Καταστροφές, κατακτήσεις και άλλες παρανομίες του Φιλίππου.

'Αφήνω κατά μέρος τήν "Όλυμπο, τή Μεθώνη, 26 τήν 'Απολλωνία και τριάντα δύο πόλεις στή Θράκη: αυτές τις κατάστρεψε με τόση ώμότητα, πού ό διαβάτης νά μήν μπορέ εύκολα νά πη άν κατοικήθηκαν ποτέ: δέ λέω τίποτε και για τό Φωκικό λαό, μια τόσο πολυάριθμη φυλή πού τήν έξόντωσε. Στή Θεσσαλία ποιά είναι σήμερα ή κατάσταση; Δέν τους έστέρησε τις δημοκρατικές κυβερνήσεις και τήν άυτονομία τών πόλεων, για νά βάλη στή θέση τους τετραρχίες; Δέν ήθελε, βλέπετε, νά ύποδουλήν μια μια πόλη, αλλά όλόκληρες φυλές. Στήν Εύβοια τις πόλεις — και άς είναι νησί τόσο κοντά 27 στή Θήβα και στήν 'Αθήνα — αυτή τή στιγμή δέν τις κυβερνούν τύραννοι; "Επειτα δέν όμολογεί ξεκάθαρα στα γράμματα πού στέλνει; «'Εγώ, λέει, έχω ειρήνη με κείνους πού είναι πρόθυμοι νά με ύπακουΐνε». Και δέν τά γράφει μόνο: τά εφαρμόζει και στήν πράξη. Φεύγει στον 'Ελλησποντο, πρωτύτερα βάδιζε στήν 'Αμβρακία: στήν Πελοπόννησο κρατεί στήν κατοχή του τήν "Ηλιδα, μια τόσο σημαντι-

ἢ Ἑλλάς οὐθ' ἢ βάρβαρος τὴν πλεονεξίαν χωρεῖ τάνθρωπον.

28 Καὶ ταῦθ' ὁρῶντες οἱ Ἕλληνες ἅπαντες καὶ ἀκούοντες, οὐ πέμ-
πομεν πρέσβεις περὶ τούτων πρὸς ἀλλήλους καὶ ἀγανακτοῦμεν, οὕτω
δὲ κακῶς διακειμέθα καὶ διωρορύγμεθα κατὰ πόλεις ὥστε ἄχρι
τῆς τήμερον ἡμέρας οὐδὲν οὔτε τῶν συμφερόντων οὔτε τῶν δεόντων
πρᾶξαι δυνάμεθα, οὐδὲ συστήναι, οὐδὲ κοινωνίαν βοηθείας καὶ φι-
29 λίας οὐδεμίαν ποιήσασθαι ἀλλὰ μείζω γιγνόμενον τὸν ἄνθρωπον περιο-
ρῶμεν, τὸν χρόνον κερδᾶναι τοῦτον ὃν ἄλλος ἀπόλλυται ἕκαστος
ἐγνωκῶς, ὡς γ' ἐμοὶ δοκεῖ, οὐχ ὅπως σωθήσεται τὰ τῶν Ἑλλήνων
σκοπῶν οὐδὲ πρᾶττων, ἐπεὶ ὅτι γε ὥσπερ περίοδος ἢ καταβολὴ
πυρετοῦ ἢ ἄλλον τινὸς κακοῦ καὶ τῷ πάνυ πόρρω δοκοῦντι νῦν ἀφε-
30 στάναι προσέρχεται, οὐδεὶς ἀγνοεῖ. Καὶ μὴν κάκεῖνο γ' ἴστε, ὅτι
ἴσα μὲν ὑπὸ Λακεδαιμονίων ἢ ὑφ' ἡμῶν ἔπασχον οἱ Ἕλληνες, ἀλλ'
οὐκ ὑπὸ γνησίων γ' ὄντων τῆς Ἑλλάδος ἠδικοῦντο· καὶ τὸν αὐτὸν
τρόπον ἂν τις ὑπέλαβεν τοῦθ' ὥσπερ ἂν εἰ υἱὸς ἐν οὐσίᾳ πολλῇ γε-
γονὸς γνήσιος διώκει τι μὴ καλῶς μὴδ' ὀρθῶς, κατ' αὐτὸ μὲν τοῦτο
ἄξιον μέμψεως εἶναι καὶ κατηγορίας, ὡς δ' οὐ προσήκων ἢ ὡς
31 οὐ κληρονόμος τούτων ὢν ταῦτα ἐποίει, οὐκ ἐνεῖναι λέγειν. Εἰ δέ
γε δοῦλος ἢ ὑποβολιμαῖος τὰ μὴ προσήκοντ' ἀπώλλυε καὶ ἐλυμαί-
νετο, Ἡράκλεις, ὅσῳ μᾶλλον δεινὸν καὶ ὀργῆς ἄξιον πάντες ἂν ἐφη-
σαν εἶναι. Ἄλλ' οὐχ' ὑπὲρ Φιλίππου καὶ ὢν ἐκεῖνος πρᾶττει νῦν,
οὐχ οὕτως ἔχουσιν, οὐ μόνον οὐχ Ἕλληνας ὄντος οὐδὲ προσήκοντος
οὐδὲν τοῖς Ἕλλησιν, ἀλλ' οὐδὲ βαρβάρου ἐντεῦθεν ὅθεν καλὸν εἰ-
πεῖν, ἀλλ' ὀλέθρου Μακεδόνοιο, ὅθεν οὐδ' ἀνδράποδον σπονδαῖον
οὐδὲ ἐν ἧν πρότερον πρίασθαι.

κή πόλη· χτὲς ἀκόμα σχεδίαζε νὰ προσβάλη τὰ Μέγαρα. Τὴ φιλοδοξία του δὲν τὴ χωρεῖ οὔτε ὁ ἑλληνικὸς οὔτε ὁ βαρβαρικὸς κόσμος.

**Οἱ Ἕλληνες
ἔχουν χρέος
νὰ ἐνωθοῦν.**

“Οἱοί ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες τὰ βλέπομε αὐτὰ καὶ τὰ 28
μαθαίνομε· ὥστόσο δὲ στέλνομε ὁ ἓνας στὸν ἄλ-
λο πρέσβεις νὰ ἐκφράσουμε τὴν ἀγανάκτησή
μας· στενόκαρδα περιχαρακωμένοι στὶς πόλεις μας δὲν κατορθώσα-
με μέχρι σήμερα αὐτὸ πού ἀπαιτεῖ τὸ συμφέρον μας καὶ τὸ χρέος
μας: νὰ ἐνωθοῦμε, νὰ σχηματίσουμε συνασπισμὸ ἀμοιβαίας βοήθειας
καὶ φιλίας· βλέπομε μὲ ἀπάθεια τὸ Φίλιππο νὰ μεγαλῶνῃ σὲ δύναμη.
Ὁ καθένας ἀποφασισμένος, θαρρῶ, νὰ χρησιμοποίησῃ γιὰ δική 29
του ὠφέλεια τὸν καιρὸ πού ὁ ἄλλος θὰ καταστρέφεται, δὲν πασιζεῖ
μὲ τίς σκέψεις καὶ τίς πράξεις του νὰ σωθῇ ἢ κοινὴ ὑπόθεση τῶν
Ἑλλήνων. Γιατὶ βέβαια — ποιὸς δὲν τὸ ξέρει; — τὸ κακό, ὅπως ἢ πε-
ριοδικὴ κρίση τοῦ πυρετοῦ ἢ ὅποιας ἄλλης ἀρρώστιας, θὰ προσβάλη
ἀκόμα καὶ ἐκεῖνον πού νομίζει πὼς γιὰ τὴν ὥρα βρίσκεται πολὺ μα-
κριά.

Καὶ ξέρετε ἀκόμα καὶ τοῦτο: Τὰ δεινὰ πού τραβοῦσαν στὰ χέρια 30
τῶν Λακεδαιμονίων καὶ στὰ δικά μας χέρια οἱ Ἕλληνες, μιὰ φορὰ
τὰ τραβοῦσαν ἀπὸ νόμιμα τέκνα τῆς Ἑλλάδας. Αὐτὸ πού γινόταν
τότε, θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τὸ παραστήσῃ μὲ μιὰ παρομοίωση.
Σὲ ἓνα πλούσιο σπιτικὸ ἓνας γιὸς δὲ διαχειρίζεται καλὰ τὴν πε-
ριουσία του· σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα λοιπὸν ἀξίζει νὰ τοῦ κἀνῃ κανεὶς
παρατήρηση καὶ νὰ τὸν κατακρίνῃ· ὅτι ὅμως ἔκανε κακὴ διαχείριση,
χωρὶς νὰ ἀνήκῃ στὴν οἰκογένεια ἢ χωρὶς νὰ εἶναι ὁ νόμιμος κληρο-
νόμος, αὐτὸ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ πῇ. “Αν τώρα ἓνας δοῦλος ἢ νό- 31
θος σκορπίσῃ καὶ σπαταλήσῃ τὰ ἀγαθὰ πού δὲν ὀρίζει, αὐτό, μὰ τὸν
Ἡρακλῆ, ὅλοι θὰ τὸ ἔβρισκαν ἐξοργιστικὸ καὶ θὰ τὸ ἀποκαλοῦσαν
σκάνδαλο. Ὡστόσο μὲ τὸ Φίλιππο καὶ τίς πράξεις του δὲν ἀγανακτοῦν
ἔτσι· καὶ δὲν εἶναι Ἕλληνας αὐτὸς οὔτε καὶ ἔχει καμιὰ συγγένεια μὲ
τοὺς Ἕλληνας· βάρβαρος καὶ μάλιστα ἀπὸ χώρα πού δὲν εἶναι τιμη-
τικὸ νὰ τὴν ἀναφέρῃ κανεὶς: χολέρα μακεδονίτικη! ἄλλοτε ἀπὸ τὸν
τόπο του οὔτε δοῦλο τῆς προκοπῆς δὲν ἔβρισκες νὰ ἀγοράσῃς.

- 32 Καίτοι τί τῆς ἐσχάτης ὕβρεως ἀπολείπει; οὐ πρὸς τῷ πόλεις ἀνηρηκέναι τίθησι μὲν τὰ Πύθια, τὸν κοινὸν τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνα, κἂν αὐτὸς μὴ παρῆ, τοὺς δούλους ἀγωνοθετήσαντας πέμπει; Κύριος δὲ Πυλῶν καὶ τῶν ἐπὶ τοὺς Ἑλληνας παρόδων ἐστί, καὶ φρουραῖς καὶ ξένοις τοὺς τόπους τούτους κατέχει; Ἐχει δὲ καὶ τὴν προμαντεῖαν τοῦ θεοῦ, παρώσας ἡμᾶς καὶ Θετταλοὺς καὶ Λωριέας καὶ τοὺς ἄλλους Ἀμφικτύονας, ἧς οὐδὲ τοῖς Ἑλλησιν ἅπασι μέτεστιν;
- 33 Γράφει δὲ Θετταλοῖς ὃν χρῆ τρόπον πολιτεύεσθαι. Πέμπει δὲ τοὺς ξένους, τοὺς μὲν εἰς Πορθμὸν τὸν δῆμον ἐκβαλοῦντας τὸν Ἐρετριέων, τοὺς δ' ἐπ' Ὀρεὸν τύραννον Φιλισιτίδην καταστήσοντας; Ἄλλ' ὅμως ταῦθ' ὀρῶντες οἱ Ἕλληνες ἀνέχονται, καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον ὥσπερ τὴν χάλαζαν ἔμοιγε δοκοῦσι θεωρεῖν, εὐχόμενοι μὴ καθ' ἑαυτοὺς ἕκαστοι γενέσθαι, κωλύειν δ' οὐδεὶς ἐπιχειρῶν.
- 34 Οὐ μόνον δ' ἐφ' οἷς ἡ Ἑλλὰς ὑβρίζεται ὑπ' αὐτοῦ οὐδεὶς ἀμύνεται, ἀλλ' οὐδ' ὑπὲρ ὧν αὐτὸς ἕκαστος ἀδικεῖται τοῦτο γὰρ ἦδη τοῦσχατόν ἐστιν. Οὐ Κορινθίων ἐπ' Ἀμβρακίαν ἐλήλυθε καὶ Λευκάδα; οὐκ Ἀχαιῶν Νάυπακτον ὁμόμοκεν Αἰτωλοῖς παραδώσειν; οὐχὶ Θηβαίων Ἐχίνον ἀφήρηται; καὶ νῦν ἐπὶ Βυζαντίους πορεύεται
- 35 συμμάχους ὄντας; Οὐχ ἡμῶν, — ἐὼ τᾶλλα, — ἀλλὰ Χερσόνησου τὴν μεγίστην ἔχει πόλιν Καρδίαν; ταῦτα τοίνυν πάσχοντες ἅπαντες, μέλλομεν καὶ μαλακιζόμεθα, καὶ πρὸς τοὺς πλησίον βλέπομεν, ἀπιστοῦντες ἀλλήλοις, οὐ τῷ πάντας ἡμᾶς ἀδικοῦντι. Καίτοι τὸν ἅπασιν ἀσελγῶς οὕτω χρώμενον τί οἶσθε, ἐπειδὰν καθ' ἓν ἡμῶν ἑκάστου κύριος γένηται, τί ποιήσεις;
- 36 Τί οὖν αἴτιον τουτωνί; οὐ γὰρ ἄνευ λόγον καὶ δικαίας αἰτίας οὔτε τόθ' οὕτως εἶχον ἐτοιμῶς πρὸς ἐλευθερίαν οἱ Ἕλληνες οὔτε νῦν πρὸς τὸ δουλεύειν. Ἦν τι τότ', ἦν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐν ταῖς

Ὁ Φίλιππος ταπεινώνει ὄλους τοὺς Ἕλληνας.

Τώρα ὅμως τί ἀπομένει πιά, γιὰ νὰ κορυφώσῃ 32 τὴν αὐθάδειά του; Δὲ φτάνει ποὺ καταστρέφει πόλεις· γίνεται πρόεδρος στὰ Πύθια, τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων· καὶ ὅταν δὲν παρουσιάζεται ὁ ἴδιος, στέλνει τοὺς δούλους του νὰ κάνουν τοὺς κριτὲς στὰ ἀγωνίσματα· ἐξουσιάζει τὶς Θερμοπύλες καὶ τὰ στενὰ ποὺ ὀδηγοῦν στὶς ἑλληνικὲς χῶρες καὶ κρατεῖ τοὺς τόπους αὐτοὺς στὴν κατοχὴ του μὲ φρουρὲς καὶ μισθοφόρους· ἐμᾶς τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς Θεσσαλοὺς, τοὺς Δωριεῖς καὶ τοὺς ἄλλους Ἀμφικτιόνες μᾶς παραμέρισε καὶ πῆρε αὐτὸς τὸ δικαίωμα νὰ ρωτᾷ πρῶτος τὸ μαντεῖο—προνόμιο ποὺ δὲν τὸ ἔχουν ὅλοι οἱ Ἕλληνας. Στὴ Θεσσαλία πάλι δὲ ρυθμίζει μὲ τὰ γράμματά του τὴν 33 πολιτικὴ ζωὴ; δὲ στέλνει μισθοφόρους, ἄλλους στὸν Πορθμό, γιὰ νὰ ἐξορίσουν τοὺς δημοκρατικοὺς ἀπὸ τὴν Ἐρέτρια, καὶ ἄλλους στὸν Ὀρεό, γιὰ νὰ βάλουν τύραννο τὸ Φιλιστίδη;

“Ὅλα αὐτὰ τὰ βλέπουν οἱ Ἕλληνας καὶ τὰ ἀνέχονται. Μοῦ δίνουν τὴν ἐντύπωση πὼς τὰ κοιτάζουν, ὅπως κοιτάζει κανεὶς τὸ χαλάζι: μέσα του καθένας παρακαλεῖ νὰ μὴν πάῃ πρὸς τὸ μέρος του· ὡστόσο δὲ δοκιμάζει νὰ τὸ σταματήσῃ. Κανένας δὲν ἀντιδρᾷ, ὄχι μόνον στὶς 34 προσβολὲς ποὺ δέχεται ἡ Ἑλλάδα σὰ σύνολο· οὔτε στὶς ἀδικίες ποὺ γίνονται στὸν ἴδιο ξεχωριστά. Αὐτὸ πιά εἶναι τὸ ἀποκορύφωμα τοῦ ἐξευτελισμοῦ. Ὅλους τοὺς ἐβλαψε ὁ Φίλιππος: τοὺς Κορινθίους μὲ τὴν εἰσβολὴ του στὴν Ἀμβρακία καὶ στὴ Λευκάδα· τοὺς Ἀχαιοὺς μὲ τὸν ὄρκο του νὰ παραδώσῃ τὴ Ναύπακτο στοὺς Αἰτωλοὺς· τοὺς Θηβαίους πάλι μὲ τὴν κατάκτηση τοῦ Ἐχίνου· τώρα βαδίζει στὸ Βυζάντιο ποὺ ἀνήκει στὴν συμμαχία του· ὅσο γιὰ μᾶς — ἀφήνω κατὰ μέ- 35 ρος τὶς ἄλλες κτήσεις στὴν Χερσόνησο — δὲν κρατεῖ τὴν κατοχὴ του τὴν Καρδία, τὴν πιὸ σημαντικὴ πόλη; Καὶ ὕστερα ἀπὸ τέτοια μεταχείριση ἐμεῖς ὅλοι καθόμαστε διστακτικοὶ καὶ ἄπραγοι· φυλαγόμαστε ἀπὸ τοὺς γείτονες ἀντικρίζοντας μὲ δυσπιστία ὁ ἓνας τὸν ἄλλο καὶ ὄχι τὸν κοινὸ μας ἐχθρὸ. Ὡστόσο αὐτὸς ποὺ μᾶς μεταχειρίζεται ὄλους μὲ τὴν ἀδιαντροπιά, τί νομίζετε ὅτι θὰ κάνῃ, ὅταν πέσουμε στὰ νύχια του ἓνας ἓνας; Ποιὰ εἶναι λοιπὸν ἡ αἰτία τοῦ κακοῦ; Τυχαῖα βέβαια καὶ 36 χωρὶς σοβαρὸ λόγος οἱ Ἕλληνας, ποὺ ἄλλοτε ἐνωθῶν τόσῃ ἀνάγκῃ νὰ εἶναι ἐλεύθεροι, δὲ θὰ δέχονταν τώρα τόσο εὐκόλα τὴ δουλεία.

τῶν πολλῶν διανοίαις ὃ νῦν οὐκ ἔστιν, ὃ καὶ τῶν Περσῶν ἐκράτησε
 πλούτου καὶ ἐλευθέραν ἤγε τὴν Ἑλλάδα καὶ οὔτε ναυμαχίας οὔτε
 πεζῆς μάχης οὐδεμιᾶς ἠττάτο, νῦν δὲ ἀπολωλὸς ἅπαντα λελύμανται,
 37 καὶ ἄνω καὶ κάτω πεποιήκε πάντα τὰ πράγματα. Τί οὖν ἦν τοῦτο;
 οὐδὲν ποικίλον, οὐδὲ σοφόν, ἀλλ' ὅτι τοὺς παρὰ τῶν ἄρχειν βουλο-
 μένων ἢ διαφθείρειν τὴν Ἑλλάδα χρήματα λαμβάνοντας ἅπαντες
 ἐμίσουν, καὶ χαλεπώτατον ἦν τὸ δωροδοκοῦντα ἐλεγχθῆναι, καὶ τι-
 μοῖα μεγίστη τοῦτον ἐκόλαζον, καὶ παραίτησις οὐδεμί' ἦν οὐδὲ
 38 συγγνώμη. Τὸν οὖν καιρὸν ἐκάστου τῶν πραγμάτων, ὃν ἡ τύχη
 καὶ τοῖς ἀμελοῦσι κατὰ τῶν προσεχόντων καὶ τοῖς μηδὲν ἐθέλουσι
 ποιεῖν κατὰ τῶν πάνθ' ἃ προσήκει πραττόντων πολλάκις παρα-
 σκευάζει, οὐκ ἦν πρίασθαι παρὰ τῶν λεγόντων οὐδὲ τῶν στρατη-
 γούντων, οὐδὲ τὴν πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιαν οὐδὲ τὴν πρὸς τοὺς τυ-
 ράννους καὶ τοὺς βαρβάρους ἀπιστίαν, οὐδ' ὅλως τοιοῦτον οὐδέν.

39 Νῦν δ' ἅπανθ' ὅσπερ ἐξ ἀγορᾶς ἐκπέπραται ταῦτα, ἀντεισῆγκται δ'
 ἀντὶ τούτων ὑφ' ὧν ἀπόλωλε καὶ νερόσηκεν ἡ Ἑλλάς. Ταῦτα δ'
 ἐστὶν τί; ζῆλος, εἴ τις εἰληφέν τι γέλωσ, ἂν ὁμολογῇ συγγνώμη
 τοῖς ἐλεγχομένοις· μῖσος, ἂν τούτοις τις ἐπιτιμᾷ, τᾶλλα πάνθ' ὅσ'
 40 ἐκ τοῦ δωροδοκεῖν ἤρτηται. Ἐπεὶ τριήρεις γε καὶ σωμάτων πλῆθος
 καὶ χρημάτων καὶ τῆς ἄλλης κατασκευῆς ἀφθονία, καὶ τᾶλλα οἷς
 ἂν τις ἰσχύειν τὰς πόλεις κρίνοι, νῦν ἅπασι καὶ πλείω καὶ μείζω ἐστὶ
 τῶν τότε πολλῶ· ἀλλὰ ταῦτ' ἄχρηστα, ἄπρακτα, ἀνόνητα ὑπὸ τῶν
 πωλούντων γίνονται.

Δεδομένη
Η Ελευθερία
17/11/2017
15:14

Ἀθηναῖοι πολῖτες,

Οἱ Ἕλληνες ἔχασαν τὴν ἀρετὴ τῶν προγόνων τους. Μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ ὑπῆρχε τότε κάτι ποὺ δὲν ὑπάρχει πιά· κάτι ποὺ νίκησε τὰ περσικὰ πλοῦτη καὶ κρατοῦσε τὴν Ἑλλάδα ἐλεύθερη· κάτι ἀνίκητο στὴν ξηρὰ καὶ στὴ θάλασσα. Αὐτὸ

τώρα χάθηκε καὶ ἡ ἐξαφάνισή του ὀδήγησε στὴ γενικὴ παρακμὴ καὶ στὸ χάος. Τί ἦταν λοιπὸν αὐτό; Δὲν ἦταν τίποτε πολὺπλοκο· 37 δὲν ἦταν καμιὰ μεγάλη σοφία· τοὺς Ἕλληνες ποὺ πληρώνονταν, γιὰ νὰ βοηθήσουν στὴν προσπάθειά τους ἐκείνους ποὺ σχεδίαζαν νὰ ἐξουσιάσουν καὶ νὰ καταστρέψουν τὴν Ἑλλάδα, ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ὄλος ὁ κόσμος τοὺς μισοῦσε. Νὰ ἀποδειχτῆ κανεὶς ἔνοχος γιὰ δωροδοκία, ἦταν ἡ πιὸ μεγάλη συμφορὰ: τὸν τιμωροῦσαν μὲ τὴν αὐστηρότερη ποινὴ· κανεὶς δὲ μεσολαβοῦσε γιὰ νὰ τὸν σώσει· καμιὰ χάρη δὲ δινόταν.

Σὲ κάθε κρίσιμη περίσταση ἡ τύχη πολλὰς φορὲς παρουσιάζει 38 μιὰ εὐκαιρία ἀκόμα καὶ στοὺς ἀδιάφορους νὰ βλάψουν τοὺς προσεκτικούς, καὶ σὲ κείνους ποὺ δὲν ἔχουν τὴ διάθεση νὰ ἐνεργήσουν παρουσιάζεται κάποτε ἡ εὐκαιρία νὰ βλάψουν αὐτοὺς ποὺ κάνουν τὸ χρέος τους. Αὐτὴ λοιπὸν τὴν εὐκαιρία δὲν μποροῦσε νὰ τὴν ἀγοράσει κανεὶς ἀπὸ τοὺς στρατηγούς οὔτε ἀπὸ τοὺς ῥήτορες· δὲν ἀγοραζόταν ἡ ὁμόνοια ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες, ἡ δυσπιστία ἀπέναντι στὸν τύραννο καὶ τὸ βάρβαρο — μὲ ἓνα λόγο τίποτε παρόμοιο δὲν ἀγοραζόταν ἄλλοτε.

Τώρα ὅλα αὐτὰ πουλήθηκαν ὅπως σὲ μιὰ ἀγορά, καὶ στὶς και- 39 νοῦριες εἰσαγωγὰς ποὺ ἔγιναν ποιά εἶδη νομίζετε πὼς πῆραν τὴ θέση τους; Αὐτὰ ποὺ κατάστρεψαν καὶ μόλυναν τὴν Ἑλλάδα: ἡ συνήθεια νὰ ζηλεύουν γιὰ τὸ κέρδος ποὺ κάποιος ἐξασφάλισε, νὰ γελοῦν μὲ αὐτὸν ποὺ ὁμολογεῖ τὴν πράξη του, νὰ ἀφήνουν ἀτιμώρητο τὸν ἔνοχο, νὰ μισοῦν ἐκείνον ποὺ καταχρῖνει τὴν τακτικὴ αὐτὴ — μὲ ἓνα λόγο ὅλα τὰ παρακλόουθα τῆς δωροδοκίας.

Ἐμεῖς σήμερα ἔχομε τριῆρεις, πολυἀριθμο στρατό, χρηματικὰ 40 εἰσοδήματα καὶ ἄλλα ἐφόδια ἄφθονα· ἔχομε ὅλα τὰ μέσα ποὺ ἐξασφαλίζουν τὴν πολεμικὴ ὑπεροχὴ στὶς πόλεις σὲ πολὺ μεγαλύτερη ποσότητα καὶ σὲ ἀνώτερη ποιότητα ἀπὸ τοὺς προγόνους μας· ἀλλὰ μένουν ἄχρηστα, ἄγωνα, ἀναξιοποίητα ἐξαιτίας αὐτῶν ποὺ τὰ ἐμπορεύονται.

- 41 "Οτι δ' οὕτω ταῦτ' ἔχει τὰ μὲν νῦν ὁρᾶτε δήπου, καὶ οὐδὲν ἔμοῦ προσδεῖσθε μάρτυρος· τὰ δ' ἐν τοῖς ἄνωθεν χρόνοις ὅτι τὰναντί εἶχεν ἐγὼ δηλώσω, οὐ λόγους ἔμαντοῦ λέγων, ἀλλὰ γράμματα τῶν προγόνων τῶν ὑμετέρων ἃ κείνοι κατέθεντο εἰς στήλην χαλκῆν γράψαντες εἰς ἀκρόπολιν, οὐχ ἴν' αὐτοῖς ἢ χρήσιμα — καὶ γὰρ ἄνευ τούτων τῶν γραμμάτων τὰ δέοντ' ἐφρόνουν — ἀλλ' ἴν' ὑμεῖς ἐχθρ' ὑπομνήματα καὶ παραδείγματα, ὡς ὑπὲρ τῶν τοιούτων σπουδάξουν
- 42 προσήκει. Τί οὖν λέγει τὰ γράμματα; «Ἄρθμιος, φησίν, ὁ Πυθώνακτος Ζελεΐτης ἄτιμος καὶ πολέμιος τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμάχων, αὐτὸς καὶ γένος.» εἰθ' ἢ αἰτία γέγραπται δι' ἣν ταῦτ' ἐγένετο, «ὅτι τὸν χρυσὸν τὸν ἐκ Μήδων εἰς Πελοπόννησον
- 43 ἤγαγε.» ταῦτ' ἐστὶ τὰ γράμματα. Λογίζεσθε δὴ πρὸς θεῶν καὶ θεωρεῖτε παρ' ὧμῖν αὐτοῖς τίς ἦν ποθ' ἢ διάνοια τῶν Ἀθηναίων τῶν τότε ταῦτα ποιούντων ἢ τί τὸ ἀξίωμα. Ἐκεῖνοι Ζηλείτην τινὰ Ἄρθμιον, δοῦλον βασιλέως — ἢ γὰρ Ζελεΐα ἐστὶ τῆς Ἀσίας — ὅτι τῷ δεσπότη διακονῶν χρυσίον ἤγαγεν εἰς Πελοπόννησον, οὐκ Ἀθήναζε, ἐχθρὸν αὐτῶν
- 44 ἀνέγραψαν καὶ τῶν συμμάχων αὐτὸν καὶ γένος, καὶ ἀτίμους. Τοῦτο δ' ἐστίν, οὐχ ἦν ἂν τις οὕτωσὶ φήσειεν ἀτιμίαν· τί γὰρ τῷ Ζελεΐτῃ εἰ τῶν Ἀθήνησι κοινῶν μὴ μεθέξειν ἔμελλεν; Ἄλλ' οὐ τοῦτο λέγει, ἀλλ' ἐν τοῖς φονικοῖς γέγραπται νόμοις, ὑπὲρ ὧν ἂν μὴ διδῶ δίκας φόνου δικάσασθαι, ἀλλ' εὐαγὲς ἢ τὸ ἀποκτεῖναι «καὶ ἄτιμος» φησίν, «τεθνάτω». Τοῦτο δὴ λέγει, καθαρὸν τὸν τούτων τιν' ἀποκτείναντ'
- 45 εἶναι. Οὐκοῦν ἐνόμιζον ἐκεῖνοι τῆς πάντων τῶν Ἑλλήνων σωτηρίας αὐτοῖς ἐπιμελητέον εἶναι· οὐ γὰρ ἂν αὐτοῖς ἔμελλεν εἰ τις ἐν Πελοποννήσῳ τινὰς ὠνεῖται καὶ διαφθείρει μὴ τοῦθ' ὑπολαμβάνουσιν. Ἐκόλαζον δ' οὕτω καὶ ἐτιμωροῦνθ' οὐδ' αἰσθοντο δωροδοκοῦντας

“Οτι αὐτὴ εἶναι ἡ κατάστασις σήμερα, τὸ βλέπετε βέβαια καὶ δὲν 41
ἔχετε ἀνάγκη ἀπὸ τῆ δικῆ μου μαρτυρία· ἐγὼ θὰ τονίσω τὴν ἀντί-
θεση μὲ τὰ περασμένα. Καὶ δὲ θὰ μεταχειριστῶ λόγια δικά μου·
θὰ παρουσιάσω αὐτὰ πὺ ἐγραψαν οἱ πρόγονοί σας. Τὰ χάραξαν
σὲ μιὰ χάλκινη στήλη καὶ τὴν τοποθέτησαν στὴν ἀκρόπολη. Δὲν *
τὰ ἐγραψαν γιὰ δικὴ τους χρῆσις — καὶ χωρὶς τὶς ἐπιγραφὰς αὐτὲς
ἐκεῖνοι εἶχαν τὸ φρόνημα πὺ ἔπρεπε — ἀλλὰ γιὰ νὰ ἔχετε σεῖς τὰ
κατάλληλα πρότυπα καὶ νὰ σᾶς θυμίζουσι ὅτι πρέπει νὰ ἀντιμετωπι-
ζετε μὲ σοβαρότητα τὶς περιστάσεις αὐτὲς.

Τί λέει λοιπὸν ἡ ἐπιγραφὴ;

«Ὁ Ἄρθμιος, ὁ γιὸς τοῦ Πυθῶνακτα ἀπὸ τῆ Ζέλειαι, δὲν ἔχει πο- 42
λιτικά δικαιώματα καὶ εἶναι ἐχθρὸς τοῦ λαοῦ στὴν Ἀθῆνα καὶ
στὶς πόλεις τῆς συμμαχίας αὐτὸς καὶ ἡ γενιά του». Ὑστερα
ἀναφέρεται ἡ αἰτία τῆς τιμωρίας του. «Γιατὶ ἔφερε στὴν Πε-
λοπόννησο τὸ χρυσὸ πὺ τοῦ ἔδωσαν οἱ Μῆδοι». Αὐτὰ λέει ἡ ἐπι-
γραφὴ.

Σᾶς ἐξορκίζω λοιπὸν νὰ ἀναλογιστῆτε ποιὸ σκοπὸ εἶχαν οἱ 43
παλαιότεροι Ἀθηναῖοι, ὅταν ἐνεργούσαν μ’ αὐτὸ τὸν τρόπο καὶ ἀπὸ
ποιὸς ἀρχὲς ξεκινούσαν. Κάποιον πολίτη τῆς Ζέλειαι, τὸν Ἄρθμιο,
δοῦλο τοῦ βασιλεῦ τῆς Περσίας — ἡ Ζέλειαι εἶναι στὴν Ἀσία — ἐ-
πειδὴ ὑπηρετώντας τὸν κύριό του ἔφερε χρήματα στὴν Πελοπόννησο
— ὄχι στὴν Ἀθῆνα — τὸν ἀνακήρυξαν ἐχθρὸ αὐτὸν καὶ τὴ γενιά του
καὶ τοῦ στέρησαν τὰ πολιτικά δικαιώματα καὶ μέσα στὴν Ἀθῆνα 44
καὶ στὶς συμμαχικὰς πόλεις. Καὶ αὐτὸ δὲν ἔχει τὸ νόημα πὺ συνή-
θως δίνομε στὴ στέρησι τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων — τί τὸν ἐ-
νοιαίζε τὸν κάτοικο τῆς Ζέλειαι, ἂν δὲν ἔπαιρνε μέρος στὴ δημόσια
ζωὴ τῆς Ἀθῆνας; Δὲν ἔχει αὐτὴ τὴ σημασία. Στους φονικούς νό-
μους ὑπάρχει διάταξις γιὰ τὶς περιπτώσεις πὺ ἀπαγορεύεται ἡ
δικαστικὴ δίωξις καὶ ὁ φόνος δὲ θεωρεῖται μίσημα. Νὰ πεθάνη,
λέει ὁ νόμος, χωρὶς πολιτικά δικαιώματα, πὺ θὰ πῆ: ὅποιος σκοτώ- *
σει ἕνα τέτοιον ἄνθρωπο, δὲ βάφει τὰ χέρια του στὸ αἷμα.

Νόμιζαν χρέος τοὺς λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἐκεῖνοι νὰ φροντίζουν 45
γιὰ τὴ σωτηρία ὄλων τῶν Ἑλλήνων, γιὰτὶ δὲ θὰ τοὺς ἀπασχολούσε
ἡ δωροδοκία καὶ ἡ διαφθορὰ στὴν Πελοπόννησο, ἂν δὲν εἶχαν τὴ γνώμη
αὐτὴ. Αὐτοὺς πὺ ἀνακάλυπταν νὰ δωροδοκοῦνται, τοὺς κυνηγοῦ-

ὥστε καὶ στηλίτας ποιεῖν. Ἐκ δὲ τούτων εικότως τὰ τῶν Ἑλλήνων ἦν τῷ βαρβάρῳ φοβερά, οὐχ ὁ βάρβαρος τοῖς Ἑλλησιν.

- 46 Ἄλλ' οὐ νῦν οὐ γὰρ οὕτως ἔχεθ' ὑμεῖς οὔτε τὰ πρὸς τὰ τοιαῦτα οὔτε πρὸς τάλλα, ἀλλὰ πῶς; ἴστ' αὐτοί. Τί γὰρ δεῖ περὶ πάντων ὑμῶν κατηγορεῖν; παραπλησίως δὲ καὶ οὐδὲν βέλτιον ὑμῶν ἅπαντες οἱ λοιποὶ Ἑλληνες. Διόπερ φημ' ἔγωγε καὶ σπουδῆς πολλῆς καὶ βουλήs ἀγαθῆs τὰ παρόντα πράγματα προσδεῖσθαι. Τίνος; εἶπω; κελεύετε καὶ οὐκ ὀργιεῖσθε;

(Ἐκ τοῦ γραμματείου ἀναγινώσκει)

- 47 Ἔστι τοίνυν τις εὐήθης λόγος παρὰ τῶν παραμυθεῖσθαι βουλομένων τὴν πόλιν, ὡς ἄρ' οὕτω Φίλιππος ἐστὶν οἷοί ποτ' ἦσαν Λακεδαιμόνιοι, οἱ θαλάττης μὲν ἦρχον καὶ γῆs ἀπάσης, βασιλέα δὲ σύμμαχον εἶχον, ὑφίστατο δ' οὐδὲν αὐτούς· ἀλλ' ὅμως ἡμύνατο κακείνους ἢ πόλις καὶ οὐκ ἀνηράσθη. Ἐγὼ δ' ἀπάντων, ὡς ἔπος εἶπεῖν, πολλὴν εἰληφότεων ἐπίδοσιν καὶ οὐδὲν ὁμοίων ὄντων τῶν νῦν τοῖς πρότερον, οὐδὲν ἡγοῦμαι πλεόν ἢ τὰ τοῦ πολέμου κενηθῆσθαι καὶ ἐπιδεδωκέναι. Πρῶτον μὲν γὰρ ἀκούω Λακεδαιμονίους τότε καὶ πάντας τοὺς ἄλλους τέτταρας μῆνας ἢ πέντε, τὴν ὠραίαν αὐτήν, ἐμβalόντας ἂν καὶ κακώσαντας τὴν χώραν ὀπλίταις καὶ πολιτικοῖς στρατεύμασιν, ἀναχωρεῖν ἐπ' οἴκου πάλιν· οὕτω δ' ἀρχαίως εἶχον, μᾶλλον δὲ πολιτικῶς, ὥστε οὐδὲ χρημάτων ὠνεῖσθαι παρ' οὐδενὸς οὐδέν, ἀλλ' εἶναι νόμιμόν τινα καὶ προφανῆ τὸν πόλεμον.
- 49 Νυνὶ δ' ὀρᾶτε μὲν δήπου τὰ πλεῖστα τοὺς προδότας ἀπολελωκότας, οὐδὲν ἐκ παρατάξεως οὐδὲ μάχης γιγνόμενον· ἀκούετε δὲ Φίλιππον οὐχὶ τῷ φάλαγγ' ὀπλιτῶν ἄγειν βαδίζονθ' ὅποι βούλεται,

σαν και τους τιμωροῦσαν τόσο παραδειγματικά, πού χάραζαν σέ στήλες τὰ ὀνόματα και τὴν τιμωρία τους.

Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν νὰ ἀντικρίζουν μὲ φόβο οἱ βάρβαροι τὴ δύναμη τῶν Ἑλλήνων και ὄχι οἱ Ἕλληνες τὸ βάρβαρο. → 71970λ.

Δὲ γίνεται τὸ ἴδιο και τώρα· γιατί ἡ δική σας ἢ στάση ἀπέναντι 46 σὲ παρόμοια και σὲ ἄλλα ζητήματα δὲν εἶναι ἡ ἴδια· ποιά εἶναι ἡ σημερινή σας τοποθέτηση, αὐτὸ τὸ ξέρετε μόνοι σας. Ὑστερα γιατί νὰ σᾶς κατηγορῆ κανεὶς γιὰ ὅλα; Παρόμοιοι εἶναι και οἱ ἄλλοι Ἕλληνες· κανεὶς δὲν εἶναι καλύτερός σας. Γι' αὐτὸ ἐγὼ ὑποστηρίζω πῶς ἡ σημερινή κατάσταση χρειάζεται σοβαρὴ ἀντιμετώπιση και σοφὴ συμβουλή. Θέλετε νὰ σᾶς πῶ ποιά συμβουλή; Μοῦ ὑπόσχεστε ὅτι δὲ θὰ ἐξοργιστῆτε;

(Ἐδῶ ὁ ὑπάλληλος διαβάζει ἓνα ἔγγραφο).

Ἡ μεταβολὴ στὴν τέχνη τοῦ πολέμου.

Ἐκεῖνοι πού θέλουν νὰ ἀποκοιμίζουν τὴν 47 πόλη μεταχειρίζονται ἓνα ἀνόητο ἐπιχείρημα· Δὲ βρίσκεται, λέει, ὁ Φίλιππος στὴ θέση πού βρίσκονταν ἄλλοτε οἱ Λακεδαιμόνιοι· ἐκεῖνοι ἐξουσίαζαν ὅλη τὴ χώρα, στεριά και θάλασσα· εἶχαν σύμμαχο τὸ βασιλιά τῆς Περσίας· τίποτε δὲν μπορούσε νὰ τοὺς ἀντισταθῆ. Ὡστόσο, λέει, ἡ πόλη και ἀπέναντί τους ἐκράτησε ἄμυνα και δὲν κυριεύτηκε. Ἡ δική μου γνώμη εἶναι πῶς ὅλα στὴ ζωὴ ἔχουν προχωρήσει· ὁ κόσμος σήμερα δὲ μοιάζει μὲ τὸν παλαιό. Ὅμως τὴ μεγαλύτερη ἐπανάσταση και πρόοδο ἔχει σημειώσει ἡ τέχνη τοῦ πολέμου.

Πρῶτα πρῶτα ἔχω ἀκούσει ὅτι ἐκεῖνον τὸν καιρὸ οἱ Λακεδαι- 48 μόνιοι και οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἔκαναν τὴν εἰσβολὴ τους στὴν ἐχθρική χώρα τέσσερεις - πέντε μῆνες, τὴν καλὴ ἐποχὴ τοῦ χρόνου· τὴ λεηλατοῦσαν μὲ ὀπλίτες και μόνιμο στρατὸ και γύριζαν πάλι στὸν τόπο τους. Ἀνθρωποὶ τοῦ παλιοῦ καιροῦ, ποτισμένοι, θὰ ἔλεγα, ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς πόλης, δὲν ἀγόραζαν τίποτε ἀπὸ κανένα· πολεμοῦσαν τίμα και ἀνοιχτά.

Τώρα ὁμως, καθὼς βλέπετε, τίς πιὸ μεγάλες καταστροφὲς τίς 49 ἔχουν προκαλέσει οἱ προδότες· τίποτε δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα τακτικῆς μάχης. Ἀκοῦτε ὅτι ὁ Φίλιππος βαδίζει ὅπου θέλει· δὲν ὀδηγεῖ

ἀλλὰ τῷ φιλόυς, ἰπέας, τοξότας, ξένους, τοιοῦτον ἐξηρτῆσθαι στρα-
50 τόπεδον. Ἐπειδὴν δ' ἐπὶ τούτοις πρὸς νοσοῦντας ἐν αὐτοῖς προσπέσῃ
καὶ μηδεὶς ὑπὲρ τῆς χώρας δι' ἀπιστίαν ἐξίῃ, μηχανήματ' ἐπιστή-
σας πολιορκεῖ. Καὶ σιωπῶ θέρος καὶ χειμῶνα ὡς οὐδὲν διαφέρει,
οὐδ' ἔστ' ἐξαίρετος ὥρα τις ἦν διαλείπει.

51 Ταῦτα μέντοι πάντας εἰδότας καὶ λογιζομένους οὐ δεῖ προσέ-
σθαι τὸν πόλεμον εἰς τὴν χώραν, οὐδ' εἰς τὴν εὐήθειαν τὴν τοῦ τότε
πρὸς Λακεδαιμονίους πολέμου βλέποντας ἐκτραχηλισθῆναι, ἀλλ' ὡς
ἐκ πλείστον φυλάττεσθαι τοῖς πράγμασι καὶ ταῖς παρασκευαῖς ὅπως
οἴκοθεν μὴ κινήσεται σκοποῦντας, οὐχὶ συμπλακέντας διαγωνίζε-
52 σθαι. Πρὸς μὲν γὰρ πόλεμον πολλὰ φύσει πλεονεκτήμαθ' ἡμῖν ὑπάρ-
χει, ἄνπερ, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ποιεῖν ἐθέλωμεν ἃ δεῖ, ἢ φύσις
τῆς ἐκείνου χώρας, ἧς ἄγειν καὶ φέρειν ἔστι πολλὴν καὶ κακῶς
ποιεῖν, ἄλλα μυρία· εἰς δ' ἀγῶνα ἄμεινον ἡμῶν ἐκεῖνος ἤσκηται.

53 Οὐ μόνον δὲ δεῖ ταῦτα γινώσκειν οὐδὲ τοῖς ἔργοις ἐκεῖνον
ἀμόνεσθαι τοῖς τοῦ πολέμου, ἀλλὰ καὶ τῷ λογισμῷ καὶ τῇ διανοίᾳ
τοὺς παρ' ἡμῖν ὑπὲρ αὐτοῦ λέγοντας μισῆσαι, ἐνθυμουμένους ὅτι οὐκ
ἔνεστι τῶν τῆς πόλεως ἐχθρῶν κρατῆσαι πρὶν ἂν τοὺς ἐν αὐτῇ τῇ
54 πόλει κολάσῃθ' ὑπηρετοῦντας ἐκείνοις. "Ὁ, μὰ τὸν Δία καὶ τοὺς
ἄλλους θεούς, οὐ δυνήσεσθ' ὑμεῖς ποιῆσαι, ἀλλ' εἰς τοῦτ' ἀφίχθε
μωρίας ἢ παρανοίας ἢ οὐκ ἔχω τί λέγω, — πολλάκις γὰρ ἔμοιγ'
ἐπελήλυθε καὶ τοῦτο φοβεῖσθαι, μὴ τι δαιμόνιον τὰ πράγματ' ἐλαύ-
νη — ὥστε λαιδορίας, φθόνου, σκώμματος, ἧς τινος ἂν τύχηθ' ἕνεκ'
αἰτίας, ἀνθρώπους μισθωτούς, ὧν οὐδ' ἂν ἀρνηθεῖεν ἔνιοι ὡς οὐκ
εἰσὶ τοιοῦτοι, λέγειν κελεύετε, καὶ γελᾶτ' ἂν τισὶ λαιδορηθῶσιν.

τῆ φάλαγγα τῶν ὀπλιτῶν· ἐλαφρὰ ὀπλισμένοι, ἵππεῖς, τοξότες, μισθοφόροι, αὐτὸς εἶναι ὁ στρατὸς ποῦ τὸν συνοδεύει. Καὶ ὅταν στηριγ- 50 μένος στὴ δύναμη αὐτὴ προσβάλλῃ ἓνα λαὸ ποῦ εἶναι ἐσωτερικὰ δι- χασμένος καὶ ἀπὸ δυσπιστία δὲν ἐκστρατεύει κανεὶς γιὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὸν τόπο του, στήνει τίς μηχανές του καὶ πολιορκεῖ τὴν πόλη. Ἄφηναι ποῦ δὲν κάνει διάκριση ἀνάμεσα στὸ καλοκαίρι καὶ στὸ χειμῶνα καὶ δὲν ἔχει ξεχωρίσει καμιὰ ἐποχὴ, γιὰ νὰ σταματᾷ τίς ἐπιχειρήσεις.

Αὐτὰ λοιπὸν πρέπει ὅλοι σας νὰ τὰ ξέρετε καὶ νὰ τὰ συλλογι- 51 ζεστε· μὲ κανένα τρόπο νὰ μὴν ἀφήσετε τὸν πόλεμο νὰ φτάσῃ ὡς τὴ χώρα σας· μὴν ἔχετε μπροστὰ στὰ μάτια σας τὴν ἀπλοϊκὴ μέθο- δο ποῦ ἀκολουθοῦσατε τότε μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους· ἔτσι θὰ προ- καλέσετε τὴν καταστροφὴ σας. Φροντίστε μὲ τὴν πολιτικὴ σας καὶ μὲ τὸ στρατιωτικὸ ἐξοπλισμὸ νὰ κρατήσετε τὴν ἀμυντικὴ σας γραμ- μὴ ὅσο γίνεται πιὸ μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἀθῆνα καὶ νὰ μὴ μετακινηθῇ ὁ Φίλιππος ἀπὸ τὴ βάση του· ἀποφύγετε νὰ ἀναμετρηθῆτε μαζί του σὲ τακτικὴ μάχη.

Ἐμεῖς, Ἀθηναῖοι πολίτες, φτάνει βέβαια νὰ κάνουμε τὸ χρέος 52 μας, ἔχομε πολλὰ φυσικὰ πλεονεκτήματα σὲ περίπτωσι ἐκ- στρατείας· πρῶτα πρῶτα τὴ φύση τῆς χώρας του ποῦ εἴμασθε σὲ θέση νὰ λεηλατήσουμε καὶ νὰ καταστρέψουμε σὲ μεγάλη ἔκτασι καὶ ἄπειρα ἄλλα· ἀπεναντίας γιὰ μιὰ κανονικὴ μάχη ἐκεῖνος εἶναι καλύ- τερα ἐξασκημένος.

Δὲν πρέπει νὰ γίνονται ἀνεκτοὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ Φιλίππου. Ὡστόσο δὲ φτάνει νὰ πάρете τίς ἀποφάσεις 53 αὐτές· δὲ φτάνει νὰ ἀντιμετωπίσετε τὸ Φίλιππο μὲ στρατιωτικὲς μόνο ἐνέργειες· πρέπει μὲ νοῦ καὶ καρδιά νὰ μισήσετε ἐκείνους ποῦ τὸν ὑπερασπίζονται· νὰ ἔχετε στὸ νοῦ σας ὅτι δὲ θὰ μπορέσετε νὰ νι- κήσετε τοὺς ἐχθροὺς τῆς πόλης, ἂν δὲν τιμωρήσετε πρῶτα τοὺς πολίτες ποῦ μέσα στὰ τείχη τῆς τοὺς ἐξυπηρετοῦν.

Αὐτό, μὰ τὸ Δία καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς, ἐσεῖς δὲ θὰ τὸ κατορθώσε- 54 τε ποτέ· σὲ τέτοιο σημεῖο ἔχει προχωρήσει ἡ ἀνοησία σας, ἡ τρέλα σας, μιὰ διάθεσι ποῦ καὶ ἐγὼ δὲν ξέρω πῶς νὰ χαρακτηρίσω — γιὰτὶ καὶ τοῦτος ὁ φόβος μὲ πιάνει συχνά· πῶς κάποιος δαίμονας μᾶς παρασύρει στὴν καταστροφὴ. Ἐπειδὴ σᾶς ἀρέσει νὰ ἀκοῦτε κακο-

55 Καὶ οὐχί πω τοῦτο δεινόν, καίπερ ὄν δεινόν, ἀλλὰ καὶ μετὰ πλείονος ἀσφαλείας πολιτεύεσθαι δεδώκατε τούτοις ἢ τοῖς ὑπὲρ ὑμῶν λέγονσι. Καίτοι θεάσασθ' ὅσας συμφορὰς παρασκευάζει τὸ τῶν τοιούτων ἐθέλειν ἀκροᾶσθαι. Λέξω δ' ἔργα ἃ πάντες εἴσεσθε.

56 Ἦσαν ἐν Ὀλύνθῳ τῶν ἐν τοῖς πράγμασι τινὲς μὲν τοῦ Φιλίππου καὶ πάνθ' ὑψηροῦντες ἐκείνῳ, τινὲς δ' οἱ τοῦ βελτίστου καὶ ὅπως μὴ δουλεύουσιν οἱ πολῖται πράττοντες. Πότεροι δὴ τὴν πατρίδ' ἐξώλεσαν; ἢ πότεροι τοὺς ἱππέας προῦδοσαν, ὣν προδοθέντων Ὀλυνθος ἀπόλετο; οἱ τὰ Φιλίππου φρονοῦντες καί, ὅτ' ἦν ἡ πόλις, τοὺς τὰ βέλτιστα λέγοντας συκοφαντοῦντες καὶ διαβάλλοντες οὕτως ὥστε τὸν γ' Ἀπολλωνίδην καὶ ἐκβαλεῖν ὁ δῆμος ὁ τῶν Ὀλυνθίων ἐπέισθη.

57 Οὐ τοίνυν παρὰ τούτοις μόνον τὸ ἔθος τοῦτο πάντα κάκ' εἰργάσατο, ἄλλοθι δ' οὐδαμοῦ. Ἄλλ' ἐν Ἐρετρία, ἐπειδὴ ἀπαλλαγέντος Πλουτάρχου καὶ τῶν ξένων ὁ δῆμος εἶχε τὴν πόλιν καὶ τὸν Πορθμόν, οἱ μὲν ἐφ' ἡμᾶς ἤγον τὰ πράγματα, οἱ δ' ἐπὶ Φίλιππον. Ἀκούοντες δὲ τούτων τὰ πολλὰ μᾶλλον οἱ ταλαίπωροι καὶ δυστυχεῖς Ἐρετριεῖς τελευτῶντες ἐπέισθησαν τοὺς ὑπὲρ αὐτῶν λέγοντας ἐκβαλεῖν. Καὶ γὰρ τοι πέμψας Ἰππόνικον ὁ σύμμαχος αὐτοῖς Φίλιππος καὶ ξένους χιλίους, τὰ τεῖχη περιεῖλε τοῦ Πορθμοῦ καὶ τρεῖς κατέστησε τυράννους, Ἰππάρχον, Αὐτομέδοντα, Κλείταρχον. Καὶ μετὰ ταῦτ' ἐξελήλακεν ἐκ τῆς χώρας δις ἤδη βουλομένους σφάζεσθαι, τοτὲ μὲν πέμψας τοὺς μετ' Εὐρυλόχου ξένους, πάλιν δὲ τοὺς μετὰ Παρμενίωνος.

59 Καὶ τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν; ἀλλ' ἐν Ὠρεῶ Φιλιστίδης μὲν

λογίες, συκοφαντίες, πειράγματα και για όποιο άλλο λόγο, ζητάτε να ανέβουν στο βήμα άνθρωποι πουλημένοι — όρισμένοι μάλιστα δὲ θὰ δίσταζαν νὰ τὸ παραδεχτοῦν — και γελάτε, ὅταν κακολογοῦν τὸν ἕνα και τὸν ἄλλο. Και αὐτὸ εἶναι βέβαια φοβερό, ἀλλὰ δὲν εἶναι τὸ 55 φοβερώτερο: τοὺς ἔχετε ἐπιτρέψει νὰ ἐφαρμόζουν τὴν πολιτικὴ τους μὲ μεγαλύτερη ἀσφάλεια ἀπὸ κείνους ποὺ μιλοῦν γιὰ τὸ καλό σας. Ὡστόσο κοιτάζτε πόσες συμφορὲς δημιουργεῖ κανεὶς, ὅταν κάθεται και ἀκούη τέτοιου εἴδους ρήτορες. Θὰ ἀναφέρω περιστατικὰ γνῶριμα σὲ ὅλους.

Οἱ Φιλιππίζοντες Στὴν Ὀλυνθο ὀρισμένοι ἀπὸ τοὺς πολιτι- 56
στὴν Ὀλυνθο. κούς ἦταν ἄνθρωποι δικοὶ του και ἐξυπηρε-
τοῦσαν ἐκεῖνον ἀποκλειστικά· ἄλλοι πάλι ἀφοσιωμένοι στὴν κοινὴ
ὑπόθεση προσπαθοῦσαν νὰ μὴν ὑποδουλωθοῦν οἱ πολῖτες. Ποιοὶ λοιπὸν
κατάστρεψαν τὴν πατρίδα τους; Ποιοὶ πρόδωσαν τὸ ἱππικό, προ-
δοσία ποὺ ὀδήγησε τὴν Ὀλυνθο στὴν καταστροφή; Οἱ ἄνθρωποι τοῦ
Φιλίππου. Αὐτοί, ὅσο ὑπῆρχε ἡ πόλη, κακολογοῦσαν και δυσφήμι-
ζαν τοὺς ρήτορες ποὺ ὑπερασπίζονταν τὴν κοινὴ ὑπόθεση· στὸ τέλος
ἔπεισαν τὸ λαὸ τῆς Ὀλύνθου νὰ ἐξορίση τὸν Ἀπολλωνίδη.

Οἱ Φιλιππίζοντες Και μὴ θαρρῆτε πὼς ἡ τακτικὴ αὐτὴ προ- 57
στὴν Ἐρέτρια. κάλεσε συμφορὲς στὴν Ὀλυνθο μόνο και που-
θενὰ ἄλλοῦ· στὴν Ἐρέτρια, ὅταν ὁ λαὸς γλίτωσε ἀπὸ τὸν Πλού-
ταρχο και τοὺς μισθοφόρους του, ἔμεινε κυρίαρχος στὴν πόλη και
στὸν Πορθμό. Τότε ἄλλοι ἀπὸ τοὺς πολιτικούς ἤθελαν νὰ τὸν προσα-
νατολίσουν πρὸς τὸ μέρος μας και ἄλλοι πρὸς τὸ Φίλιππο. Ὁ δύστυ-
χος και ταλαίπωρος λαὸς τῆς Ἐρέτριας ἄκουγε πιδ συχνὰ τοὺς ὑπε-
ρασπιστὲς τοῦ Φιλίππου, ὥσπου στὸ τέλος τὸν ἔπεισαν νὰ ἐξορίση
τοὺς ρήτορες ποὺ μιλοῦσαν γιὰ τὸ καλό του. Και τότε στέλνει τὸν 58
Ἰππόνικο ὁ Φίλιππος, ὁ καλὸς τους σύμμαχος, μὲ χίλιους μισθοφό-
ρους, γκρεμίζει τὰ τείχη τοῦ Πορθμοῦ και δίνει τὴν ἐξουσία σὲ
τρεῖς τυράννους: τὸν Ἰππαρχο, τὸν Αὐτομέδοντα και τὸν Κλείταρχο.
Ἀπὸ τότε οἱ δημοκρατικοὶ τῆς Ἐρέτριας δύο φορές ζήτησαν νὰ
ἐλευθερωθοῦν και δύο φορές τοὺς ἔδιωξαν ἀπὸ τὴ χώρα τους· τὴ μιὰ
φορὰ ἔστειλε τοὺς μισθοφόρους μὲ τὸν Εὐρύλοχο, ὕστερα πάλι τὸν
Παρμενίωνα μὲ τοὺς στρατιῶτες του.

Γιὰ ποῦλό λόγο νὰ ἀναφέρω πολλὰ παραδείγματα;

59

ἔπραττε Φιλίππῳ καὶ Μένιππος καὶ Σωκράτης καὶ Θόας καὶ Ἀγα-
παῖος, οἵπερ νῦν ἔχουσι τὴν πόλιν — καὶ ταῦτ' ἤδεσαν ἅπαντες, —
Εὐφραῖος δέ τις, ἄνθρωπος καὶ παρ' ἡμῖν ποτ' ἐνθάδ' οἰκήσας,
60 ὅπως ἐλεύθεροι καὶ μηδενὸς δοῦλοι ἔσονται. Οὗτος τὰ μὲν ἄλλ' ὡς
ὑβρίζετο καὶ προεπηλακίζεθ' ὑπὸ τοῦ δήμου, πολλὰ ἂν εἴη λέγειν·
ἐναντιῶ δὲ πρότερον τῆς ἀλώσεως ἐνέδειξεν ὡς προδότην τὸν Φιλι-
στίδην καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ, αἰσθόμενος ἅ πράττουσιν. Συστραφέντες
δ' ἄνθρωποι πολλοί, καὶ χορηγὸν ἔχοντες Φίλιππον καὶ πρωτανεό-
μενοι παρ' ἐκείνου, ἀπάγουσι τὸν Εὐφραῖον εἰς τὸ δεσμοτήριον ὡς
61 συνταράττοντα τὴν πόλιν. Ὁρῶν δὲ τοῦθ' ὁ δῆμος ὁ τῶν Ὀρειτῶν,
ἀντὶ τοῦ τῷ μὲν βοηθεῖν, τοὺς δ' ἀποτυμπανίσαι, τοῖς μὲν οὐκ ὠργί-
ζετο, τὸν δ' ἐπιτίθειον ταῦτα παθεῖν ἔφη καὶ ἐπέχαιρεν. Μετὰ ταῦθ'
οἱ μὲν, ἐπ' ἐξουσίας ὀπίσσης ἐβούλοντο, ἔπραττον ὅπως ἢ πόλις
ληφθήσεται καὶ κατεσκευάζοντο τὴν προᾶξιν· τῶν δὲ πολλῶν εἴ τις
αἰσθοίτο, εἰσὶγα καὶ κατεπέπληκτο, τὸν Εὐφραῖον οἷ' ἔπαθεν μεμνή-
μενοι· οὕτω δ' ἀθλίως διέκειντο, ὥστ' οὐ πρότερον ἐτόλμησεν οὐ-
δεὶς, τοιοῦτου κακοῦ προσιόντος, ῥῆξαι φωνήν, πρὶν διασκευασάμενοι
πρὸς τὰ τεῖχη προσήεσαν οἱ πολέμιοι. Τηρικαῦτα δ' οἱ μὲν ἡμύ-
62 νοντο, οἱ δὲ προυδίδουσαν. Τῆς δὲ πόλεως οὕτως ἀλούσης αἰσχυρῶς
καὶ κακῶς, οἱ μὲν ἄρχουσι καὶ τυραννοῦσι, τοὺς τότε σφύζοντας
ἑαυτοὺς καὶ τὸν Εὐφραῖον ἐτοιμοὺς ὀτιοῦν ποιεῖν ὄντας, τοὺς μὲν
ἐκβαλόντες, τοὺς δ' ἀποκτείναντες· ὁ δ' Εὐφραῖος ἐκεῖνος ἀπέσφα-

**Τὸ κόμμα τοῦ
Φιλίππου στὸν
᾽Ωρεό.**

Στὸν ᾽Ωρεό ὁ Φιλιστίδης ἦταν ἄνθρωπος τοῦ Φιλίππου· τὸ ἴδιο καὶ ὁ Μένιππος, ὁ Σωκράτης, ὁ Θόας, ὁ Ἀγαπαῖος — αὐτοὶ ποὺ κυβερνοῦν σήμερα τὴν πόλη — καὶ ὅλος ὁ κόσμος ἤξερε ποῖν ἐξυπηρετοῦσαν. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ἓνας Εὐφραῖος, ποὺ ἔζησε κάποτε ἐδῶ στὴν Ἀθήνα, ἐργαζόταν γιὰ νὰ εἶναι οἱ συμπολίτες του ἐλεύθεροι καὶ νὰ μὴν ὑποκύψουν σὲ κανένα. Θὰ ἦταν μεγάλη ἱστορία νὰ διη- 60 γηθῶ ὅλες τὶς προσβολές καὶ τὴν κακομεταχείριση ποὺ τράβηξε ἀπὸ τὸ λαὸ ὁ ἄνθρωπος αὐτός. Ἐνα χρόνο πρὶν ἀπὸ τὴν ἄλωση τοῦ ᾽Ωρεοῦ ἀνακάλυψε τὶς προδοτικὲς ἐνέργειες τοῦ Φιλιστίδη καὶ τῶν φίλων του καὶ τοὺς κατάγγειλε.

Πολλοὶ ᾽Ωρεῖτες τότε ὀργάνωσαν μιὰ συνωμοσία ποὺ τῆς ἔδινε τὴν κατεύθυνση καὶ τὴ χρηματοδοτοῦσε ὁ Φίλιππος. Πιάνουν λοιπὸν καὶ κλείνουν στὴ φυλακὴ τὸν Εὐφραῖο μὲ τὴ δικαιολογία ὅτι δημιουργεῖ ταραχές στὴν πόλη. Ὁ δημοκρατικὸς λαὸς τοῦ ᾽Ωρεοῦ 61 ποὺ ἔβλεπε ὅλα αὐτά, ἀντὶ νὰ σώσῃ τὸν Εὐφραῖο καὶ νὰ σκοτώσῃ στὸ ξύλο τοὺς συμμορίτες, δὲν ἀγανάκτησε μαζί τους· ἀπεναντίας ἔλεγε ὅτι ὁ Εὐφραῖος ἦταν ἄξιος τῆς τύχης του καὶ χαιρόταν μὲ τὰ παθήματά του.

Ἵστερα οἱ ἄνθρωποι τοῦ Φιλίππου, ἀφοῦ πιά ἐξασφάλισαν ὅση ἐλευθερία ἤθελαν, ἄρχισαν τὶς δόλιες προσπάθειες γιὰ τὴν παράδοση τῆς πόλης καὶ ἐτοιμάζονταν νὰ βάλουν σὲ ἐνέργεια τὸ σχέδιο. Κάθε φορὰ ποὺ ἔπεφταν στὴν ἀντίληψη τοῦ λαοῦ, ἡ τρομοκρατία κρατοῦσε τὰ στόματα κλειστά, γιὰτὶ καθένας ἀναλογιζόταν τὴν τύχη τοῦ Εὐφραῖου. Εἶχαν χάσει τὸ ἠθικὸ τους: ἔβλεπαν τὴ συμφορὰ νὰ πλησιάζῃ ὁλοένα καὶ πιὸ πολὺ, ὥστόσο κανεὶς δὲν τολμοῦσε νὰ βγάλῃ λέξη, ὡς τὴν ὥρα ποὺ οἱ ἐχθροὶ τέλειωσαν τὶς ἐτοιμασίες τους καὶ πρόβαλαν ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη. Τότε πιά ἔβαλαν μπρὸς ἄλλοι τὴν ὑπεράσπιση καὶ ἄλλοι τὴν προδοσία.

Καὶ ὅταν ἡ πόλη ἔπεσε τόσο ταπεινωτικὰ καὶ ἀνανδρα, οἱ προ- 62 δότες ἔγιναν τύραννοι καὶ κυβερνοῦν. Αὐτοὺς ποὺ στάθηκαν οἱ σωτῆρες τους στὸ περιστατικὸ ποὺ διηγῆθηκα καὶ ἄφησαν στὴ διάκρισὴ τους τὸν Εὐφραῖο, τοὺς ἐξόρισαν ἢ τοὺς σκότωσαν. Ὁ Εὐφραῖος αὐ-

ξεν ἑαυτόν, ἔργῳ μαρτυρήσας ὅτι καὶ δικαίως καὶ καθαρῶς ὑπὲρ τῶν πολιτῶν ἀνθειστήκει Φιλίππῳ.

- 63 Τί οὖν ποτ' αἴτιον, θαυμάζετ' ἴσως, τὸ καὶ τοὺς Ὀλυνθίους καὶ τοὺς Ἐρετριεῖς καὶ τοὺς Ὠρεΐτας ἡΐδιον πρὸς τοὺς ὑπὲρ Φιλίππου λέγοντας ἔχειν ἢ τοὺς ὑπὲρ αὐτῶν; Ὅπερ καὶ παρ' ὑμῖν, ὅτι τοῖς μὲν ὑπὲρ τοῦ βελτίστου λέγουσιν οὐδὲ βουλομένοις ἔνεστιν ἐνίοτε πρὸς χάριν οὐδὲν εἰπεῖν· τὰ γὰρ πράγματ' ἀνάγκη σκοπεῖν ὅπως σωθήσεται· οἱ δ' ἐν αὐτοῖς οἷς χαρίζονται Φιλίππῳ συμπράττουσιν.
- 64 Εἰσφέρειν ἐκέλευον, οἱ δ' οὐδὲν δεῖν ἔφασαν· πολεμεῖν καὶ μὴ πιστεύειν, οἱ δ' ἄγειν εἰρήνην, ἕως ἐγκατελήφθησαν· τᾶλλα τὸν αὐτὸν τρόπον οἶμαι πάνθ', ἵνα μὴ καθ' ἕκαστα λέγω. Οἱ μὲν ἐφ' οἷς χαριοῦνται, ταῦτ' ἔλεγον καὶ ἐλύπουν οὐδέν, οἱ δ', ἐξ ὧν ἔμελλον σωθήσασθαι, προσῆσαν δ' ἀπέχθειαι. Πολλὰ δὲ καὶ τὰ τελευταῖα οὐχ οὕτως πρὸς χάριν οὐδὲ δι' ἄγνοιαν οἱ πολλοὶ προσίεντο, ἀλλ' ὑποκατακλινόμενοι, ἐπειδὴ τοῖς ὅλοις ἠττᾶσθαι ἐνόμιζον.
- 65 Ὅ νῆ τὸν Δία καὶ τὸν Ἀπόλλω δέδοικ' ἐγὼ μὴ πάθηθ' ὑμεῖς, ἐπειδὰν εἶδητ' ἐκλογιζόμενοι μηδὲν ἐν ὑμῖν ἐνόν· καὶ τοὺς εἰς τοῦθ' ὑπάγοντας ὑμᾶς ὄρων οὐκ ὄρρωδῶ, ἀλλὰ δυσωποῦμαι· ἢ γὰρ ἐξεπίτηδες ἢ δι' ἄγνοιαν εἰς χαλεπὸν προᾶγμ' ὑπάγουσι τὴν πόλιν. Καίτοι μὴ γένοιτο μὲν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὰ πράγματ' ἐν τούτῳ· τεθνάναι δὲ μυριάκις κρεῖττον ἢ κολακεία τι ποιῆσαι Φιλίππου·
- 66 καὶ προέσθαι τῶν ὑπὲρ ὑμῶν λεγόντων τινάς. Καλήν γ' οἱ πολλοὶ

τοκτόνησε. 'Ο θάνατός του έδειξε με πόση τιμιότητα και ανιδιοτέ- }
λεια είχε αντίσταθῆ στο Φίλιππο, για να υπερασπίση τὴν πόλη.

**Οἱ λαοὶ στρέφον-
ται πρὸς τοὺς ἄν-
θρώπους τοῦ Φι-
λίππου, ἐπειδὴ
δὲν τοὺς ζητοῦν
θυσίας.**

Θὰ σᾶς φαίνεται βέβαια παράξενο : Γιατί 63
τάχα οἱ λαοὶ στὴν Ὀλυνθο, στὴν Ἐρέτρια, στὸν
'Ωρεὸ παρακολουθοῦν με μεγαλύτερη εὐχαρί-
στηση τοὺς ρήτορες πού υπερασπίζονται τὸ Φί-
λιππο ἀπὸ κείνους πού μιλοῦν γιὰ τὸ δικό τους
καλό;

Ἡ ἀπάντηση εἶναι ἡ ἴδια πού ἐξηγεῖ καὶ τὴ δική σας συμπερι-
φορά: Οἱ ρήτορες πού φροντίζουν γιὰ τὸ κοινὸ καλὸ πολλές φορές,
καὶ ἂν ἀκόμα ἔχουν ὅλη τὴν καλὴ διάθεση, δὲν μποροῦν νὰ ποῦν τί-
ποτε εὐχάριστο· γιατί εἶναι ὑποχρεωμένοι ἀπὸ τὰ πράγματα νὰ ἔχουν
στόχο τους τὴν κοινὴ σωτηρία. Ἀπεναντίας οἱ ἄλλοι, με αὐτὰ πού λένε
προσπαθώντας νὰ γίνουν εὐχάριστοι στὸ λαό, συντρέχουν τὸ Φίλιπ-
πο . Πρὸτειναν οἱ πατριῶτες εἰσφορά ; «Δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἀνάγκη» 64
κ», ὑποστήριζαν ἐκεῖνοι. Ἔλεγαν νὰ συνεχίσουν τὸν πόλεμο καὶ
νὰ μὴν ἔχουν ἐμπιστοσύνη ; «Ὁχι, διαφωνοῦσαν, νὰ μείνουμε στα-
θεροὶ στὴν εἰρήνη». Ὡστόσο πιάστηκαν στὰ δίχτυα τοῦ ἐχθροῦ. Καὶ
στὰ ἄλλα ζητήματα — νὰ μὴν ἀναφέρω λεπτομέρειες — ἡ ἴδια πάντα
ἱστορία *Οἱ ἄνθρωποι τοῦ Φιλίππου ἔλεγαν στὸ λαὸ αὐτὰ πού θὰ τὸν
εὐχαριστοῦσαν· καὶ δὲ γίνονταν δυσάρεστοι. Οἱ ἄλλοι, προτείνοντας
τὰ μέτρα πού θὰ ὀδηγοῦσαν στὴ σωτηρία, προκαλοῦσαν ἀντιπάθειες.
Στὸ τέλος ὁ λαὸς ἔκανε πολλές ὑποχωρήσεις, ὄχι γιατί τοῦ ἦταν εὐ-
χάριστο οὔτε ἀπὸ ἀγνοία· λυγίζε ὀλοένα καὶ πιὸ πολὺ, ἐπειδὴ πίστευε
πὼς ἦταν ὀριστικὰ νικημένους*

Φοβᾶμαι, μὰ τὸ Δία καὶ τὸν Ἀπόλλωνα, ὅτι θὰ πάθετε τὸ ἴδιο 65
κι ἐσεῖς, ὅταν ἀναλογισθῆτε τὴ θέση σας καὶ φτάσετε στὸ συμπέρα-
σμα ὅτι τίποτε πιά δὲν περνάει ἀπὸ τὸ χέρι σας. Καὶ ὅταν βλέπω
τοὺς ἀνθρώπους πού σᾶς ὀδηγοῦν σὲ ἓνα τέτοιο ἀδιέξοδο, δὲ δειλιάζω·
ντρέπομαι· γιατί θεὸς ἐπίτηδες, θεὸς ἀπὸ ἀγνοία, παρασύρουν τὴν πόλη
σὲ ἀπαραδέκτη ταπεινώση. Ἀθηναῖοι πολῖτες, νὰ μὴ δώση ὁ
θεὸς νὰ φτάσουν τὰ πράγματα ὡς ἐκεῖ· χίλιες φορές καλύτερα νὰ
πεθάνουμε παρά νὰ κάνουμε τὸ παραμικρὸ γιὰ νὰ κολακέψουμε τὸ
Φίλιππο καὶ νὰ προδώσουμε τοὺς ρήτορες πού εἶναι ἀφοσιωμένοι
σὲ σᾶς!

νῦν ἀπειλήφασιν Ὁρειτῶν χάριν ὅτι τοῖς Φιλίππου φίλοις ἐπέτρεψαν
 αὐτούς, τὸν δ' Εὐφραῖον ἐώθουν. Καλήν γ' ὁ δῆμος ὁ Ἐρετριέων
 ὅτι τοὺς μὲν ὑμετέρους πρέσβεις ἀπήλασεν, Κλειτάρχῳ δ' ἐνέδωκεν
 αὐτόν· δουλεύουσί γε μαστιγούμενοι καὶ σφαττόμενοι. Καλῶς Ὀλυν-
 θίων ἐφείσατο, τῶν τὸν μὲν Λασθένη ἵππαρχον χειροτονησάντων,
 67 τὸν δ' Ἀπολλωνίδην ἐκβαλόντων. Μωρία καὶ κακία τὰ τοιαῦτ'
 ἐλπίζεις, καὶ κακῶς βουλευομένους καὶ μηδὲν ὧν προσήκει ποιεῖν
 ἐθέλοντας, ἀλλὰ τῶν ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν λεγόντων ἀκροωμένους, τη-
 λικαυτήν ἠγεισθαι πόλιν οἰκεῖν τὸ μέγεθος ὥστε, μηδ' ἂν ὀτιοῦν ἦ,
 68 δεινὸν πείσεσθαι. Καὶ μὴν ἐκεῖνό γ' αἰσχρὸν ὕστερόν ποτ' εἰπεῖν.
 «Τίς γὰρ ἂν ᾤηθῃ ταῦτα γενέσθαι; νῆ τὸν Δία, ἔδει γὰρ τὸ καὶ ποι-
 ῆσαι καὶ τὸ μὴ ποιῆσαι;» πόλλ' ἂν εἰπεῖν ἔχοιεν Ὀλύνθιοι νῦν, ἂ
 τότε εἰ προείδοντο, οὐκ ἀπώλοντο· πόλλ' ἂν Ὁρεῖται, πολλὰ Φωκεῖς,
 69 πολλὰ τῶν ἀπολωλότων ἕκαστοι. Ἄλλὰ τί τούτων ὄφελος αὐτοῖς;
 ἕως ἂν σώζῃται τὸ σκάφος, ἂν τε μεῖζον ἂν τ' ἔλαττον ἦ, τότε χρὴ
 καὶ ναύτην καὶ κυβερνήτην καὶ πάντ' ἄνδρ' ἐξῆς προθύμους εἶναι,
 καὶ ὅπως μῆθ' ἐκόν, μῆτ' ἄκων μηδεὶς ἀνατρέψει, τοῦτο σκοπεῖ-
 σθαι· ἐπειδὰν δ' ἡ θάλαττα ὑπέρσχη, μάταιος ἡ σπουδή.
 70 Καὶ ἡμεῖς τοίνυν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἕως ἐσμέν σῶοι, πόλιν
 μεγίστην ἔχοντες, ἀφορμὰς πλείστας, ἀξίωμα κάλλιστον, τί ποιῶ-
 μεν; πάλαι τις ἠδέως ἂν ἴσως ἐρωτήσων κἀθηται. Ἐγὼ νῆ Δί'
 ἐρῶ, καὶ γράψω δέ, ὥστε, ἂν βούλησθε, χειροτονήσετε.

Πληρώθηκε ἀλήθεια πλούσια γιὰ τὴν καλοσύνη του ὁ λαὸς τοῦ 66
'Ωρεοῦ ποῦ ἐμπιστεύτηκε τὸν ἑαυτὸ του στοὺς φίλους τοῦ Φιλίππου
καὶ παραμέρισε τὸν Εὐφραῖο. Πλούσια καὶ ὁ λαὸς τῆς 'Ερέτριας ποῦ
ἔδωξε τοὺς δικούς σας πρέσβεις καὶ συνθηκολόγησε μὲ τὸν Κλεί-
ταρχο! 'Ἐγιναν δοῦλοι ποῦ σφάζονται καὶ μαστιγώνονται. Ποῦ εἶναι
ἡ μεγαλοψυχία του ἀπέναντι στοὺς 'Ολυνθίους ποῦ ὄρισαν μὲ τὴν
ψῆφο τους τὸ Λασθένη ἀρχηγὸ τοῦ ἱππικοῦ καὶ ἐξόρισαν τὸν 'Απολ-
λωνίδη;

Εἶναι ἀνοησία καὶ ἀνανδρία νὰ στηρίζετε σὲ τέτοιες ἐλπίδες· 67
νὰ παίρνετε δειλὲς ἀποφάσεις· νὰ μὴν κάνετε πρόθυμα τὸ χρέος σας·
νὰ κάθεστε νὰ ἀκοῦτε τοὺς ρήτορες ποῦ ὑπερασπίζονται τὸν ἐχθρὸ
καὶ τὴν ἴδια ὥρα νὰ φαντάζεστε ὅτι ζῆτε σὲ μιὰ πόλη τόσο δυνατὴ,
ποῦ ὅ,τι καὶ νὰ συμβῆ, δὲν ἔχετε φόβο νὰ σᾶς βρῆ κανένα κακό.

'Αλλὰ ὕστερα τί ντροπὴ νὰ ἔρθη κάποια στιγμή ποῦ νὰ πῆτε: 68
«Καὶ ποιὸς μποροῦσε ποτὲ νὰ φανταστῆ ὅτι θὰ γινόταν κάτι τέτοιο;
'Ἐπρεπε, μὰ τὸ Δία, νὰ κάνουμε τοῦτο καὶ νὰ μὴν κάνουμε τὸ ἄλλο».
Καὶ οἱ 'Ολυνθιοὶ θὰ μποροῦσαν νὰ ποῦν σήμερα γιὰ πολλὰ ζητήματα:
«'Αν τὰ προβλέπαμε, δὲ θὰ εἴχαμε καταστραφῆ!» . Τὸ ἴδιο καὶ οἱ
'Ωρεῖτες καὶ οἱ Φωκεῖς· καθέννας ἀπὸ τοὺς καταστρεμμένους θὰ εἶχε
νὰ πῆ πολλά. 'Αλλὰ ποιὸ τὸ ὄφελος; "Ὅσο τὸ καράβι βασιτέται 69 }
ἀκόμα γερό — δὲ σημαίνει ἂν εἶναι μικρὸ ἢ μεγάλο — οἱ ναῦτες, ΕΙΜΗΙ
ΝΑΥΤΙΚΟΙ
1790.
ὁ κυβερνήτης καὶ ὅλο τὸ πλήρωμα, ἀπὸ τὸν πρῶτο μέχρι τὸν τελευ-
ταῖο, πρέπει νὰ δείχνουν ζῆλο καὶ νὰ προσέχουν νὰ μὴν τὸ βουλιά-
ξουν, εἴτε ἀπὸ κακὴ πρόθεση εἴτε ἀπὸ ἀπροσεξία, ὅσο εἶναι ἀκόμα
καιρός· ὅταν ἡ θάλασσα νικῆσῃ τὸ καράβι, κάθε προσπάθεια εἶναι
ἀνώφελη.

'Ο Δημοσθένης προτείνει ἐξοπλι-
σμό τῶν 'Αθη-
ναίων καὶ συνεν-
νόηση μὲ τοὺς
ἄλλους 'Ελληνες. "Ἐτσι κι ἐμεῖς, 'Αθηναῖοι πολῖτες. "Ὅσο κρα- 70
τᾶμε τὴν ἀκεραιότητά μας, ὅσο ἡ πόλη μας
εἶναι πανίσχυρη μὲ ἄπειρα ἐφόδια καὶ φήμη
λαμπρῆ, τί πρέπει τάχα νὰ κάνουμε; Μερικοὶ
ἀνυπομονοῦν, θαρρῶ, ἐδῶ καὶ πολλὴ ὥρα
νὰ θέσουν τὸ ἐρώτημα αὐτό. 'Ἐγώ, μὰ τὸ Δία,
θὰ σᾶς ἀπαντήσω καὶ μάλιστα θὰ ὑποβάλω πρόταση· ἂν θέλετε,
τὴν ψηφίζετε.

Αὐτοὶ πρῶτον ἀμνόμενοι καὶ παρασκευαζόμενοι, τριήρεσι καὶ
χρήμασι καὶ στρατιώταις λέγω, — καὶ γὰρ ἂν ἅπαντες δὴ πον δου-
λεύειν συγχωρήσωσιν οἱ ἄλλοι, ἡμῖν γ' ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγωνι-
71 στέον, — ταῦτα δὴ πάντ' αὐτοὶ παρεσκευασμένοι καὶ ποιήσαν-
τες φανερά, τοὺς ἄλλους ἤδη παρακαλῶμεν καὶ τοὺς ταῦτα διδάξον-
τας ἐκπέμπωμεν πρέσβεις πανταχοῖ, εἰς Πελοπόννησον, εἰς Ῥόδον,
εἰς Χίον, ὡς βασιλέα λέγω — οὐδὲ γὰρ τῶν ἐκείνῳ συμφερόντων
ἀφέστηκε τὸ μὴ τοῦτον εἶσαι πάντα καταστρέφασθαι — ἴν' ἂν μὲν
πέισητε, κοινωνοὺς ἔχητε καὶ τῶν κινδύνων καὶ τῶν ἀναλωμάτων,
72 ἂν τι δέη, εἰ δὲ μή, χρόνους γ' ἐμποιήτε τοῖς πράγμασιν. Ἐπειδὴ
γὰρ ἔστιν πρὸς ἄνδρα καὶ οὐχὶ συνεστώσης πόλεως ἰσχὸν ὁ πόλεμος,
οὐδὲ τοῦτ' ἄχρηστον, οὐδ' αἱ πέρουσι πρεσβεῖαι αἱ περὶ τὴν Πελοπόν-
νησον ἐκεῖναι καὶ κατηγορεῖαι ἅς ἐγὼ καὶ Πολύενκτος ὁ βέλτιστος
ἐκείνοσὶ καὶ Ἑγήσιππος καὶ οἱ ἄλλοι πρέσβεις περιήλθομεν, καὶ
ἐποιήσαμεν ἐπισχεῖν ἐκεῖνον καὶ μῆτ' ἐπ' Ἀμβρακίαν ἔλθειν μῆτ'
εἰς Πελοπόννησον ὀρμησαί.

73 Οὐ μέντοι λέγω, μηδὲν αὐτοὺς ὑπὲρ αὐτῶν ἀναγκαῖον ἐθέλον-
τας ποιεῖν, τοὺς ἄλλους παρακαλεῖν· καὶ γὰρ εἴηθες τὰ οἰκεῖ' αὐτοὺς
προϊεμένους τῶν ἀλλοτριῶν φάσκειν κήδεσθαι, καὶ τὰ παρόντα περι-
ορῶντας ὑπὲρ τῶν μελλόντων καὶ τοὺς ἄλλους φοβεῖν. Οὐ λέγω
ταῦτα· ἀλλὰ τοῖς μὲν ἐν Χερῶνῶν ἡσυχίᾳ ἀποστέλλειν φημί
δεῖν καὶ τᾶλλ' ὅσ' ἀξιοῦσιν ποιεῖν, αὐτοὺς δὲ παρασκευάζεσθαι, καὶ
πρώτους ἂ χρὴ ποιοῦντας τότε καὶ τοὺς ἄλλους Ἑλλήνας συγ-
καλεῖν, συνάγειν, διδάσκειν, νοθετεῖν ταῦτ' ἔστι πόλεως ἀξίωμ'
74 ἐχούσης ἡλικίον ὑμῖν ὑπάρχει. Εἰ δ' οἴεσθε Χαλκιδέας τὴν Ἑλλάδα
σώσειν ἢ Μεγαρέας, ὑμεῖς δ' ἀποδράσεσθαι τὰ πράγματα, οὐκ ὀρθῶς

- οἴεσθε· ἀγαπητὸν γὰρ ἂν αὐτοὶ σφίζωνται τούτων ἕκαστοι. Ἄλλ' ὑμῖν τοῦτο πρακτέον· ὑμῖν οἱ πρόγονοι τοῦτο τὸ γέρας ἐκτίσαντο
- 75 καὶ κατέλιπον μετὰ πολλῶν καὶ μεγάλων κινδύνων. Εἰ δ' ὁ βού-
λεται ζητῶν ἕκαστος καθεδεῖται καὶ ὅπως μηδὲν αὐτὸς ποιήσει
σκοπῶν, πρῶτον μὲν οὐ μὴ ποθ' εὖρη τοὺς ποιήσοντας· εἰ γὰρ ἦσαν,
εὖρηγτ' ἂν πάλοι, ἔνεκά γε τοῦ μηδὲν ἡμᾶς αὐτοὺς ποιεῖν ἐθέλειν,
ἀλλ' οὐκ εἰσίν· ἔπειτα δέδοιχ' ὅπως μὴ πάνθ' ἅμ' ὄσ' οὐ βουλό-
μεθα ποιεῖν ἡμῖν ἀνάγκη γενήσεται.
- 76 Ἐγὼ μὲν δὴ ταῦτα λέγω, ταῦτα γράφω καὶ οἶμαι καὶ νῦν
ἔτι ἐπανορθωθῆναι ἂν τὰ πράγματα τούτων γιγνομένων. Εἰ δέ τις
ἔχει τούτων τι βέλτιον, λεγέτω καὶ συμβουλευέτω. Ὅτι δ' ὑμῖν
δόξει, τοῦτ', ὧ πάντες θεοί, συνενέγκοι.

σουν νά ἐξασφαλίσουν τή σωτηρία τους μιά μιά χωριστά: τήν Ἑλλάδα σά σύνολο ἔχετε χρέος νά τή σώσετε σεῖς. Οἱ πρόγονοί σας ἀπόκτησαν τὸ προνόμιο αὐτὸ μὲ πολλοὺς καὶ μεγάλους κινδύνους καὶ σᾶς τὸ ἄφησαν κληρονομιά. Ὡστόσο, ἂν ὁ καθένας κάθεται ἄπραγος ζη- 75 τώντας ὅ,τι τὸν εὐχαριστεῖ καὶ κοιτάζοντας πῶς θὰ ἀποφύγη ὁ ἴδιος κάθε προσπάθεια, δὲ θὰ βρῆ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ θὰ ἐνεργήσουν γιὰ χάρη του. Ἄν ὑπῆρχαν, θὰ τοὺς εἶχαμε βρεῖ ἔδῶ καὶ πολὺ καιρό, μιά ποὺ δὲν ἔχομε διάθεση νά κάνουμε τίποτε μόνοι μας: ἀλλὰ δὲν ὑπάρχουν. Καὶ ὕστερα φοβᾶμαι πῶς ὅλα τὰ χρέη ποὺ θέλομε νά ἀποφύγουμε, θὰ μᾶς τὰ ἐπιβάλλῃ ἡ ἀνάγκη. ΕΙΡΕΝΕΙΑ.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ Ἐγὼ λοιπὸν αὐτὰ πιστεύω καὶ αὐτὰ προ- 76 τείνω· ἔχω τὴ γνώμη πῶς, ὅταν τὰ πραγματοποιήσουμε, ἡ θέση μας μπορεῖ νά διορθωθῇ ἀκόμα καὶ τώρα. Ἄν πάλι ἔχη κανεὶς κάτι καλύτερο νά προτείνῃ, ἄς πάρῃ τὸ λόγο καὶ ἄς συμβουλέψῃ. Ὅ,τι καὶ ἂν ἀποφασίσετε, εὐχομαι σὲ ὅλους τοὺς θεοὺς νά εἶναι γιὰ τὸ καλὸ σας. } ΕΤΕΡ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟΝ Γ' ΦΙΛΙΠΠΙΚΟ

σελ. 56 κληρουχία. Λεγόταν ἡ ἐγκατάσταση κληρούχων σὲ μιὰ περιοχή. Οἱ κληροῦχοι ἦταν Ἀθηναῖοι πολῖτες πού δὲν εἶχαν δικὰ τους κτήματα στὴν Ἀττική. Σ' αὐτοὺς μοίραζε τὸ κράτος τὸ ἔδαφος μιᾶς περιοχῆς πού κατακτοῦσε καὶ προστάτευε ἔτσι τὴν περιοχή ἀπὸ ἐνδεχόμενες ἐπαναστάσεις τῶν συμμάχων, γιατί οἱ κληροῦχοι κρατοῦσαν τὰ δικαιώματα τοῦ Ἀθηναίου πολίτη.

» **56 Διοπείθης.** Τὸ στρατηγὸ Διοπείθη τὸν εἶχαν στείλει οἱ Ἀθηναῖοι στὴ Χερσόνησο δυὸ χρόνια πρὶν (343) γιὰ νὰ ἐγκαταστήσει κληρούχους. Οἱ κάτοικοι τῆς Καρδίας, πού ἦταν ἡ πρωτεύουσα τῆς περιοχῆς, ἀντιστάθηκαν στὸ Διοπείθη καὶ ζήτησαν τὴ βοήθεια τοῦ Φιλίππου. Ὁ Διοπείθης ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἐνισχύσεις γιὰ νὰ πολιορκήσῃ τὴν Καρδία.

Γ' ΦΙΛΙΠΠΙΚΟΣ

- 1. εἰρήνη.** Ἐννοεῖ τὴν εἰρήνη τοῦ Φιλοκράτη τὸ 346 π.Χ. (Βλέπε βίο τοῦ Δημοσθένη σελ. 5).
- 11. διάβασή του** ἀπὸ τὶς Θερμοπύλες. Τὸν Ἰούλιο τοῦ 346 ὁ Αἰσχίνης καὶ ὁ Φιλοκράτης, γιὰ νὰ ματαιώσουν τὴ βοήθεια πού ζητοῦσαν οἱ Φωκεῖς, ἔλεξαν στὸν ἀθηναϊκὸ λαὸ ὅτι δὲν εἶναι φοβερὸ νὰ περάσῃ ὁ Φίλιππος ἀπὸ τὶς Θερμοπύλες, μιὰ πού ὁ στόχος του δὲν ἦταν οἱ Ἀθηναῖοι ἀλλὰ οἱ Θηβαῖοι.
- 12. Φερές** ἀπὸ τὶς πιὸ σπουδαῖες πόλεις στὴν ἀρχαία Θεσσαλία, τὸ σημερινὸ Βελεστίνο.
- 12. Ὠρεῖτες.** Οἱ κάτοικοι τοῦ Ὠρεοῦ. Ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι κυρίεψαν καὶ κατὰστρεψαν τὴν Ἰστιαία, στὸ βόρειο ἄκρο τῆς Εὐβοίας, ἔδρυσαν ἐκεῖ ἀποικία πού τὴν εἶπαν Ὠρεό.
- 15. Σέρριο.** Μικρὸ ἀκρωτήρι στὴ Θράκη, ἀπέναντι στὴ Σαμοθράκη.
- 15. Δορίσκο.** Φρούριο στὴ Θράκη, στὶς ἐκβολὲς τοῦ Ἐβρου.
- 16. τοὺς κατοίτους.** Τῆς Καρδίας πού ἔφεραν ἀντίσταση στὸ στρατηγὸ Διοπείθη.

- 17. Μέγαρα.** Τὸ 343 πῆραν τὴν ἐξουσία οἱ Φιλιππίζοντες· ὡς τότε ἡ πόλις εἶχε μείνει οὐδέτερη.
- 17. Εὐβοία.** Στὴν Εὐβοία εἶχε ἐγκαταστήσει ὁ Φίλιππος δύο τυράννους ποὺ ἦταν δικαί του φίλοι: στὸν Ὁρέδ τὸ Φιλισιτὶδῆ καὶ στὴν Ἐρέτρια τὸν Κλείταρχο.
- 17. ραδιουργίες στὴν Πελοπόννησο.** Ὁ Φίλιππος ἔπειτα ἀπὸ τὶς ἐπιτυχίες του στὴν κεντρικὴ Ἑλλάδα ἄρχισε τὴ δράση στὴν Πελοπόννησο. Οἱ Μεσσήνιοι, οἱ Ἀρκάδες καὶ οἱ Ἀργεῖοι, ποὺ κινδύνευαν ἀπὸ τὴ Σπάρτη, πλησίασαν τοὺς Ἀθηναίους καὶ προσπάθησαν νὰ τοὺς ἀποσπάσουν ἀπὸ τὴ συμμαχία τῆς Σπάρτης. Δὲν τὸ κατόρθωσαν ὅμως καὶ τότε ζήτησαν τὴν προστασία τοῦ Φιλίππου, ποὺ ἔστειλε ἀντιπροσώπους στὴ Σπάρτη γιὰ νὰ στηρίξῃ τὶς πόλεις.
- 26. τετραρχίες.** Ἡ Θεσσαλία ἦταν χωρισμένη σὲ 4 ἐπαρχίες ποὺ λέγονταν «τετραρχίες». Κάθε τετραρχία εἶχε διοικητὴ ἓναν τετράρχη.
- 26. Ἀπολλωνία.** Στὴ Χαλκιδικὴ κοντὰ στὸ σημερινὸ Πολύγυρο. Μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες πόλεις τῆς Ὀλυθιακῆς ὀμοσπονδίας.
- 27 - 34. Ἀμβρακία.** Στὸν Ἀραχθὸ ποταμὸ, στὴ θέση ποὺ εἶναι σήμερα ἡ Ἄρτα. Ἐδῶσε τὸ ὄνομά της στὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο. Τὸ 343 ὁ Φίλιππος ὕστερα ἀπὸ μιὰ ἐκστρατεία στὴν Ἠπειρο βιάδιζε πρὸς τὴν Ἀμβρακία· μιὰ πρεσβεία ἀθηναϊκὴ μὲ ἀρχηγὸ τὸ Δημοσθένη ξεσήκωσε τοὺς Ἀχαιοὺς, τοὺς Κορινθίους καὶ τοὺς Ἀκαρνάνες. Ὁ Φίλιππος ἀναγκάστηκε νὰ υποχωρήσῃ. Γύρισε στὴ Θεσσαλία καὶ ὄρισε τέσσερις τριηράρχους τῆς ἐμπιστοσύνης του.
- 32. κριτὲς** στὰ ἀγωνίσματα. Ἐνοεῖ τοὺς στρατηγούς ποὺ ἀναπλήρωναν τὸ Φίλιππο στὴν προεδρία τῶν ἀγῶνων. Στὸ μοναρχικὸ πολίτευμα οἱ στρατηγοὶ δὲν ἔχουν μεγάλη διαφορά ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὑπῆρέτες τοῦ βασιλιᾶ.
- 32. Ἀμφικτιόνες.** Ἀμφικτιονία λεγόταν ἡ ἔνωση πολλῶν γειτονικῶν πόλεων. Στὴν ἀρχὴ γιὰ λόγους θρησκευτικoὺς καὶ ἐμπορικoὺς. Ἀργότερα οἱ ἐνώσεις αὐτὲς εἶχαν πολιτικὸ σκοπὸ καὶ ἦταν ὀργανωμένες ὅπως περίπου οἱ συμπολιτεῖες.

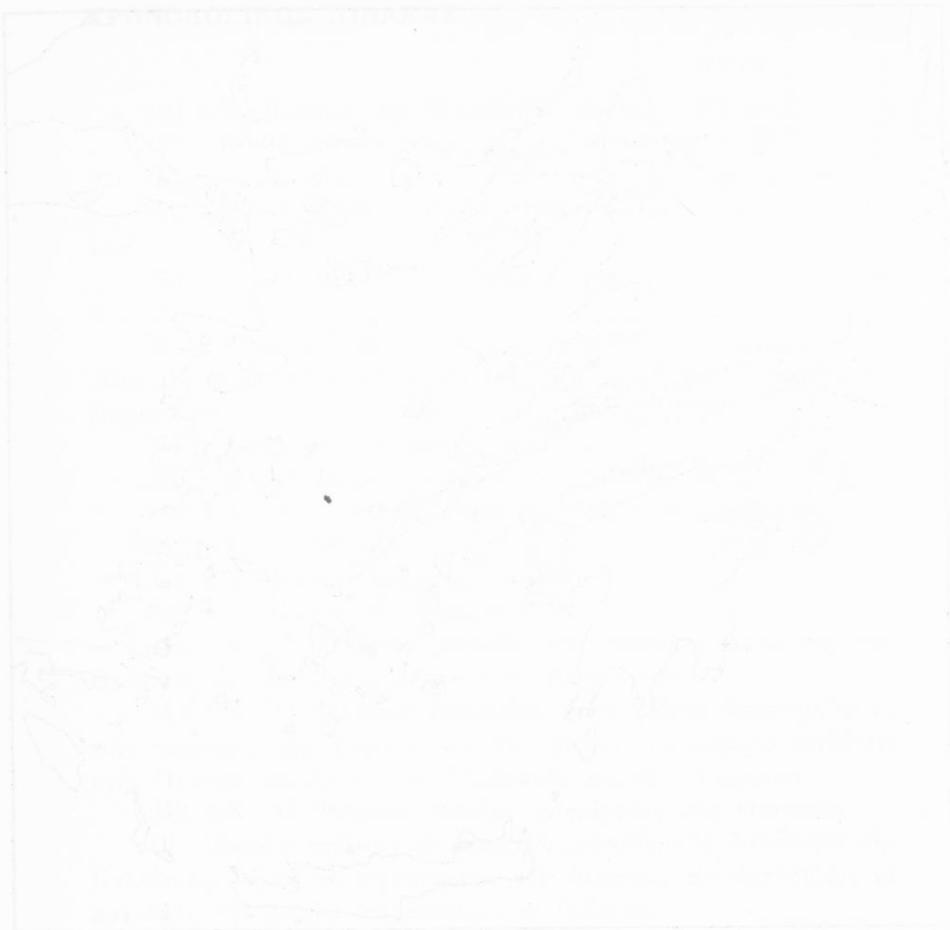
- 32. τὸ μαντεῖο.** Ὅταν ἡ Πυθία ἀνέβαινε στὸν τρίποδα μιὰ φορὰ τὸ μῆνα γιὰ νὰ χρησμοδοτήσει, διατύπωναν πρῶτες τὰ ἐρωτήματα τοὺς οἱ πόλεις ποὺ ἦταν μέλη τῆς Ἀμφικτιονίας. Τὸ προνόμιο αὐτὸ ποὺ λεγόταν «προμαντεία» παραχωρήθηκε τώρα στὸ Φίλιππο.
- 33. Πορθμὸ.** Ὅχυρωμένο λιμάνι τῆς Ἐρέτριας.
- 33. τοὺς δημοκρατικούς ἀπὸ τὴν Ἐρέτρια.** Στὴν § 57 ὁ Δημοσθένης ἀναφέρει ὅτι οἱ μισθοφόροι τοῦ Φιλίππου ἐμπόδισαν δύο φορές τὴν ἀποκατάσταση τῆς δημοκρατίας καὶ ἐξόρισαν τοὺς δημοκρατικούς ἀπὸ τὴν Ἐρέτρια.
- 34. Ἐχίνου.** Ὅχυρωμένη πόλη στὴν ἀκτὴ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου. Σῶζονται λείψανα ἀπὸ τὰ τεῖχη της.
- 43. Ζέλεια.** Ἀρχαία πόλη τῆς Τροίας στοὺς πρόποδες τῆς Ἰδης.
- 56. Ἀπολλωνίδη.** Ἐνας ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ πατριωτικοῦ κόμματος στὴν Ὀλυνθο. Ἀργότερα οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἐτίμησαν μὲ τὸ δικαίωμα τοῦ Ἀθηναίου πολίτη.
- 57. Πλούταρχο.** Τύραννος στὴν Ἐρέτρια, εἶχε ζητήσει βοήθεια ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, ὅταν ἐκινδύνευε ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους του τὸν καιρὸ τοῦ Ὀλυνθιακοῦ πολέμου (348). Οἱ Ἀθηναῖοι ἀκολουθώντας τὴ γνώμη τοῦ Εὐβουλοῦ καὶ τῶν ὀπαδῶν του ἔστειλαν τὴ βοήθεια. Δὲν ἄργησαν ὅμως νὰ τὸ μετανιώσουν.
- 66. ὁ λαὸς τοῦ Ὄρειοῦ.** Ὁ Φίλιππος κυρίεψε τὴν πόλη καὶ διόρισε τύραννο τὸ Φιλιστίδη.
- 66. ὁ λαὸς τῆς Ἐρέτριας.** Ὅταν ἔγινε τύραννος ὁ Κλείταρχος, οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος ἐξορίστηκαν ἀπὸ τὴν Ἐρέτρια.
- 66. Λασθένη.** Ὁ Λασθένης, Ὀλύνθιος ἀρχηγὸς τοῦ ἵππικοῦ μαζὶ μὲ τὸν Εὐθυκράτη, πρόδωσε τὴν πόλη στὰ στρατεύματα τοῦ Φιλίππου.
- 70. πρόταση.** Ὁ Δημοσθένης εἶχε διατυπώσει τὸ σχέδιο τοῦ ψήφισματος.
- 72. ἄνθρωπο.** Τὸ μοναρχικὸ καθεστῶς στηρίζεται σὲ ἓνα μόνο ἄνθρωπο ποὺ μπορεῖ ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή νὰ πάθῃ τίποτε καὶ νὰ λείψῃ ἀπὸ τὴ ζωὴ, ἔτσι ὁ χρόνος ἔχει μεγάλη σημασία.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

- 359 π.Χ. Βασιλεύς τῆς Μακεδονίας γίνεται ὁ Φίλιππος Β'.
- 357 π.Χ. Ὁ Φίλιππος κυριεύει τὴν Ἀμφίπολη.
- 357 π.Χ. Ὁ Φίλιππος πολιορκεῖ καὶ κυριεύει τὴν Πύδνα.
- 356 π.Χ. Ὁ Φίλιππος μὲ τοὺς Ὀλυνθίους κυριεύουν τὴν Ποτεί-
δαια.
- 354 π.Χ. Ὁ Φίλιππος ἐξουσιάζει τὸ λιμάνι τῆς Μεθώνης στὸ
Θερμαϊκὸ κόλπο.
- 352 π.Χ. Ὁ Φίλιππος ἐλέγχει τὸν Παγασητικὸ κόλπο. Οἱ Ἀθη-
ναῖοι μὲ ἰσχυρὲς στρατιωτικὲς δυνάμεις τὸν ἐμποδίζουν νὰ περάσῃ τίς
Θερμοπόδες.
- 351 π.Χ. Πρῶτος Φιλιππικός.
- 350 π.Χ. Ὁ Φίλιππος ἀπειλεῖ τὴν Ὀλυνθο.
- 349 π.Χ. Οἱ Ὀλυνθιοὶ ζητοῦν τὴ βοήθεια τῶν Ἀθηναίων.
Οἱ τρεῖς Ὀλυνθιακοί.
- 348 π.Χ. Καταστροφή τῆς Ὀλύνθου.
- 346 π.Χ. Εἰρήνη τοῦ Φιλοκράτη.
- 344 π.Χ. Ὁ Φίλιππος ρυθμίζει τὴν πολιτικὴ κατάσταση στὴ
Θεσσαλία καὶ ἀρχίζει τὴ δράση στὴν Πελοπόννησο.
- 343 π.Χ. Ὁ Φίλιππος ἐπεμβαίνει στὴν Εὐβοία ὑποστηρίζοντας
τοὺς τυράννους τῆς Ἐρέτριας καὶ τοῦ Ὀρεοῦ. Τὸ χειμῶνα εἰσβάλλει
στὴν Ἠπειρο καὶ ἀπειλεῖ τὴν Ἀμβρακία καὶ τὴν Ἀκαρνανία.
- 342 π.Χ. Ὁ Φίλιππος διορίζει τριηράρχους στὴ Θεσσαλία.
Οἱ Ἀθηναῖοι στέλνουν τὸ στρατηγὸ Διοπίειθ στὴ Χερσονήσο τῆς
Καλλιπόλης, ἀλλὰ τὰ στρατεύματα τοῦ Φιλίππου τὸν ἐμποδίζουν νὰ
καταλάβῃ τὴν Καρδία καὶ ἀπειλοῦν τὸ Βυζάντιο.
- 341 π.Χ. Τρίτος Φιλιππικός. Τὸ Βυζάντιο προσχωρεῖ στὴν Ἀθη-
ναϊκὴ συμμαχία. Ἐκστρατεία στὴν Εὐβοία καὶ κατάλυση τῆς ἀρχῆς
τῶν τυράννων.

ΧΑΡΤΗΣ: Οί πόλεις και οί τοποθεσίες τού κειμένου

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ (ΙΤΥΣΣΕ)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α. ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗ. α'. Παιδική ηλικία καὶ μόρφωση. β'. Πολιτική σταδιοδρομία τοῦ Δημοσθένη — Ὁ Ἀλέξανδρος καταπνίγει ἐ- παναστατικά κινήματα — Λαμιακὸς πόλεμος. Θάνατος τοῦ Δημοσθένη — Ἡ ρητορική τοῦ Δημοσθένη — Ἡ πολιτική τοῦ Δημοσθένη	σελ. 5-15
Β. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟ ΦΙΛΙΠΠΙΚΟ	» 17-19
Γ. ΠΡΩΤΟΣ ΦΙΛΙΠΠΙΚΟΣ : Κείμενο καὶ μετά- φραση	» 20-49
Δ. ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟ ΦΙΛΙΠΠΙΚΟ	» 51-54
Ε. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟΝ ΤΡΙΤΟ ΦΙΛΙΠΠΙΚΟ	» 56-57
ΣΤ. ΤΡΙΤΟΣ ΦΙΛΙΠΠΙΚΟΣ : Κείμενο καὶ μετά- φραση	» 58-95
Ζ. ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΡΙΤΟ ΦΙΛΙΠΠΙΚΟ	» 97-99
Η. ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ	» 100

ΧΑΡΤΗΣ

*Gloria .
Love me, please
love me .*

Ἐξώφυλλο ΛΟΥΙΖΑΣ ΜΟΝΤΕΣΑΝΤΟΥ

Ἐπιμελήτρια ἐκδόσεως ΜΑΡΙΑ ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

024000025603

Έκδοσις Α' 1966 (ΙΧ) αντίτυπα 130.000. Συμβάσεις 1433/7-7-66
Απ.Δ.Σ. 61/5/18-8-66 1428/25-6-66 Απ.Δ.Σ. 61/5/18-8-66.

Έκτύπωση - Βιβλιοδεσία Γ. ΓΚΕΖΕΡΛΗ - Ι. ΚΑΜΠΑΝΑ.

50

1

1

